

**TURUN
YLIOPISTO**

”Onnellisuus. Ihmisistä ja leluista.”

Huomaa minut! -osallisuustyökalun kautta pieniltä lapsilta saatu palaute MLL:n Varsinais-Suomen piirin kohtaamisaikatoiminnan kehittämistyön tukena

Erityispedagogiikan
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Terhi Olkkonen

19.8.2024
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Erityispedagogiikka

Tekijä: Terhi Olkkonen

Otsikko: Huomaa minut! -osallisuustyökalu MLL:n Varsinais-Suomen piirin kehittämistyön tukena

Ohjaaja: KT, YTL, EO Yliopistonlehtori Minna Saarinen

Sivumäärä: 87 sivua + 2 liitettä (3 sivua liitteitä)

Päivämäärä: 19.8.2024

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää millaiset tekijät ohjaavat lasten toimintaa, ja millaisia seikkoja huomioimalla lasten osallisuuden kokemusta on mahdollista lisätä MLL:n kohtaamispaikkatoiminnassa? Lapsen osallisuus ja sen huomioiminen ovat nousseet keskusteluun erityisesti viime vuosituhaten lopun jälkeen. Lapsen osallisuutta, eli hänen oikeuksiaan osallistua ja vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin ja päätöksiin on vahvistettu. Myös eri kasvatusinstituutioissa käydään aktiivista keskustelua aiheeseen liittyen. MLL on arvottanut lapsen osallisuuden toteutumisen jo varsin korkealle tasolle.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, ja se sijoittuu lapsuuden tutkimuksen kentälle. Tutkimusaineistona tässä pro gradu -tutkielmassa käytettiin MLL:n Varsinais-Suomen piirin kehittämän Huomaa minut! -osallisuustyökalun tuella tuotettua, ja vuosien 2016–23 aikana kerättyä lasten havainnointiaineistoa. Havainnoinnit (N=177) on toteutettu kohtaamispaikkatoiminnan yhteydessä, ja havainnoijana on ollut lapsen huoltaja tai muu hänelle läheinen aikuinen. Havainnointi on edellyttänyt mentalisaatioperustaista toimintaa, jossa havainnoijalla on ollut suuri vastuu pyrkiä tavoittamaan se, mitä lapsen päässä liikkuu hänen käyttäytymisensä ja toimintansa taustalla.

Tutkimuksen tulosten perusteella kohtaamispaikkatoiminnassa korostuu leikin-, muiden lasten läsnäolon-, viihtyisän ja virikkeellisen toimintaympäristön- sekä vanhemman tai muun läheisen läsnäolon merkitys. Nämä ovat merkittävässä roolissa ohjaamassa lapsen toimintaa kohtaamispaikoissa. Tutkimusaineistosta löytyi lukuisia edellä mainittuihin tekijöihin liittyviä pieniä seikkoja ja tekijöitä, jotka voivat olla lisäämässä lapsen osallisuuden kokemusta kohtaamispaikkatoimintaan liittyen. Ne voivat liittyä esimerkiksi leluhankintoihin, ohjattuun toimintaan liittyviin toiveisiin tai vertaissuhteisiin liittyvään tukeen. Myös lasten tunteet näyttäytyivät tutkimusaineistossa merkittävässä roolissa, ja niiden juurisyihin tarttumiseen tulee kiinnittää huomiota kohtaamispaikkatoiminnan suunnittelu- ja kehittämistyössä; iloa tuottavia asioita tulisi tukea ja lisätä, murhetta ja pahaa mieltä aiheuttaviin asioihin tulee pyrkiä löytämään kehittäviä ratkaisuja.

Avainsanat: lapsi, osallisuus, mentalisaatio, kohtaamispaikkatoiminta

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Lapsi ja lapsuuden tutkimus, osallisuus sekä mentalisaatio	8
2.1	Lapsen osallisuus	10
2.1.1	Leikki ja toimintaympäristö lapsen osallisuutta tukemassa	12
2.2	Osallisuutta kuvaavia malleja	13
2.2.1	Harry Shierin 5-portainen osallisuuden ulottuvuuksia arvioiva malli	14
2.2.2	Osallisuuden elementit Mikko Orasen kuvaamana	16
2.3	Mentalisaatio lapsen kohtaamisen tukena	17
3	MLL lapsen osallisuutta tukemassa	21
3.1	Mannerheimin Lastensuojeluliitto organisaationa	21
3.2	Järjestötyö	23
3.3	Asiakaslähtöisyys	24
3.4	Perheiden avoin kohtaamispaikkatoiminta Varsinais-Suomen alueella	25
3.5	Huomaa minut! -osallisuustyökalu	27
4	Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen	29
4.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	30
4.2	Aineiston kerääminen, havainnointi aineistonkeruumenetelmänä ja tutkimukseen osallistujat	31
4.3	Aineiston analyysi	32
4.3.1	Sisällönanalyysi	34
5	Tutkimuksen tulokset ja niiden tulkintaa	39
5.1	Leikki tukemassa lapsen osallisuutta kohtaamispaikkatoiminnassa	40
5.2	Toisten lasten läsnäolon tärkeys osallisuuden tunteen vahvistamisessa	49
5.3	Toimintaympäristön merkitys lapselle kohtaamispaikkatoiminnassa	51
5.4	Oman vanhemman tai muun läheisen aikuisen läsnäolon merkitys	56
5.5	Lapsen tunnetilojen näyttäytyminen kohtaamispaikkatoiminnassa	58
5.6	Yhteenvetoa tutkimustuloksista	62

6	Pohdinta	67
6.1	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	67
6.2	Tutkimusetiikka	73
6.3	Luotettavuus	74
6.4	Jatkotutkimukset	77
	Lähteet	78
	Liitteet	88
	Liite 1. Huomaa minut! -havainnointilomake	88
	Liite 2 (1). Tutkimuslupahakemus	89
	Liite 2 (2). Tutkimuslupahakemus	90

1 Johdanto

YK:n vuonna 1998 hyväksymä yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991) huomioi lapsen oikeuden mielipiteidensä ilmaisemiseen kaikissa häntä itseään koskevissa asioissa. Mielipiteet on huomioitava lapsen iän sekä kehitystason mukaisesti. Lapsella on myös oikeus ajatuksen vapauteen ja hänellä on oikeus saada tietoa. Suomessa sopimus tuli voimaan vuonna 1991. Sopimus on juridisesti sitova, ja kaikki YK:n jäsenvaltiot Yhdysvaltoja lukuun ottamatta ovat sen ratifioineet. (Unicef 2023.)

Lasten yhteiskunnallinen osallisuus kytkeytyy keskeisesti edellä mainittuun sopimukseen. Sitä kautta se on tullut myös osaksi lapsi- ja nuorisopoliittista keskustelua. Osallisuus on laaja käsite, joka voi eri yhteyksissä merkitä eri asioita. Osallisuuden tunteen taustalla on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Lapsella osallisuuden kokemus voi esimerkiksi tulla koulua käydessä, harrastuksissa ja mahdollisuuksissa vaikuttaa niin omiin kuin lähiympäristön tai laajemminkin yhteiskunnan asioihin. Osallisuuden kokemisen voidaan sanoa olevan politiikan ja samalla yksilön kasvun keskiössä. (Stenvall 2018, 22, 26.)

Pro gradu -tutkielmani sijoittuu lapsuuden tutkimuksen kentälle. Tähtinen, Salmi-Nikander ja Tuomaala (2009) kirjoittavat lapsuuden tutkimuksen ”buumista” ja lasten aseman vahvistamisesta. Kirjoituksessa tuodaan esille, kuinka lasten ääntä tulisi kuulla enemmän heitä koskevissa asioissa. Sekä lasten arjesta että paikalliselta tasolta kumpuavan lähestymistavan on katsottu avaavan eri tutkimusaloilla uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia lähestyä lapsuutta sekä siihen yhteydessä olevia ilmiöitä. (Tähtinen ym. 2009, 3–4)

Tutkielmani taustalla näyttäytyvät Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) ja Huomaa minut! -osallisuustyökalua hyödyntämällä koottu aineisto alle kouluikäisten lasten havainnoinneista Turun ja lähialueen perheiden kohtaamispaikkatoiminnoissa. MLL on kansalaisjärjestö ja organisaatio, jonka keskusjärjestö kokoaa yhteen 10 piirijärjestöä ja 537 paikallisyhdistystä. Paikallisyhdistys toimii lähes jokaisessa Suomen kunnassa. (MLL 2023.) MLL:n strategia pohjautuu lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin edistämiseen. Se suuntaa kohti lasta sekä lapsuutta arvostavaa lapsiystävällistä yhteiskuntaa, jossa kaikki kantavat oman vastuunsa lasten hyvinvoinnista. MLL toimii lasten oikeuksien puolesta YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen tukeutuen. Osallisuuden MLL huomioi toiminnassaan kohtaamalla asiakkaansa

aktiivisina toimijoina ja tekijöinä kuulemalla heitä sekä hyödyntämällä sitä kautta heidän näkemyksiään kehittämistyössään. (MLL 2018.)

Huomaa minut! -osallisuustyökalu on kehitetty MLL:n Varsinais-Suomen avoimen kohtaamispaikka Marakatin vuosien työn tuloksena. Tavoitteena on tukea positiivista vanhemmuutta, vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta sekä vahvistaa lapsen asemaa asiakkaana. Vanhemman tai muun aikuisen täyttämä Huomaa minut! -havainnointilomake haluaa saada pienenkin lapsen äänen kuulluksi toimintaa arvioitaessa. Havainnointia on mahdollista toteuttaa monessa eri toimintaympäristössä, ja sen avulla on mahdollista tuottaa tietoa osaksi lapsivaikutusten arviointia. (Rippstein, Franska & Metsäpalo 2017, 4.)

Havainnointilomakkeen täyttämiseen liittyy keskeisesti mentalisaation käsite. Havainnointilomakkeen täyttäminen edellyttää lapsen mielentilojen pohtimista sekä heittäytymistä niin sanotusti lapsen pään sisälle. Pajulo, Salo ja Pyykkönen (2015) avaavat artikkelissaan mentalisaatiota seuraavasti: *”Mentalisaatio tarkoittaa yksilön kykyä pohtia omaa ja toisen ihmisen näkökulmaa ja kokemusta.”* Mentalisaatiokykyä tarvitaan vuorovaikutuksessa lapsen kanssa tukemaan turvallista kiintymyssuhteen syntyä, sekä edesauttamaan suotuista kognitiivista- ja tunne-elämän kehitystä. Aikuisen mentalisaatiokyky tukee myös lapsen oman mentalisaatiokyvyn kehittymistä. (Pajulo ym. 2015, 1050.) Pieni lapsi tarvitsee aina tuekseen vanhempaa tai muuta läheistä aikuista. Hänen ei ole mahdollista kommunikoida suoraan, vaan se on aina jonkun toisen henkilön tekemää tulkintaa.

Vanhemmuuteen yhdistettynä mentalisaatio edellyttää vanhemman kiinnostusta sekä omista että lapsen ajatuksista, toiveista, tunteista, aikeista ja kokemuksista. Mentalisaatiota on sekä lapsen että omien mielentilojen pohtiminen ja eläytyminen lapsen kokemukseen. Se pohtii käyttäytymisen taustalla olevia tunnetiloja. (MLL 2021.)

Lapsen osallisuus ja osallistaminen sekä asiakaslähtöisyys ovat tämän päivän trendejä myös varhaiskasvatuksessa, jossa olen työskennellyt pitkään. Kiinnostukseni aihetta kohtaan on siis lähtöisin sieltä. Tämän aiheen myötä pääsen tutkimaan, miten osallisuus näkyy kaikille avoimessa järjestötoiminnassa, jonka lähtökohdat ovat erilaiset varhaiskasvatuksen kanssa. Tutkimus kumpuaa myös erityispedagogista näkökulmaa: kohderyhmänä on alle kouluikäiset lapset, jolla vielä ole täyttä mahdollisuutta kommunikoida ajatuksiaan suoraan, vaan se on aina

jonkun toisen henkilön tekemää tulkintaa. Pienten lasten osallisuuden kokemus, tässä tutkimuksessa siis alle kouluikäisten, on aina myös todella vaikeasti todennettavissa – heille ei toimi samanlaiset lainalaisuudet kuin vaikka aikuisille tai isommille lapsille.

Lähden työstämään pro gradu -tutkielmaani lakiperusteisiin velvoitteisiin, lapsen osallisuuden ajankohtaisuuteen ja tärkeyteen vedoten. Lapsen osallisuutta koskevaa ja sivuavaa tutkimustietoa löytyy runsaasti jo ennestään, varsin tuoreenakin. Nyt käsittelemääni aineistoa ei kuitenkaan ole koottu kokonaisuudessaan tutkimustiedoksi aikaisemmin.

2 Lapsi ja lapsuuden tutkimus, osallisuus sekä mentalisaatio

Tässä luvussa avaan lapsikäsitystä ja huomioin lyhyesti varhaislapsuuden tutkimukseni kohderyhmän mukaan. Nostan luvussa myös esiin tarkastelukulmia lapsuuden tutkimukseen. Tutkimukseni keskittyessä lapsen osallisuuteen paneudun tähän tarkemmin alaluvussa 2.1. huomioiden siinä lisäksi leikin ja toimintaympäristön merkityksen osallisuuden tukena. Alaluku 2.2 avaa kaksi osallisuuteen liittyvää mallia. Lisäksi alaluvussa 2.3 keskityn mentalisaation käsitteeseen ja mentalisaation merkitykseen lapsen kohtaamisen tukena.

Lapsella tarkoitetaan Suomen lainsäädännön mukaisesti alle 18-vuotiaita alaikäisiä (Toivonen 2023, 13). Pulkkinen, Ahosen ja Ruoppalan (2023) toimittamassa teoksessa *Ihmisen psykologinen kehitys* kehitystä on kuvattu ikäkausittain: varhaislapsuus, keskilapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanheneminen. Varhaislapsuus määrittelee ajanjaksoa alle kouluikäisen lapsen elämässä. (Pulkkinen, Ahonen & Ruoppala 2023, 27.) Tutkimukseni kohdentuu siis varhaislapsuuteen. Havainnoidut lapset (N=177) ovat ikäryhmästä 1–5 vuotta. Huomioitavaa kuitenkin on, että suurin osa heistä on alle 3-vuotiaita.

Saarinen, Lyytinen, Ahonen ja Lyytinen (2023) kirjoittavat, että aivojen muovautuvuus ja alttius omaksua uusia asioita on poikkeuksellisen suurta alle kolmevuotiaana. Varhaislapsuus onkin voimakkaan kasvamisen, kehittymisen ja oppimisen aikaa. Leikki ja mielikuvitusmaailma ovat tärkein osa lapsen päivittäisestä toiminnasta. Taustalla korostuu vuorovaikutus ja ympäristön merkitys, jotka suuntaavat sekä lapsen kiinnostuksen kohteita että käyttäytymistä ikävaiheessa, jossa lapsen itsenäinen liikkuma-ala on vielä varsin kapea ja selviytymiskeinot puutteelliset. Tärkeä kehitykseen vaikuttava tekijä on myös lapsen ympäristöltään saama palaute, joka on ohjaamassa lasta kohti hänen kiinnostuksensa kohteita. Lapsen kiinnostuksen kohteita tukevana palautteena nähdään myös hänen tarpeitaan ja toiveitaan vastaavaksi muokattu fyysinen ympäristö. (Saarinen ym. 2023, 34–36.)

Virikkeet, ärsykkeet ja jatkuva touhuaminen eivät ole hyvän lapsuuden tausta. Sen sijaan joutilaisuuden merkitys korostuu. Aivotutkimukset ovat osoittaneet, että joutilaisuuden aikana, kun vaan ollaan tekemättä mitään erityistä, lapsen alitajunta rakentaa identiteettiä ja minäkäsitystä sekä prosessoi mennyttä ja tulevaisuutta. Joutilaisuus myös lisää lapsen luovuutta ja ennustaa myös parempaa mielenterveyttä. (Saarinen ym. 2023, 102.) Tämäkin tulee siis huomioida merkityksellisenä tekijänä lapsen kanssa toimiessa ja toimintaympäristöjä valitessa.

Perinteisesti lapsuuden tutkimus on paneutunut biologiseen ja psykologiseen kasvuun ja kehitykseen. Näiden rinnalla näyttäytyy kuitenkin myös uudempia tarkistelukulmia. Allison James ja Alan Prout ovat tuoneet 1990-luvulla näiden rinnalle sosiologisen lapsuudentutkimuksen. Se käsittää lapsuudentutkimuksen myös kontekstiin ja kulttuuriin sidottuna ilmiönä. Sekä lapsuuskäsitys että myös kasvatusnäkemykset ovat vaihdelleet aikojen kuluessa. Aikaisemmin on esimerkiksi korostettu sosialisatiota, jossa lapsi oppii tiedostamaan yhteiskunnassa vallitsevat normit ja arvot. Tällä hetkellä lasta pidetään yhteiskuntaa muokkaavana aktiivisena toimijana. Lapsen ääni halutaan kuuluviin myös tutkimuksessa. Lapsen äänen huomioiduksi tuleminen tueksi on viime vuosina kehitetty lapsen itsensä kannalta sopivia toimimisen ja tutkimisen tapoja. Näissä huomioidaan tutkijoita ja toimijoita kiinnostavia lapsen kokemuksia sekä tietoa, jota aikuisilla ei välttämättä ole. (Hohti 2013, 2522.)

Nick Lee, brittiläinen lapsuudentutkija, on pohtinut matka -mielikuvaa, jossa lapsi on aikaisemmin nähty keskeneräisinä ja vasta tuloillaan olevina (becoming). Aikuinen puolestaan on nähty valmiina (being), perillä olevana ja määränpään saavuttaneena. Lapsuuteen on liitetty esimerkiksi haavoittuvuus, heikkous, epävakaus, keskeneräisyys ja kyvyttömyys erottaa tosi epätodesta. Lapsella nähdään olevan oikeus hoivaan ja huolenpitoon. (Hohti 2013, 2520.) Hohti (2013) kirjoittaa, että nyky-yhteiskunnassamme valintojen ja vaihtoehtojen mahdollisuudet ovat lisääntyneet, ja matka kohti ennalta tiedettyä on hämärtynyt. Sekä aikuisten että lasten voidaankin nykyään sanoa olevan sekä ”being” ja ”becoming”: jatkuvasti matkalla ja tulossa joksikin, valmiina joustamaan ja oppimaan elinikäisesti. (Hohti 2013, 2523.)

James ja James (2008) tuovat esiin näkökulmaa, jonka mukaan lapsikeskeisyys on lapsuuden tutkimuksen ydintä. Lapsi nähdään tutkimuksessa ennemminkin tutkimuksen subjektina kuin objektina. Lapset eivät ole ainoastaan toimijoita, joilla on jotakin sanottavaa. Heillä on myös näkökulmia, joita he kykenevät tuomaan ilmi tutkimuksessa. (James & James 2008, 17, 19.)

Elina Stenvall (2020) kirjoittaa, että lasten näkökulmien tai heille merkityksellisten asioiden huomioiminen edellyttää kuitenkin myös ymmärrystä aikuisten velvollisuuksista. Kaikkia lapsia ei tarvitse ottaa mukaan kaikkeen päätöksentekoon, vaan aikuisten velvollisuus on löytää siinä hetkessä keskustelussa olevan teeman tai aiheen ympärille siihen olennaisesti liittyvät lapset sekä heidän kokemuksensa ja näkemyksensä. Lapsistrategia nostaa esille, että erityisesti

tulee huomioida sellaiset lapset ja lapsiryhmät, joiden osallisuus jää usein vähäisemmälle huomiolle. (Stenvall 2020, 28.)

Tähtinen ym. (2009) ovat pohtineet syitä lapsitutkimuksen lisääntyneestä määrästä. He esittävät yhdeksi mahdolliseksi syyksi lapsuuteen liittyvien ongelmien lisääntymisen. Tutkimukset ovat heidän mukaansa tuoneet ilmi huolen lasten elinehtojen heikkenemisestä ja huono-osaisuuden kasvusta. Tutkimuksen kautta halutaan löytää ratkaisuja tähän haasteeseen. (Tähtinen ym. 2009, 3–4.) Lasten hyvinvointi halutaan turvata.

2.1 Lapsen osallisuus

Kallinen ym. (2021, 6) kirjoittavat lapsen osallisuuden lähtökohdan olevan kytköksissä lapsen hyvinvointiin. Lapsen osallisuus onkin kaikinensa tärkeä, ja yksi ajankohtaisten keskustelujen aiheista suomalaisessa yhteiskunnassa (Sevön ym. 2021, 333). Se tulee huomioida kaikissa lapsi- ja perhepalveluissa. Lapsi toimii sekä tiedontuottajana, tiedonsaajana että ikä- ja kehitystaso huomioiden myös työskentelyn osapuolena. (Lahtinen & Pynnönen 2020, 25.)

Myös eri kasvatustutkimuksissa käydään aiheeseen liittyen aktiivista tieteellistä keskustelua (Kyrönlampi & Uitto 2022, 90). Lapsen kansalaisuus ja osallisuus ilmiöinä ovat nousseet keskusteluun erityisesti viime vuosikymmenen lopun jälkeen. Pienten lasten osallisuuden nähdään kytkeytyvän näkemyksiin lasten ja aikuisten välisestä valtahierarkiasta. Tällöin lapset asetetaan suojelun kohteeksi, joka oikeuttaa aikuisten vallankäytön ja päätöksenteon lapseen liittyvissä asioissa ilman, että lasta kuultaisiin. (Sevön ym. 2021, 333.)

Edellä mainitun sijaan lapsen osallisuuden tulisi perustua vapaaehtoisille vaikutusmahdollisuuksille ja aloitteellisuuden huomioimiselle päivittäisissä toiminnoissa sekä päätöksissä, jotka koskevat hänen elämäänsä sekä arjen yhteisöjä ja ympäristöjä (Sevön ym. 2021, 333). Lapsen osallisuuteen ei saa liittyä pakkoa, vaan hänen on aina mahdollisuus olla myös osallistumatta (Lahtinen & Pynnönen 2020, 25). Lapsen arjen yhteisö voi olla mikä vaan kasvatustutkimuksen instituutio, ja sitä kautta nousee esille laajemmin yhteiskunnan asennoituminen lapsen osallisuuteen (Sevön 2021, 334).

Lapsen iällä perustellaan usein sitä, ettei pienen lapsen uskota voivan muodostaa mielipiteitä. Heitä pidetäänkin enemmän tulevina kuin nykyisinä kansalaisina. Juuri tähän kuitenkin ottaa

kantaa YK:N Lapsen oikeuksien sopimus (1989), ja siellä artikkelit 12 ja 13, jotka liitetään osallisuusoikeuksiin. (Sevön ym. 2021, 333–334.) Lapsella on siis artikkelin 12 mukaan jo aiemmin mainitusti oikeus tulla kuulluksi ja osallistua häntä koskevaan päätöksentekoon sekä artikkelin 13 perusteella oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1991, 60; Sevön ym. 2021, 334).

Lapsi ansaitsee kokemuksen siitä, että hänet on otettu vakavasti. Hänen tulee saada kokea, että hänen tunteillaan, ajatuksillaan ja kokemallaan on sekä merkitystä että vaikutusta (Lahtinen & Pynnönen 2020, 25.) Stenvallin (2018, 101) mukaan osallisuuden tunne ja kuulumisen tunteen syntyminen lapsuudessa ovat vahvistamassa kokemusta mukanaolosta ja mahdollisuudesta toimia myös tulevaisuudessa. Osallisuuden merkitys ei rajoitu ainoastaan mahdollisuuteen osallistua päätöksentekoon, vaan se myös tukee mahdollisuuksia kehittää omaa itsetuntoa ja taitoja sekä saada ystäviä (Stenvall 2018, 134). Lahtinen ja Pynnönen (2020, 25) kirjoittavat, että vaikka lapsi ei puhuisi tilanteessa mitään, tai puhuisi vain niukasti, niin silti joku tietty tilanne tai tapaaminen voi olla lapselle merkityksellinen ja lisätä lapsen omaa osallisuuden kokemusta. Orasen (2008) ajatus on, että lapsen osallisuus perustuu sille, miten hän voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etujensa turvaamiseksi tehtävää työtä. Tämä nähdään yhtenä kasvun ja kehityksen perusedellytyksenä. Osallistuminen opettaa olemaan ja elämään yhdessä, ja se on merkittävässä roolissa ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. (Oranen 2008, 7.)

Aiheen voi myös yhdistää ajankohtaisiin uutisiin. Viime aikoina media on nostanut korostuneesti esille esimerkiksi yksinäisyyden, jopa päiväkotikäikäisten, eli tämän tutkimusaineiston ikäryhmässä olevien keskuudessa. Edellä esiin nousseet seikat osallisuuden tukemisen hyödyistä ovat toivottavasti ehkäisemässä tämänkaltaista. Myös Nivalan (2021) artikkeli nostaa esille pienten lasten yksinäisyyden yleisyyden ja osallisuuden kokemuksen merkityksen yksinäisyyden ehkäisyssä. Artikkelin ottaa kantaa siihen, että lasten kuulluksi tuleminen tukee heidän sosiaalista kasvuaan ja hyvinvointiaan laaja-alaisesti. Ilman tätä tukea on mahdollista, että lapsi altistuu sosiaaliselle syrjäytymiselle ja mielenterveysongelmille, jotka ovat myöhemmin uhkana hänen kehitykselleen ja hyvinvoinnilleen. (Nivala 2021, 37.)

Myös Viitala (2018) on kirjoittanut lapsen osallisuudesta ja todennut, että sen toteutuessa lapsi pääsee mukaan, kokee hyväksynnän merkityksellisyyden ja itsearvostuksen tunteita. Valitettavasti hänen mukaansa on kuitenkin vielä tutkimuksia, jotka osoittavat, että tukea

tarvitsevien lasten sosiaalinen osallisuus ei vielä toteudu samalla tavalla kuin muiden lasten. He yksin kertaistesti jäävät syrjään. (Viitala 2018, 58.) Tähän lapsi- ja perhepalveluita tuottavien organisaatioiden on kiinnitettävä huomiota tarjoten jokaisen lapsen huomioimisen mahdollistavat resurssit, ettei kukaan lapsi jää yksin. Työntekijät tarvitsevat myös ohjausta ja tukea siihen, miten moninaisuutta lasten keskuudessa kohdataan.

Osallisuuden tutkimusta pidetään merkityksellisenä lapsuudentutkimuksen kentällä. Se lisää ymmärrystä lasten osallisuuden rajoituksista ja vaikutusmahdollisuuksista sekä paikallisesti että globaalisti. Lasten osallisuuden mahdollistaminen lähtee kasvatusinstituution rakenteista, lasten välisistä vuorovaikutussuhteista sekä aikuisten ja lasten välisistä suhteista. (Kyrönlampi & Uitto 2022, 90–91.) Tämä tutkimus voidaan liittää lasten osallisuudesta käytävään keskusteluun tarkastelemalla, miten lasten havainnoinnin kautta tulleita keskeisiä seikkoja ja tekijöitä voidaan hyödyntää kohtaamispaikkatoiminnan suunnittelu- ja kehittämistyössä. Tutkimukseen yhdistyy myös tiedolla johtamisen näkökulma. Myös Kansallinen lapsistrategia (Valtioneuvosto 2021) huomioi lapsiin ja perheisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin merkittävänä osana päätöksentekoa ja toimintaa. Tavoitteena on, että lapsia koskevaa tietoa kerätään johdonmukaisesti. Lisäksi tiedonkeruussa olevat aukot pyritään huomaamaan ja korjaamaan. Saatua tietoa käytetään sekä sen analysointia kehitetään johdonmukaisesti, ja sitä hyödynnetään päätöksenteon ja toiminnan tukena. (Valtioneuvosto 2021.)

2.1.1 Leikki ja toimintaympäristö lapsen osallisuutta tukemassa

Leikki ja vuorovaikutussuhteet ovat keskeisiä tekijöitä lasten osallisuuden toteutumisen kannalta (Arvola 2021, 33). Brotherus ja Kangas (2018, 21) huomioivat, että leikkiessä lapsi oppii, vaikkakaan se ei lapselle itselleen ole tietoinen oppimisen väline, vaan tapa olla, elää sekä hahmottaa ja valloittaa maailmaa. Omien kokemuksieni mukaan leikkiä pidetään yleisesti lasten omana ja lasten keskeisenä juttuna, vaikka todellisuudessa aikuisen tuen merkitys sekä leikissä että leikin taustalla on usein huomattava. Leinonen (2020) kirjoittaakin, että myös aikuisten läsnäolo ja osallistuminen leikkiin ovat merkityksellisiä osallisuuden toteutumisen ja sen kehittymisen kannalta. Lapsen omaehtoista vapaata leikkiä ja leikkiajan suunnittelua ei tule väheksyä, mutta siinä piilee riski sille, että lapset jäävät leikin aikana pärjäämään omillaan. (Leinonen 2020, 34–36.) Aikuisen on myös mahdollista tarkkailla leikkiä ja tarvittaessa esimerkiksi auttaa ristiriitatilanteissa ja neuvottelemalla leikin toteutuksesta (Saarinen ym. 2023, 63).

Pienellä lapsella ei välttämättä ole kykyä hahmottaa monipuolisia leikin mahdollisuuksia, vaan hän saattaa tyytyä kerrasta toiseen samaan tuttuun ja turvalliseen toimintaan. (Leinonen 2020, 37). Kataja (2020) kirjoittaa, että lasten ja aikuisten yhteisen ideoinnin pohjalta leikin on mahdollista lähteä niin sanotusti lentoon ja saada aikaan huikeitakin seikkailuja. Jokaisen aikuisen tulisikin säännöllisesti istua lasten kanssa lattialle ja antautua leikkiin ajan kanssa sen sijaan, että poukkoilee sinne tänne kunnioittamatta lasten touhuja ympärillä olevassa toimintaympäristössä. (Kataja 2020, 75.) Oman kokemukseni pohjalta koen, että aikuisen on helpompi huomioda myös vähemmän ääntä kuuluviin saavan lapsen ideoita ja viedä niitä eteenpäin.

Toimintaympäristön merkitys korostuu niin lasten leikkien kuin muunkin lapsen toiminnan tukena, myös lapsen rauhoittumisen mahdollistajana. Katajan (2020) mukaan toimintaympäristö on innostamassa monipuoliseen toimintaan ja tukemassa itseohjautuvuutta. Lisäksi se mahdollistaa pitkäkestoiset leikit ja leikkirauhan sekä antaa lapsille erilaisia mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Toimintaympäristön suunnittelemisen ei tarvitse olla aikuisten vastuulla, vaan se voidaan nähdä toiminnan sisältönä, jota tehdään yhdessä lasten kanssa. Näin ollen toimintaympäristöstä saadaan lapsen näkökulmasta entistä innostavampi, houkuttelevampi ja kiinnostavampi. Kun toimintaympäristöä rakennetaan lasten kiinnostuksen kohteiden ja heille tärkeiden asioiden pohjalta, harvoin tulee ongelmaa, että lapsi kiinnittyisi vain yhteen toimintaan. Hyvä ja monipuolinen toimintaympäristö onkin yksi merkittävä lapsen osallisuuden mahdollistaja. (Kataja 2020, 76–79.)

2.2 Osallisuutta kuvaavia malleja

Osallisuutta voidaan kuvata eri mallein. Ne voidaan jakaa erilaisiin tasoihin ja muotoihin, jotka ovat jäsentämässä osallisuuden moninaisuutta. Mallit auttavat ymmärtämään ja analysoimaan yksilöiden, ryhmien tai yhteisöiden osallistumista erilaisiin prosesseihin tai toimintoihin. Esittelen seuraavassa tutkimuksessa huomioivani Harry Shierin (2001) 5-portaisen osallisuuden ulottuvuuksia arvioivan mallin sekä kuvaan Mikko Orasen (2024) ajatuksia osallisuudesta THL:n verkkojulkaisussa Lastensuojelun käsikirja. Orasen ajatusten taustalla näyttäytyy pitkälti Nigel Thomasin osallisuuden malli (Oranen 2008, 10–11; Thomas 2002, 174–176). Mallit avaavat käsitystä siitä, miten osallisuuden toteutumista on mahdollista arvioida lasten parissa toimivissa organisaatioissa. Osallisuuden mallien toteutuminen

edellyttää aikuisen aktiivista lapsen huomioimista ja haluan tuoda nämä kaksi mallia esille MLL:n oman Huomaa minut! -osallisuustyökalun rinnalle.

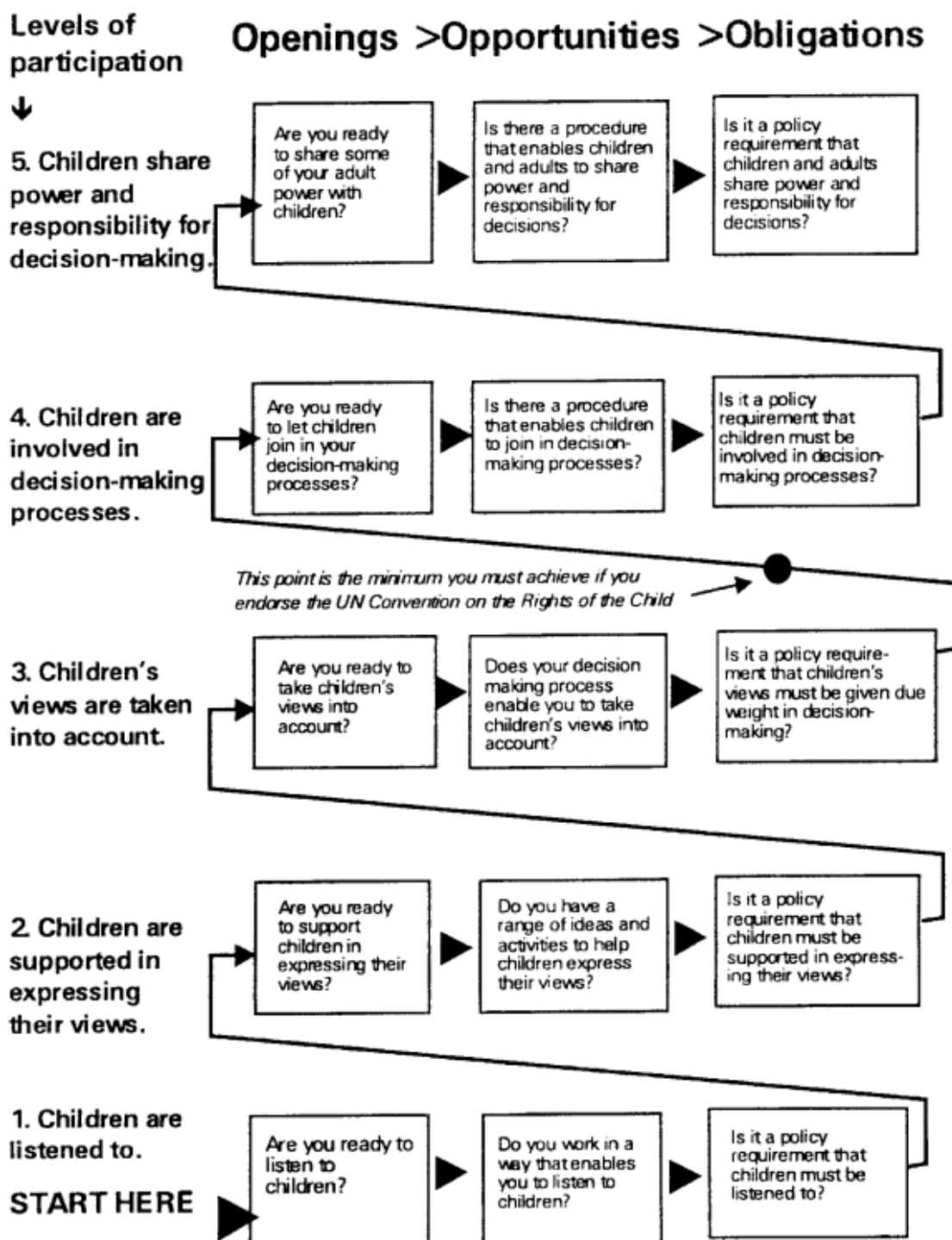
2.2.1 Harry Shierin 5-portainen osallisuuden ulottuvuuksia arvioiva malli

Shierin (2001) mallissa korostuu keskeisenä ajatuksena lasten osallisuuden lisääminen eri organisaatioissa. Malli on saanut alkunsa Shierin työskennellessä YK:n lasten oikeuksien sopimuksen parissa. Hänen ajatuksenaan on, että malli palvelisi etenkin kasvatusalan ammattilaisia. Shier jakaa osallisuuden *viiteen tasoon* (KUVIO 1.). Näistä jokainen taso jaetaan lisäksi kolmeen sitoutumisen vaiheeseen. (Shier 2001, 108–109, 111, 116.)

Osallisuuden *ensimmäisessä* ilmenemistasossa huomioidaan lapsen kuulluksi tuleminen. Tämän myötä toivotaan, että lapsella olisi mahdollisuus avata enemmän mielipiteitään ja hänellä myös olisi enemmän sananvaltaa asioissa. Aikuisen tulisi tehdä lapsen kuuleminen mahdolliseksi ja olla valmis kuuntelemaan. *Toisena* nousee esiin lapsen kannustaminen ilmaisemaan ajatuksiaan ja näkökulmiaan. Aikuisen tulisi kannustaa lasta ilmaisemaan omia mielipiteitään ja auttaa häntä tällä tavoin pääsemään yli mahdollisista kommunikoinnin esteistä. *Kolmannella tasolla* lapsen ajatukset huomioidaan päätöksenteossa. Lapsen toive tulisi huomioida tasavertaisena muiden näkökulmien joukossa. *Neljäs taso* osallistaa lapsen päätöksentekoprosessiin. Tämä taso on siirtymä aktiiviseen toimijuuteen päätöksenteossa. Lapsi saavuttaa enemmän valtaa saamalla olla osallinen esimerkiksi juhlien järjestämisessä. *Viidennellä, korkeimmalla osallisuuden tasolla*, lapset jakavat vallan ja vastuun päätöksenteossa. Valta ja vastuu jaetaan aikuisen kanssa. Ikä- ja kehitystason mukaisesti lapsen tulisi jakaa vastuuta myös päätösten seuraamuksista. Aikuisen tulisi tarkastella ja muuttaa käytänteitä niin, että ne tukisivat jaettavaa valtaa. (Shier 2001, 110–115.)

Edellä mainitut Shierin (2001) viisi osallisuuden tasoa on jaettu edelleen kolmeen sitoutumisen vaiheeseen, joissa tarkastellaan aikuisten valmiuksia, mahdollisuuksia sekä velvoitteita lapsen osallisuuden suhteen. Kuvioon (KUVIO 1) on kirjattu esimerkkejä arviointikysymyksistä. (Shier 2001, 111.) Hotari, Oranen ja Pösö (2013) ovat avanneet esimerkiksi toista tasoa siten, että siinä keskitytään siihen, miten aikuiset suhtautuvat lapsen tukemiseen mielipiteiden ilmaisussa. Ovatko he valmiita auttamaan? Odottavatko he lapsen selviytyvän itsenäisesti? Samalla tarkastellaan myös aikuisten mahdollisuuksia auttaa lapsia tarvittavin resurssein ja

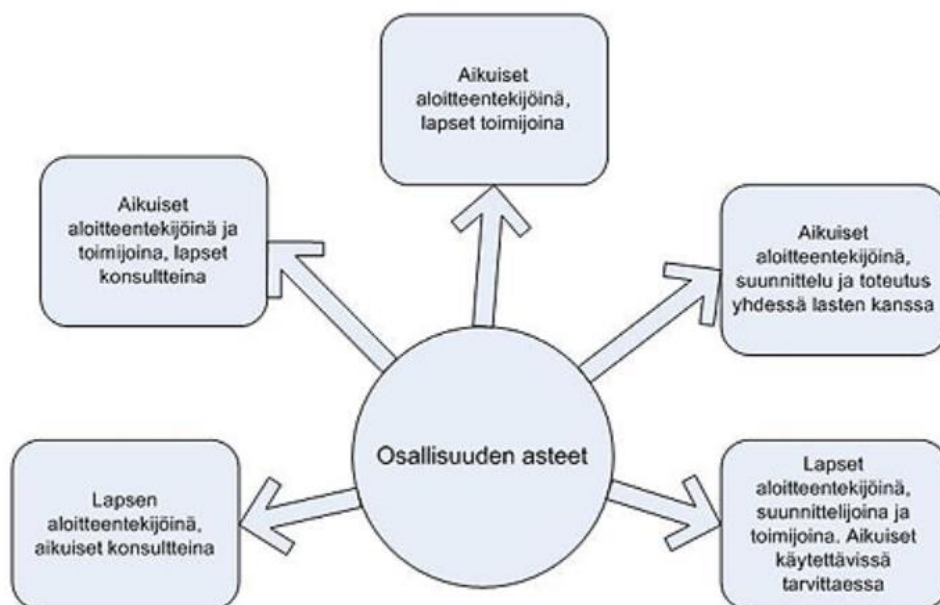
välinein. Lisäksi paneudutaan lasten auttamiseen ja tukemiseen velvoittaviin rakenteisiin. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 153.)

KUVIO 1. Osallisuuden tasot ja vaiheet Harry Shierin (2001, 111) mukaan.

2.2.2 Osallisuuden elementit Mikko Orasen kuvaamana

THL (2024) on esitellyt Lastensuojelun käsikirjassaan osallisuuden elementit Mikko Orasen näkemyksen mukaan ja hänen avaaminaan Thomasin (2002) osallisuuden malli taustallaan. Sen pohjalta lasten osallisuudella on viisi eri astetta ja se koostuu kuudesta eri elementistä. Osallisuus voi toteutua monin eri tavoin aikuisten ja lasten yhteisissä toiminnoissa. Osallisuuden aste (KUVIO 2) määräytyy sen mukaan, mikä on mahdollista ja tarkoituksenmukaista missäkin tilanteessa sekä organisaation että lasten kannalta. (Oranen 2024.) Orasen (2008) mielestä tärkeimpänä nousee esille se, onko lapselle tullut osallistumisen kokemusta. Lapsen kuuluu kokea, että häntä on kuultu. (Oranen 2008, 11.)

KUVIO 2. Osallisuuden asteet THL:n julkaisemassa Lastensuojelun käsikirjassa (Oranen 2024).

Osallisuus rakentuu kuudesta eri elementistä. Näiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella, ja samalla lapsen kokemus osallisuudesta voi muuttua niiden myötä. (Oranen 2024; Thomas 2002, 174–176.) Orasen (2024) Lastensuojelun käsikirjassa Thomasin mallin mukaan avaamat osallisuuden ulottuvuudet ovat seuraavat:

1. Mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä
2. Mahdollisuus saada tietoa
3. Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin

4. Mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen
5. Tuki omien mielipiteiden ilmaisuun
6. Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Orasen (2024) mukaan lasten osallisuuden toteutuminen edellyttää lasten kanssa toimivilta yhteistyön tekemistä heidän kanssaan. Lapsia tulee kuunnella ja heidän mielipiteensä tulee huomioida. Organisaatioissa tämä kuitenkin edellyttää organisaation tuen työntekijöille, jotta he voivat hyödyntää valmiuksiaan tukea lasten osallisuutta. Kun lapsi osallistetaan mukaan kehittämisen ja arvioinnin prosesseihin, heidän panoksensa vaikutukset ovat usein epäsuoria ja voivat tulla näkyviin vasta pitkänkin ajan kuluttua. Aikuisen tehtävänä onkin antaa lapselle välitön palaute siitä, mikä merkitys hänen ajatuksillaan ja/tai mielipiteillään on. Tämä vahvistaa lapsen kokemusta osallisuudesta. (Oranen 2024.)

Oranen (2024) avaa tekstissään omia näkemyksiään lasten osallisuuden hyödyistä. Hänen mukaansa lasten osallistuminen suunnitteluun parantaa suunnitteluprosessin päätöksenteon laatua, kun lasten näkemykset palveluiden käyttäjinä huomioidaan alusta alkaen. Lapset ja heidän tilanteensa muuttuvat näkyviksi. Myös aikuisten käsitykset lapsista muuttuvat ja lapsista toiminnan passiivisina kohteina tuleekin aktiivisia toimijoita. Aikuisten on mahdollisuus tämän myötä osoittaa kunnioitustaan lasten ajatuksille. Tämän myötä lapsen käsitys itsestään vahvistuu ja hän saa kokea omien mielipiteidensä merkityksellisyyden. Samalla mahdollistuu kansalaisuuden taitojen harjoittaminen. Osallisuuden mahdollistamisen merkitys korostuu erityisesti niiden lasten kohdalla, joilla on kokemuksia syrjäytetyksi tulemisesta ja sattuman armolla elämisestä. Heille mahdollisuus olla osallisena voi olla voimaannuttava ja suojeleva kokemus. (Oranen 2024.)

2.3 Mentalisaatio lapsen kohtaamisen tukena

Aivan pienilläkin lapsilla, kuten tämän tutkimuksen kohderyhmällä, on siis oikeus osallisuuteen. Juuri tällöin korostuu aikuisten rooli osallisuuden edellytysten mahdollistajana. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 151.) Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä suurempi vastuu vanhemmalla on pyrkiä tavoittamaan, mitä lapsen päässä liikkuu, mitä hän tarvitsee ja tuntee, tai mitä hän pyrkii ilmaisemaan käytöksellään (Kalland 2017, 132–133). Pienenkin lapsen oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi on varmistamassa lapsen turvallista kasvua ja kehitystä.

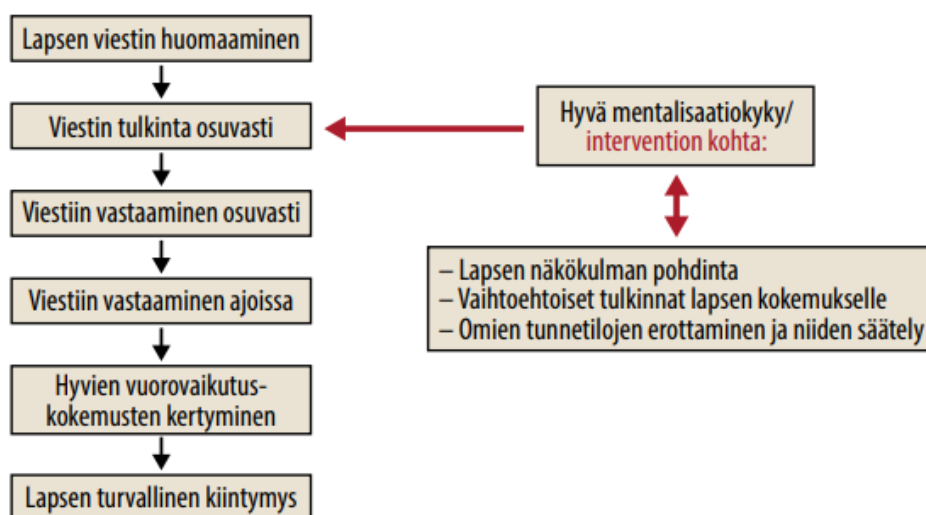
Edistääkseen lapsen osallisuutta, aikuisen on pysähdyttävä seuraamaan lasta ja sitä, mitä lapsi viestii. Havainnoinnin kautta saa vihjeitä ja oppii huomaamaan, miten lapsi reagoi eri tilanteisiin. (Franska, Rippstein & Ylikojola 2021, 15.) Kuten johdannossa avasin, tutkimusaineistona olleen havainnointilomakkeen täyttämiseen liittyy keskeisesti mentalisaation käsite vanhemman tai muun aikuisen toimesta lomakkeen täyttäjänä. Havainnointilomakkeen täyttäminen edellyttää lapsen mielentilojen pohtimista sekä heittäytymistä niin sanotusti lapsen pään sisälle.

Mentalisaatioteorian kehittäjä on brittiläinen psykoanalyttikko Peter Fonagy työryhmänsä kanssa. Mentalisaatioon liittyvää teoriaa ja mentalisaatioperustaista työskentelyä on kehitetty 1990-luvulta lähtien. (Pajulo ym. 2015, 1050.) Teorian juuret löytyvät kiintymyssuhdeteoriasta, jonka luoja, John Bowlbyn (1907–1990), oppilaaksi Fonagy pääsi uransa alkuvaiheessa (Kauppi & Takalo 2014, 17, Ruuska 2020, 3). Fonagy työryhmineen alkoi tutkimaan ja rakentamaan teoriaa vanhempien mentalisaatiokyvyn ja kiintymyssuhteen erityisestä tärkeydestä kehityksen tukena (Ruuska 2020, 3–4).

Bateman ja Fonagyn (2014; 2019) mukaan mentalisaatio tarkoittaa kykyä havaita ja tulkita sekä omia että toisten ihmisten ajatuksia, tunteita, uskomuksia ja aikomuksia, joilla on vaikutusta ulkoiseen käyttäytymiseen. Mielen eri tilat, joita ovat muun muassa uskomukset, toiveet, tunteet ja ajatukset, ovat määrittämässä ihmisten toimintaa sekä tietoisesti että tiedostamatta (Bateman & Fonagy 2014, 15; Bateman & Fogany 2019, 3.) Larmon (2010, 616) kuvaamana mentalisaatio tarkoittaa kykyä pitää samanaikaisesti sekä oma että toisen mieli mielessä. Bateman ja Fogany (2014, 15) avaavat lisäksi, että mentalisaatio on kuvitteluun perustuvaa psyykkistä toimintaa; kuvittelemme mielessämme, mitä toinen ihminen ajattelee tai tuntee. Ruuska (2020,) kirjoittaa, kuinka sekä mentalisaatiokyky että tunnesäätelytaidot opitaan jo varhaislapsuuden vuorovaikutussuhteissa. Suotuisan kehityksen edellytyksenä on toistuvat turvalliset kokemukset tunnetasolla kiintymyssuhteessa kohdatuksi tulemisesta. Mentalisaatiokyvyn ja minuuden kehittymisen taustalla vaikuttaa tunne siitä, että toinen ihminen on kiinnostunut minun mielestäni. (Ruuska 2020, 4.)

Slade (2009) kirjoittaa artikkelissaan siitä, kuinka kaikki ihmissuhteet ovat riippuvaisia kyvystä pohtia omia ja toisten mielentiloja. Hän painottaa, että erityisesti kuitenkin lapsi tarvitsee tätä vanhemmiltaan. (Slade 2009, 8.) Pajulo ym. (2015, 1052) kirjoittavat, että mentalisaatio kuuluu hyvään vanhemmuuteen (KUVIO 3). Kallandin (2014) mukaan vanhemmuuteen liitettävä

mentalisaatio kuvaa vanhempien kykyä pohtia kokemusta ja tunnetta lapsen käyttäytymisen taustalla erilaisissa arjen tilanteissa. Samalla vanhempi kiinnittää huomiota myös omiin ajatuksiinsa ja tunteisiinsa sekä niiden vaikutukseen vuorovaikutustilanteissa. (Kalland 2014, 16.) Kalland (2017) huomioi myös, että erityisesti korostuu vanhemman uteliaisuus ja kiinnostus lapsen mielen liikkeisiin. Hänen mukaansa mentalisaatiokykyyn liittyy myönteistä uteliaisuutta, avointa mieltä ja ponnistelua ihan pienen lapsen kokemusmaailman tavoittamiseksi. Toisaalta siihen liittyy myös sietämistä sen suhteen, että kaikkea ei voi aina ymmärtää eikä varsinkaan varmuudella tietää. Mentalisaation ominaispiirteinä voidaankin pitää kykyä hyväksyä, että väärinkäsityksiä voi tapahtua. Tämä tuo mukanaan armollisuutta inhimilliseen vuorovaikutukseen. (Kalland 2017, 133–134.)

KUVIO 3. Vanhemman mentalisaatio (Pajulo ym. 2015, 1051).

Puutteellisena mentalisaatokyky voidaan yhdistää monenlaisiin vakaviin haasteisiin. Nämä voivat liittyä varhaisiin traumakokemuksiin, elämänhallinnan ja ihmissuhteiden ongelmiin, psyykkisiin häiriöihin tai päihdeongelmiin. Varhain ihmissuhteissaan traumatisoituneella on riski kohdella omaa lastaan mekaanisesti. Syy tähän on se, että lapsen näkökulmaan eläytyminen voidaan kokea uhkaavana. Tämä voi johtaa ylisukupolvisen turvattoman kiintymyksen ketjuun. Vanhemman mentalisaatiokykyä kehittävä työskentely voi kuitenkin katkaista tämänkaltaisen negatiivisen ketjun, ja mentalisaatiokyvyn vahvistamisen on huomioitu lisäävän merkittävästi yksilön kykyä selviytyä myös vaikeissa psykososiaalisissa riskitilanteissa ja lähtökohdissa. (Pajulo ym. 2015, 1052.)

Kuten tutkimuskirjallisuus osoittaa, niin vanhemman mentalisaatiokyvyn merkitys korostuu sekä lapsen kehityksen tukena että vanhemman oman hyvinvoinnin näkökulmasta, Puutteet vanhemman omassa mentalisaatiokyvyssä ovat yhteydessä monenlaisiin hyvinvointia estäviin tekijöihin. Näitä voivat olla muun muassa yhteys haastaviin tilanteisiin ja tunteisiin, heikompaan vanhemmuuteen sekä myös lapsella ilmeneviin monenkirjaviin haasteisiin.

3 MLL lapsen osallisuutta tukemassa

Luku kolme paneutuu Mannerheimin lastensuojeluliittoon organisaationa, sen tarjoamiin mahdollisuuksiin lapsille, nuorille ja lapsiperheille sekä järjestötyöhän. Asiakaslähtöisyys on MLL:n toiminnan ytimessä ja se rinnastetaan usein osallisuuden käsitteeseen, joten alaluku 3.3 avaa myös sitä. MLL:n aikaisempi ja nykyinen strategia (2018; 2024a) avaavat, että toiminnassa lasten osallisuus huomioidaan kuulemalla heitä ja hyödyntämällä heidän näkemyksiään. Osallisuuden huomioimalla järjestö haluaa olla torjumassa yksinäisyyttä, ulkopuolisuutta ja syrjäytymistä tarjoamalla kaikille maksuttomia avoimia kohtaamispaikkoja sekä yksilöllistä ja yhteisöllistä tukea kaikille asiakkailleen. MLL:n tavoite on, että lapsilla, nuorilla ja lapsiperheillä on kaikilla ympärillään turvallisia aikuisia, vertaisryhmiä ja lähiyhteisöjä. (MLL 2018; MLL 2024a.) Alaluku 3.5 esittelee Huomaa minut! - osallisuustyökalun, jonka tuottamaa aineistoa tutkimukseni esittelee ja analysoi asettamieni tutkimuskysymysten ohjaamina.

3.1 Mannerheimin Lastensuojeluliitto organisaationa

”MLL on lasten, nuorten ja perheiden arjen asiantuntija, vapaaehtoistyön toteuttaja ja yhteiskunnallinen vaikuttaja” (MLL 2024b). Eeva Kotioja (2020) on teoksessaan Hyvän lapsuuden rakentajat – Mannerheimin Lastensuojeluliitto 1920–2020 avannut perin pohjin MLL:n historiaa aina näihin päiviin saakka. Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliitto perustettiin vuonna 1920 hyvinvointia edistäväksi kansalaisjärjestöksi. Tavoitteena oli saada kaikki kansalaiset mukaan rakentamaan hyvää lapsuutta. Toiminta laajeni ilmiömäisellä nopeudella useisiin Suomen kaupunkeihin ja kuntiin. 1920-luvun lopulla maassamme oli jo yli 500 paikallisosastoa edistämässä lasten hyvinvointia ja 2020-luvulle tultaessa määrä on pysynyt jotakuinkin samana. 2020-luvun alussa MLL:n jäsenmääräksi on rekisteröity lähes 90 000 jäsentä. (Kotioja 2020, 15–17, 376.)

Kansalaisjärjestötoiminnalla on pitkät perinteet lastensuojelun historiassa. Lähtökohtana lastensuojelutyön taustalla on ollut köyhän väestön määrän lisääntyminen, sekä sitä kautta syntynyt haaste huolehtia lasten elatuksesta ja kasvatuksesta sekä maalla että kaupungeissa. Lastensuojelutyö olikin pitkään osa yleistä köyhäinapua. MLL:ssa lastensuojelun käsitteeseen on alusta asti sisällytetty kokonaisvaltainen ja universaali hyvän lapsuuden rakentaminen niin

henkisen kuin fyysisenkin hyvinvoinnin kannalta, järjestötoiminnan tarjoamien joustavien lähtökohtien tukemana. (Kotioja 2020, 15–17.)

MLL:n toimintasuunnitelmassa on alusta asti linjattu se, että lapsia autetaan parhaiten antamalla perheille, myös lasten vanhemmille, mahdollisuus turvalliseen ja vakaaseen elämään. Liiton työ on koko elinkaarensa ajan kattanut tasa-arvoisesti kaikki lapset ja lapsiperheet. MLL:n työssä korostuu sekä päättäjiin kohdistuva vaikuttamistyö että vanhemmille ja lasten kanssa työskenteleville suunnattu valistustyö. Alusta asti toimintaa on kohdistettu myös suoraan lapsille. Lapsille suunnattu valistus on korostanut tähän päivään saakka lapsen roolia omia ratkaisujaan tekevänä yksilönä. Toiminnan onnistumisen avaintekijöinä ovat olleet kautta aikain vapaaehtoiset, jotka ovat olleet valmiita antamaan aikaansa ja osaamistaan hyvän lapsuuden rakentamiselle (Kotioja 2020, 373–374, 376.)

Toimijana MLL:n painopistealueisiin ovat eri ajanjaksoina vaikuttaneet muun muassa yhteiskunnalliset muutokset sekä poliittinen ja ideologinen aatemaailma (Kotioja 2020, 17–18). Uusin MLL:n päivitetty strategia *Suunta 2026* painottaa lasten ja nuorten osallisuutta sekä vanhemmuuden tukea. Arvoina korostuvat lapsuuden ja vanhemmuuden arvostus, yhdenvertaisuus ja ilo. Missiona on, että MLL on avoin kansalaisjärjestö, joka on edistämässä lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia. Toiminnassa korostuu edelleen vapaaehtoistoiminta, ja vapaaehtoisia tuetaan työssään monipuolisesti. Sote-uudistuksen myötä haluan nostaa strategista esiin myös tavoitteen kehittää perhekeskuskumppanuutta kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa MLL:n kaikilla tasoilla. (MLL 2024a.)

MLL:n toiminta osana hyvinvointialueiden perhekeskuksia ja niiden kohtaamispaikka verkostoja on vahvistamassa perheiden tukea ja ehkäisemässä tehokkaasti arjen ongelmien kasaantumista. Työ perustuu sekä vapaaehtoisten että ammattilaisten perhekeskuskumppanuuteen. Perhekeskuskumppanina MLL on edistämässä perheiden hyvinvointia, mahdollistamassa tarvittavan avun ja vertaistuen saamisessa sekä tukemassa vanhemmuudessa. Kohtaamispaikkatoimijana MLL tarjoaa alueen lapsille, nuorille ja perheille avoimen ja matalan kynnyksen paikan tavata toisiaan mahdollistamalla sitä kautta vertaistoiminnan (MLL 2024b.) Näin se on vahvistamassa tämänkin tutkimuksen keskeisenä käsitteenä olevaa osallisuutta.

MLL:n ohjelmatyön tarkoitus on olla vahvistamassa toimintojen yhtenäisyyttä, laatua ja tuloksellisuutta. Ohjelmat sisältävät teemojen alla toimintoja, joilla MLL:n toimijat ovat edistämässä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Uusimman kolmivuotiskauden ohjelmat ovat Lasten ja nuorten osallisuuden tuki, Lasten ja nuorten mielenterveyden tuki sekä Vanhemmuuden tuki (MLL 2024a.) Näiden kaikki ohjelmat liittyvät vahvasti tutkimukseeni, esimerkkinä osallisuuden tuki sekä lasten ja vanhemmuuden yhteisen tuen alla olevat perhekahvila- ja kohtaamispaikkatoiminnot.

3.2 Järjestötyö

MLL on avoin kansalaisjärjestö, jonka missio on olla edistämässä lasten, nuorten ja lapsiperheiden osallisuutta ja hyvinvointia. Järjestönä MLL:n tavoitteena on olla yhtenäinen toimija, jossa kaikki tukevat toinen toisiaan onnistumaan. Tulevaisuuden tavoitteena on kehittää järjestörakennetta ja selkiyttää toimijoiden roolia varmistaen kestävä edellytykset sekä alueelliselle työlle että paikallisyhdistysten toiminnalle. MLL:n toiminnan rahoitus on suurelta osin Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen (STEA) avustuksista riippuvainen. Avustuksia toimintaan haetaan myös säätiöiltä, julkishallinnolta sekä EU:lta. (MLL 2024a.) Hallituksen kehysriihessä tekemät päätökset vaikuttavat myös STEA-avustusten määrään, ja vuonna 2025 niitä myönnetään 80 miljoonaa euroa vähemmän kuin esimerkiksi tänä vuonna. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että monikaan uusi hanke ei tule saamaan avustusta. (STEA 2024.) Miten tämä avustusten määrän mahdollinen vähentyminen näyttäytyy MLL:n toiminnoissa, tulee selviämään varmasti ensi vuoden aikana. Esimerkiksi vuonna 2022 STEA:n kautta tulleet avustukset kattoivat 31 % järjestön rahoituksesta (MLL 2023b). Tämä on merkittävä osuus koko toiminnan rahoituksesta.

Järjestötyöllä on kaikinensa merkittävä ja monipuolinen rooli lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Suomi tunnetaan järjestöjen luvattuna maana, eikä suotta, sillä Suomi on järjestöjen lukumäärään, jäsenyyksien- ja vapaaehtoistoiminnan määrään viitaten maailman huippua. Järjestöt koetaan erittäin merkittävinä toimijoina suomalaisessa yhteiskunnassa. (Hastrup ym. 2019, 2–3.) Tämän vuoksi onkin valitettavaa, että toiminnan rahoitusta ollaan vähentämässä. Tämä on jossakin määrin ristiriitaista sen kanssa, että sote-uudistus on alusta asti tuonut esiin hyvinvointia ja terveyttä ennaltaehkäisevästi tukevien palveluiden merkityksellisyyden.

Järjestötoiminnassa korostuu yhteisvastuullisuus ja yhteinen tekeminen. Järjestöjen toiminnalla on aina ollut paikkansa hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa, ja se luo yhteiskuntaan sosiaalista pääomaa keskeisinä elementteinään sosiaaliset verkostot ja luottamus. Järjestöillä on mahdollisuus tukea lapsia ja vanhempia konkreettisesti monin erilaisin toimintamuodoin. Ne luovat ja vahvistavat lapsiperheiden keskinäistä tukea ja tarjoavat ympäristöjä, joihin matala kynnyksellä mennä ja osallistua siellä järjestettyyn toimintaan. Järjestöjen kanssa toteutetut perhekeskukset tarjoavat kohtaamispaikkoja, joissa on usein muita paikkoja enemmän ryhmätoimintaa. Ne myös mahdollistavat perheiden keskinäisen tuen toinen toisilleen ja mahdollisuuden omaehtoiseen toimintaan ja tekemiseen. (Hastrup ym. 2019, 3, 6–7.)

3.3 Asiakslähtöisyys

Osallisuuden rinnalle tutkimuksessa yhdistetään myös asiakslähtöisyyden käsite. Timo Suholan (2017) väitöskirjan mukaan asiakslähtöisyyden käsite on noussut esiin 2000-luvun taitteessa. Tällöin on huomioitu, että asiakkaan osallisuutta itseensä vaikuttaviin ratkaisuihin ja päätöksentekoon tulee tuoda esiin aiempaa enemmän. Asiakkaasta halutaan asiakslähtöisyys - käsitteenkin alla muovautuvan passiivisen objektin sijasta aktiivinen subjekti. (Suhola 2017, 62.) Asiakslähtöisyys käsitteenä on noussut korostuneesti esille Sipilän hallituskaudella, jolloin sen ajan kärkihankkeet ovat tuoneet asiakslähtöisyyden yhdeksi merkittävistä lähtökohdista palveluiden kehittämisessä. Hankkeet korostivat asiakaskokemusten ja - palautteiden huomioimista sekä palveluiden että toimintojen kehittämisessä. Asiakslähtöisyyttä voidaan pitää tasa-arvoisena vaikuttamisena, asiakkaan aktiivisena osallistumisena itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteistyökumppanuutena. (Laitila, Lunkka & Suhonen 2020, 4, 6.)

Viinikka, Sourander ja Oksanen (2014) kirjoittavat, että perhepalveluiden tarjoama sekä sosiaalinen että emotionaalinen tuki perheille on entistä merkityksellisempää näinä aikoina, kun monet vanhemmat kokevat itsensä yksinäisiksi ja epävarmoiksi. Lisäksi koetaan riittämättömyyttä, keinottomuutta ja syyllisyyttä. Arvostava, hyväksyvä ja kiinnostava kohtaaminen ovat erittäin tärkeitä elementtejä tämän päivän yksilöllisyyttä ja omaa selviytymistä korotavassa asenneympäristössä. Jotta vanhempi voi kohdata lapsensa sekä riittävän sensitiivisesti että empaattisesti, hän tarvitsee myös omia kokemuksia myötätuntoisista kohtaamisista. Perheiden keskuudessa tehtävässä työssä kohtaaminen on pääsääntöisesti hyvin arkista kanssakäymistä. (Viinikka ym. 2014, 67.)

MLL:n asiakaskuntaa ovat lapset, nuoret ja lapsiperheet. Asiakaslähtöisyyden näkökulmasta järjestö pyrkii ymmärtämään ja kunnioittamaan asiakkaidensa näkökulmaa ja tarpeita, ja juuri sitä kautta edistämään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Arvoissaan MLL huomioi lapsuuden ja vanhemmuuden arvostuksen, yhdenvertaisuuden ja ilon. Osallisuus huomioidaan eri tavoin ja monimuotoinen toiminta ja tukimuodot on suunniteltu vastaamaan lasten, nuorten ja perheiden tarpeita sellaisena, johon heidän on helppo osallistua. Järjestö tuo aktiivisesti esille lasten, nuorten ja perheiden näkökulmaa yhteiskunnallisessa keskustelussa. (MLL 2024a.)

3.4 Perheiden avoin kohtaamispaikkatoiminta Varsinais-Suomen alueella

Varsinais-Suomen alueella toimii kymmeniä MLL:n kohtaamispaikkoja. Näissä kohtaamispaikoissa lapset saavat leikkiseuraa ja vanhemmat pääsevät tutustumaan toisiinsa. Kohtaamispaikkatoiminta on maksutonta ja siellä jutellaan, kahvitellaan, leikitään lasten kanssa tai kuullaan esimerkiksi asiantuntijoiden puheenvuoroja eri teemoihin liittyen. Toimintaa suunnitellaan yhdessä kävijöiden kanssa ja perheiden toiveita huomioiden. (MLL V-S 2023.)

Yksi keskeinen kohtaamispaikka sijaitsee Turussa Perhetalo Heidekenillä (KUVA 1), joka on lastensuojelujärjestöjen yhteinen osaamis- ja kehittämiskeskus. Heideken mahdollistaa monipuolisen toiminnan ja palvelutarjonnan varsinaissuomalaisille lapsille, nuorille ja lapsiperheille alkaen perhekerhosta aina vertaisryhmiin ja terapiapalveluihin. MLL:n Varsinais-Suomen piiri omistaa talon yhdessä Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry:n kanssa (VSLJ 2021a).

KUVA 1. Perhetalo Heideken Turussa (VSLJ 2021b). Kuvan julkaisuun on VSLJ:n lupa, kuvaaja Katri Haavisto.

Näen Perhetalo Heidekenin palveluineen, MLL yhtenä toimijana, osana palveluverkostoa, joka tarjoaa sekä varhaista tukea että on vastaamassa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja avun tarpeisiin. Hyvinvointialueiden kanssa tehtävän yhteistyön ydin on juuri perhekeskus- ja kohtaamispaikkaverkostot, joissa toteutetaan suunnitelmallista yhteistyötä perheille tarjottavan varhaisen tuen muodossa (MLL 2024b). Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) 2016–2019 ja 2020–2023 yhtenä tavoitteena on ollut kehittää perhekeskuskokonaisuutta sekä lasten, nuorten ja perheiden varhaista tukea arjessa (THL 2024). Hastrup ym. (2019) tuovat julkaisussaan esiin järjestöjen roolin perhekeskuskumppanina. Järjestöt voivat vapaaehtoistoiminnan keinoin sekä luoda että vahvistaa lapsiperheiden keskinäistä tukea tarjoamalla ympäristön, johon on matala kynnyks tulla mukaan ja helppo osallistua. Järjestöjen osallistaminen ennaltaehkäisevän toiminnan järjestämiseen monipuolistaa perheiden palvelutarjontaa. (Hastrup ym. 2019, 7.)

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsiteltävä Huomaa minut! -osallisuustyökalu on tukemassa kohtaamispaikkatoiminnan kehittämistyötä. Havainnointilomakkeet on täytetty lapsiperheille avoimen perhekahvilatoiminnan yhteydessä. MLL:n Varsinais-Suomen piirissä on jo vuosia työskennelty sen eteen, että pienenkin lapsen ääni saadaan kuuluviin toimintaa arvioidessa (Rippstein ym. 2017, 4).

3.5 Huomaa minut! -osallisuustyökalu

Positiivisen vanhemmuuden tavoittelua, vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhdetta sekä lapsen asemaa MLL:n kohtaamispaikkatoiminnan asiakkaana tukeva havainnointilomake kannustaa aikuista pieneen havainnointihetkeen. Tavoitteena on, että lapsen toiminta jatkuu normaalisti ja aikuinen ottaa aktiivisen roolin havainnoidessaan lasta. Havainnot kirjataan ylös havainnointilomakkeelle. Tavoite on saada aikuinen pohtimaan lapsen viestien ja käyttäytymisen merkitystä sekä herätellä aikuisen uteliaisuutta lapsen aidon näkökulman etsimiseen. Pysähtymällä aikuinen saattaa löytää ihan uusia merkityksiä lapsen sanojen, ilmeiden ja eleiden taustalta. Havainnointi ja yritys ymmärtää lapsen näkökulmaa, on vaikuttamassa lapsen ja aikuisen vuorovaikutukseen. Lisäksi se voi johtaa jopa merkittävään muutokseen aikuisen asenteessa kohdata ja huomioida lapsi. (Rippstein ym. 2017, 4, 6–7.)

Rippstein ym. (2017) kirjoittavat, että Huomaa minut! -osallisuustyökalun tuella voidaan lisätä myös lapsen turvallisuuden tunnetta osallistua. Osallisuustyökalu huomioi lapsen arvostavan kohtaamisen sekä valittuun hetkeen havainnoida ja seurata lapsen toimintaa. Hetki merkitsee lapselle aikuisen turvallista läsnäoloa sekä kiinnostusta lasta ja hänen asioitaan kohtaan. (Rippstein 2017, 6.)

Havainnointilomakkeita hyödynnetään arvioinnin ja päätöksenteon tukena avoimen kohtaamispaikkatoiminnan kehittämistyöhön liittyvien mahdollisten toimenpiteiden taustalla. Huomaa minut! -osallisuustyökalu antaa lapselle lupauksen siitä, että osallistumalla on mahdollista vaikuttaa ja saada tarvittaessa aikaan muutoksia. Muutos saattaa näkyä suoraan kohtaamispaikan arjessa tai se voi olla osa laajempaa päätöksentekoprosessia. Huomaa minut! -osallisuus palaute tulee säilyttää mahdollisimman alkuperäisenä koko prosessin ajan, jotta siinä näkyy konkreettisesti havainnoidulle lapselle itselleen tärkeät asiat ja hänen kauttaan tulleet uudet näkökulmat. Lapsen ääni viedään sovitun päätöksentekoprosessin mukaisesti eteenpäin ja lopuksi prosessin lopputulos avataan siihen osallistuneille perheille. (Rippstein ym. 2017, 10–12.) Huomaa minut! -osallisuustyökalu huomioi asiakaslähtöisyyden sekä lapsen, että havainnointia tekevän vanhemman tai muun aikuisen näkökulmasta. Myös pieni lapsi voi olla oman alansa asiantuntija ja lapsen asiakaslähtöisyyttä ovat tukemassa hänen osallisuusverkostonsa.

Huomioitavaa on, että Huomaa minut! -osallisuustyökalua voi hyödyntää monipuolisesti sekä kotiloissa että muualla lapsi- ja perhepalveluiden piirissä. Se taipuu sisällöksi esimerkiksi vertaisryhmiin tai henkilökohtaisiin keskusteluihin puhuttaessa asioista pienen lapsen näkökulmasta (Rippstein 2017, 7). Näen itse osallisuustyökalun mahdollisuudet myös varhaiskasvatuksen toimintakentällä. Tässä tutkielmassa keskitytään kuitenkin kohtaamispaikkatoiminnan kontekstiin.

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa esittelen pro gradu -tutkielmani toteutusta aloittaen määrittelemällä alaluvussa 4.1 tutkimuksen tavoitteen ja tutkimuskysymykseni. Alaluvussa 4.2 esittelen, miten tutkimusaineisto on kerätty, avaan havainnointia aineistonkeruumenetelmänä sekä käyn läpi tutkimuksen kohderyhmän; havainnoidut lapset ikäjakaumineen. Viimeisessä alaluvussa perehdyn aineiston analyysiin ja sisällönanalyysiin sen tukena. Esittelen sisällönanalyysin alla teemoittelun, jonka toteutan tutkielmassani Braunin ja Clarken (2006) temaattista analyysia hyödyntämällä. Menetelmäosiossa olen hyödyntänyt myös muiden menetelmäasiantuntijoiden tutkimustietoa ja kirjallisuutta. Käytän sekä tässä menetelmäosassa, tutkimustulosten esittely- ja tulkintaosassa, että pohdinta- ja johtopäätösosassa rinnakkain mainintoja havainnointiaineistosta ja tutkimusaineistosta tarkoittaen niillä samaa tutkimaani aineistoa.

Pro gradu -tutkielma toteutetaan kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Valitsin laadullisen lähestymistavan, koska tavoitteenani oli kuvata vanhempien tai lapselle muuten läheisen aikuisen kokoamia havaintoja lapsen toiminnasta ja käyttäytymisestä sekä näiden havainnoijien mentalisaatioperustaisen toiminnan myötä syntynyttä tietoa edellä mainittuihin seikkoihin liittyen. Puusa ja Juuti (2020) sekä Aaltio ja Puusa (2020) kirjoittavat, että keskeistä laadullisessa tutkimuksessa on sen perustuminen ihmisten subjektiivisten kokemusten ja näkemysten tarkasteluun. Tämä haastaa tutkimusta ja samalla herättää keskustelua kvalitatiivisen tutkimuksen uskottavuudesta sekä luotettavuudesta. Tutkijan huolellinen perehtyminen aiheeseen ja erilaisten näkökohtien huomioiminen koko tutkimusprosessin ajan parantavat kuitenkin tutkimuksen koherenssia ja luotettavuutta. Laadullisessa, kvalitatiivisessa tutkimuksessa on myös huomioitava, että siinä korostuu pohdinnan merkitys aineiston analyysissä. (Puusa & Juuti 2020, 59; Aaltio & Puusa 2020, 182.)

Hyödynnän pro gradu -tutkielmassa valmista havainnointiaineistosta, jonka tutkijana kokoan yhteen, analysoin ja tulkaan. Aineisto sisältää kenttämuistiinpanoina kootut 177 havainnointilomaketta. Havainnointilomakkeen (LIITE 1) tarkoituksena on pysäyttää aikuinen kymmeneksi minuutiksi havainnoimaan lasta ja kiinnittämään huomio sekä lapsen osallisuuteen, näkökulmaan, toiveisiin että ajatuksiin perhekeskuksen arjessa (Rippstein ym. 2017, 20).

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuottaa MLL:n Varsinais-Suomen piirille kootusti tietoa kohtaamispaikkatoiminnassa havainnoiduista alle kouluikäisistä lapsista ja havainnointien myötä esiin tulleista seikoista sekä havainnoijien esiin tuomista ajatuksista lasten toimintaan liittyen. Tutkimustarve tuli vastaan kysyessäni MLL:n kautta mahdollista valmista aineistoa pro gradu -tutkielmalleni. Tutkimusaineiston tukemanana olen selvittänyt keskeisiä tekijöitä, jotka olisivat tukemassa kohtaamispaikkatoiminnan kehittämis- ja suunnittelutyötä lapsen osallisuus huomioiden. Jalonen, Laihonen & Lönnqvist (2012, 144–145) avaavat tiedolla johtamisen kuvaavan toimintamalleja ja käytäntöjä, jotka mahdollistavat tehokkaan tiedon hyödyntämisen kaikilla organisaatio- ja järjestelmätasoilla muun muassa yhteiskunnallisen toiminnan ja päätöksenteon perustana. Huomaa minut! -osallisuustyökalu on erinomainen työväline myös tiedolla johtamisen näkökulmasta. Tutkimustulosten myötä on mahdollista vahvistaa tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja johtamista MLL:n organisaatiossa. Pro gradu -tutkielmani huomioikin myös sen, kuinka tiedolla johtamista hyödyntämällä voidaan tukea lapsen osallisuuden kokemuksen toteuttamista kohtaamispaikkatoiminnassa.

Havainnointiaineistoa on jonkin verran luokiteltu MLL:n toimesta aikaisemmin. Sitä ei kuitenkaan ole tehty näin suuressa mittakaavassa. Aineiston kautta on myös jo aikaisemmin nostettu huomioita STEA-raportointiin (Rippstein ym., 17).

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaiset lasten toimintaa ohjaavat tekijät korostuvat kohtaamispaikkatoiminnassa tutkimusaineiston mukaan?
2. Millaisia seikkoja huomioimalla lapsen osallisuuden kokemusta on mahdollista lisätä kohtaamispaikkatoiminnassa?

4.2 Aineiston kerääminen, havainnointi aineistonkeruumenetelmänä ja tutkimukseen osallistujat

Valmis havainnointiaineisto on kerätty MLL:n Varsinais-Suomen piirin kohtaamispaikkatoimintaan osallistuneilta vuosien 2016–2023 aikana. Aineistoon tutustuttuani kävi ilmi, että vuosilta 2019 ja 2021 ei havainnointeja kuitenkaan ole. Siitä, miksi vuodelta 2019 ei ole havainnointeja, ei minulla ole tietoa. Vuosi 2021 selittynee oman arvioni mukaan ainakin osittain koronapandemian aiheuttamilla suluilla. Havainnointilomakkeita on täytetty Kohtaamispaikka Marakatissa Turun Heidekenilla, Kohtaamispaikka Satelliitissa Raisiossa, Poikluoman perhekahvilassa Kaarinassa sekä Auran MLL:n toiminnassa. Kyseisistä paikoista löytyi aineistosta merkintöjä.

Havainnoinnin kohteena ovat olleet kohtaamispaikkatoimintaan osallistuneet alle kouluikäiset lapset. Lomakkeen täyttäjän on ollut mahdollista olla lapsen vanhempi tai muu aikuinen. Osallistuminen havainnointiin on ollut vapaaehtoista ja MLL:n kohtaamispaikkatoiminnan henkilökunta on huomionnut osallistujien luvat havainnointiaineiston hyödyntämiseen tulevaisuudessa. Näin ollen minulla tutkijana ei ole vastuuta luvista, vaan olen saanut aineiston käyttöön organisaatiolta sekä tutkimusluvan hyödyntää aineistoa tässä tutkimuksessa.

Tieteellinen havainnointi on systemaattista tietojen keruuta ja tieteelliseen työskentelyyn ohjautunutta toimintaa. Sen etuna on autenttisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että havainnoimalla on mahdollista päästä seuraamaan todellisia tilanteita reaaliaikaisesti. Havainnoinnin avulla on myös mahdollista tarkastella ilmiötä prosesseina ja pitkän ajan kuluessa. Havainnoinnin etuna on myös sen kokonaisvaltaisuus: havainnoimalla saatu tieto on suoraan kytkettävissä asiayhteyteensä. Havainnoinnin avulla saadaan tietoa vuorovaikutustilanteista ja erilaisista ryhmäilmiöistä. (Paalumäki & Vähämäki 2020, 131–132.)

Tutkimusaineisto on koottu strukturoitua havainnointia hyödyntämällä. Saaranen-Kauppisen ja Puusniekan (2009) mukaan systemaattinen ja standardoitu havainnointitekniikka voi olla hyvinkin pitkälle strukturoitua ja jäsenneiltyä sekä yksityiskohtaista. Strukturoidussa havainnoinnissa tutkijan tulee jäsennellä ongelma jo ennen varsinaista havainnointia sekä laatia sitä varten tutkimusongelmaan vastaavia luokitteluja. Tällöin tutkittavasta aiheesta tulee olla jo ennestään tietoa, joka määrittää mitä ja milloin havainnoidaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 59–60.)

Huomaa minut! -osallisuustyökalu sisältää valmiin havainnointilomakkeen. Havainnoinnin kohderyhmänä tässä tutkimusaineistossa ovat olleet kohtaamispaikkatoimintaan osallistuneet alle kouluikäiset lapset (N=177). Lomakkeeseen on koottu valmiiksi asiat, joita on tarkoitus havainnoida. Havainnointilomakkeet sisältävät kaksi kohtaa, jotka kartoittavat lapsen toimintaa havainnointitilanteessa sekä viisi kohtaa vanhemman/muun havainnoijan pohdinnalle (mentalisaatio) lapsen toimintaan liittyen. Havainnoija, tässä tapauksessa lapsen vanhempi tai joku muu aikuinen, on seurannut systemaattisesti havainnointilomakkeella määriteltyjä asioita ja täyttänyt lomakkeen havainnoinnin aikana. Koen strukturoidun havainnoinnin helpottavan ison aineiston analyysia ja tulosten vertailua. Havainnoinnit ovat tapahtuneet avoimessa kohtaamispaikkatoiminnassa eri ajankohtina ja erilaisissa havainnoijalle sopivissa tilanteissa.

Osallisuustyökalun ohjeistus neuvoo havainnoijaa pysähtymään kymmenen minuutin ajaksi tarkkailemaan lasta, keskittyen vain häneen ja hänen toimintaansa. Havainnoijaa ohjeistetaan pohtimaan, millaista palautetta lapsi antaisi kohtaamispaikalle havainnoijan näkemän perusteella. Havainnoijaa neuvotaan myös pohtimaan, huomaako hän mahdollisesti jotakin uutta havainnoitavasta lapsesta. Lisäksi huomioidaan, miten mahdollisen ohjaajan läsnäolo näkyy lapsen käyttäytymisessä, tai näkyykö se. (Rippstein 2017, 14–15.)

Lapsen vanhempi tai muu aikuinen on kirjannut lyhyen kohtaamispaikkatoiminnassa toteutetun havainnointihetken aikana havainnoidusta lapsesta tekemiään havaintoja. Näitä havainnointimuistiinpanoja tutkielman tekijän roolissa analysoin. Tutkimukseni ytimenä voidaan pitää aikaisemmin mainittua ajatusta siitä, kuinka aikuisen on pysähdyttävä havainnoimaan lasta ja sitä, mitä lapsi viestii. Huomaa minut! -materiaalissa (Rippstein ym. 2017, 6) muistutetaan, että havainnoinnin avulla saavutetaan ainoastaan yksi tulkinta kulloisestakin havainnointitilanteesta. Näen kuitenkin, että havainnointiaineisto kokonaisuudessaan voi antaa merkittävää tietoa, joka tukee MLL:N kohtaamispaikkatoiminnan kehittämis- ja suunnittelutyötä lapsen osallisuuden näkökulmasta.

4.3 Aineiston analyysi

Valmista laadullista aineistoa, kuten tässä tutkimuksessa, on mahdollista lähteä analysoimaan aineistolähtöisesti tai teorialähtöisesti. Lähestymistavan valinta ottaa kantaa teorian rooliin tutkimuksessa. Analyysi on mahdollista aloittaa aineistolähtöisesti, ja analyysin edetessä sitä ohjataan teoreettisesta viitekehyksestä tehdyillä nostoilla. Teorialähtöisessä analyysissä

teorialla on ensisijainen ja ohjaava rooli aineiston tarkastelussa. (Puusa 2020, 151.) Tämä tutkimus toteutetaan aineistolähtöisesti aineiston sisältöä tutkimalla, ja sieltä löytyneisiin keskeisiin lapsen osallisuutta tukeviin seikkoihin paneutuen. Lapsen osallisuuteen ja mentalisaatioon sekä MLL:n toteuttaman järjestötyöhön perustuva teoreettinen viitekehys on tukemassa tutkimustulosten analysointi- ja tulkintavaiheessa. Olen työstänyt teoriapohjaa tutustumalla ensin tutkielmani taustaorganisaatioon, tutkimusaineiston tuottaneeseen Huomaa minut! -osallisuustyökaluun ja tutkimusaineistoon. Teoriaosassa huomioidaan aineistoon tutustuttuani sieltä huomioimiani keskeisiä teemoja tai niiden sisältämiä asioita, kuten leikki ja toimintaympäristön merkitys kohtaamispaikkatoiminnassa.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysi on kiinteästi kytköksissä aineiston hankintaan. Aineiston analyysi jatkuu sen jälkeen usein kahdella tapaa. Tutkija käy aineistot useaan kertaan läpi. Hän pyrkii saamaan vihjeitä millaisiin teemoihin, luokkiin tai kategorioihin aineistoa on mahdollista ryhmitellä. Toisaalta tutkija hankkii myös lisää tietoa aiheesta eri lähteiden, kuten teorialaisten ja aiemmat tutkimukset, kautta. Tätä kutsutaan teoriasidonnaiseksi analyysiksi. Kirjallisuudesta hankitut tiedot vaikuttavat siihen, millaisia kategorioita tutkija pyrkii löytämään tutkimuksesta. (Eskola 2018, 212–213; Puusa & Juuti 2020, 143.) Oman työni taustalle löytyi paljon tutkimustietoa sekä lapsen kehitykseen, osallisuuteen että mentalisaatioon liittyen.

Aineiston analyysin pyrkimys on kuvailla, tulkita ja ymmärtää tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä (Puusa & Juuti 2020, 143). Tarkoitus on luoda aineistosta tarkoituksenmukainen kokonaisuus, jonka avulla on mahdollista tuottaa rikas ja perusteltu tulkinta sekä tehdä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Raportin tulisi olla sanallisesti selkeä ja ymmärrettävä kuvaus kokonaisprosessin eri vaiheista. Analyysin tekeminen koostuu osien analyysistä, jossa aineistoa on eritelty tiiviisti ja luokiteltu. Siihen sisältyy myös synteetin laatiminen. Tavoite on luoda kokonaiskuva aineistosta ja esittää tutkimuskohde uudesta näkökulmasta. (Puusa 2020, 146–147.)

Aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä, joka auttaa rajaamaan aineistoa (Puusa 2020, 152). Tässä tutkielmassa tutkimustehtävä sisältää kaksi tutkimuskysymystä, joihin olen hakenut vastausta tutkimusaineistosta. Puusan (2020) mukaan aineiston analyysin apuna voidaan käyttää koodaamista, joka on yksinkertaisimmillaan samaa tarkoittavien sanojen tai yhteisiä merkityksiä sisältävien lauseiden tunnistamista ja merkitsemistä koodein. Kvantifioimisen

avulla sen sijaan tekstimassasta lasketaan erilaisia asioita, esimerkiksi sanojen tai koodien määrää. Laskemisen ajatellaan auttavan systematisoinnissa. Tämän analyysivaiheen tavoite onkin havainnollistaa ja kuvata tutkimusaineiston sisältöä. (Puusa 2020, 152.)

Havainnointiaineistosta tutkijan tulisi tuoda esille seikkoja, jotka näyttäytyvät merkityksellisinä tutkittavassa ilmiössä. Analyysissä tutkija luokittelee nämä merkitykselliset seikat havainnollisiin kokonaisuuksiin. (Paalumäki & Vähämäki 2020, 136–137.) Yllä näistä mainittiinkin teemat, luokat ja kategoriat. Aineiston käsittelyyn tutkija valitsee tutkimukseensa sopivimman analyysimenetelmän (Paalumäki & Vähämäki 2020, 137).

4.3.1 Sisällönanalyysi

Puusan (2020) mukaan sisällönanalyysi sopii käytettäväksi monenlaiseen laadulliseen tutkimukseen. Se onkin yksi eniten sovelletuista metodeista laadullisen aineiston tarkastelussa. Sisällönanalyysi voidaan selittää väljänä metodisena viitekehyksenä. Silloin sitä ei käsitellä yksittäisenä menetelmänä, vaan tarkoituksenmukaisena viitekehyksenä, jonka ansioista aineistoa on mahdollisuus tarkastella monipuolisesti. (Puusa 2020, 148.)

Sisällönanalyysi on keino jäsentää aineistoa tulkintaa varten. Sisällönanalyysin käytännön toteutukseen sisältyy useita vaiheita. Niitä voivat olla muun muassa analyysiyksikön valinta, aineistoon tutustuminen, aineiston pelkistäminen, aineiston kategorisointi ja luokittelu sekä tulkinta. Käytännössä analyysiprosessi sisältää monta vaihetta. Tällöin edellä kuvatut vaiheet esiintyvät samanaikaisesti ja tulkintaa tapahtuu koko prosessin ajan. Tavoitteena on auttaa tutkijaa järjestämään aineisto aluksi tiiviiseen muotoon unohtamatta kuitenkaan sen sisällä olevaa keskeistä tietoaineistoa. Pelkistämisen tarkoitus on lisätä aineiston informaatioarvoa. (Puusa 2020, 149.)

Juuri laadulliselle aineistolle havaintojen luokittelu on tunnusomainen operaatio. Se on myös tietyllä tapaa tulkitseminen. Vaihetta voidaan kutsua myös teemoitteluksi. Teemat voivat muodostua etukäteen suunniteltujen ja aineiston keruuvaiheessa määriteltyjen teemojen mukaisesti. Toisaalta aineistosta voi myös löytyä aivan uusia teemakokonaisuuksia. (Puusa 2020, 152–153.)

Braunin ja Clarken (2020, 37) mukaan temaattinen analyysi on monimuotoinen, ja sen vuoksi se on parasta mieltää menetelmien kirjona, jotka painottavat sekä koodauksen luotettavuutta että tarkkuutta, mutta myös refleksiivisempiä lähestymistapoja, jotka korostavat subjektiivisuutta aineiston tulkinnassa. Braunin ja Clarken (2006) itsensä kehittämä tulkintamenetelmä refleksiivinen temaattinen analyysi pysyy hyvin laadullisen lähestymistavan kehyksissä (Campbell 2021, 2012). Se on helposti lähestyttävä ja myös teoreettisesti joustava tulkinnallinen lähestymistapa laadullisen aineiston analysointiin helpottaen kuvioiden tai teemojen tunnistamista ja analysointia (Bryne 2021, 1392).

Braun ja Clarke (2021) kirjoittavat, että refleksiivinen temaattinen analyysi korostaa tutkijan merkitystä analyttisenä resurssina sekä refleksiivistä sitoutumista teoriaan, aineistoon ja tulkintaan. Se sopii sekä kokemuksellisiin että kriittisiin kieleen, dataan ja merkityksiin liittyviin kehyksiin. Koodausprosessi on olennainen teemojen kehittymiselle, koska teemat ovat näiden koodaus- ja teemojen kehittämisprojektin tulos. Analyttinen prosessi edellyttää aineistoon uppoutumista, paljon lukemista ja pohtimista, kyseenalaistamista, kuvittelua ja ihmettelyä, kirjoittamista sekä vetäytymistä pois aineiston ääreltä ja siihen palaamista. Rikkaat ja ei ilmeiset teemat, joita ei voitu ennakoita ennen analyysia, sekä hienostuneet analyysit syntyvät, kun aineistolle on mahdollista antaa aikaa ja tilaa. Aika ja tila tukevat inspiraatioiden ja oivallusten syntyä. (Braun & Clarke 2021, 330–332.)

Braun ja Clarke (2006, 87) ovat esittäneet refleksiiviselle teema-analyysille *kuusi eri vaihetta* (TAULUKKO 1) alkaen aineistoon tutustumisesta ja päättyen tutkimusraportin kirjoittamiseen. He loivat tämän prosessin tiedon käsittelyn, koodauksen ja teemojen kehittämisen tueksi sekä malliksi, joka tarjoaa ohjausta teemojen analyysiin (Braun & Clarke 2021, 330–331). *Ensimmäisessä vaiheessa* tutustutaan aiheeseen. Tähän liittyy litterointi, aineiston lukeminen useaan kertaan sekä alustavien koodien tuottaminen. *Toisessa vaiheessa* luodaan alustavat koodit. Koko aineisto koodataan systemaattisesti ja aineisto kootaan yhteen relevanttien koodien mukaisesti. *Kolmas vaihe* sisältää teemojen etsimisen. Tämä sisältää koodien kokoamisen potentiaalisiksi teemoiksi. *Neljäs vaihe* on teemojen tarkastaminen, jolloin tarkistetaan, että koodit ja teemat ovat sekä aineistoesimerkkien että koko aineiston tasolla suhteessa toisiinsa. *Viidennessä vaiheessa* teemoja täsmennetään ja ne nimetään. Viimeisimmässä, *kuudennessa vaiheessa* tuotetaan tieteellinen raportti. Raportissa esitellään aineisto-otteita sekä yhdistetään tutkimuskysymykset, aineisto ja aiempi tutkimus sekä kirjallisuus aiheeseen liittyen. (Braun & Clarke 2006, 87–93.)

TAULUKKO 1. Reflektiivisen temaattisen analyysin vaiheet (Braun & Clarke 2006).

Analyysin vaihe	Kuvaus	toiminto
Aineistoon perehtyminen	- uppoutuminen aineistoon sisällön syvyyden ja laajuuden ymmärtämiseksi - säännönmukaisuuksien (patterns) ja merkityksen etsiminen	- aineiston litterointi - litteroidun aineiston lukeminen ja uudelleen lukeminen - muistiinpanojen tekeminen
Alustavien koodien generointi	- alustavien koodien luominen tietojen järjestämiseksi siten, että kuhunkin analyysiyksikköön (data item) kiinnitetään täysi ja yhtäläinen huomio	- analyysiyksiköiden (data item) merkitseminen ja järjestäminen mielekkäisiin ryhmiin.
Alustavien teemojen generointi	- koodien lajittelu alustaviin teemoihin - alustavien koodien merkitysten ja niiden välisten suhteiden tunnistaminen	- kaaviointi tai kartoitus - teemojen aukikirjoittaminen ja niiden tarkemman kuvauksen tekeminen
Teemojen arviointi ja käsittely	- mallien/ säännönmukaisuuksien tunnistaminen koodattujen tietojen tasolla - koko aineiston tarkastelu kokonaisuutena	- sen varmistaminen, että teeman tueksi on riittävästi dataa. - päällekkäisten teemojen yhdistäminen - koodien ja teemojen uudelleentyöstäminen ja tarkentaminen
Teemojen lyönti lukkoon ja nimeäminen	- kunkin nimetyt teeman tarinan/kuvauksen identifiointi - teemoittelun sovittaminen vastaamaan tutkimuskysymyksiin.	- ”käyskentely” aineiston ja nimettyjen teemojen välillä koherentin tutkimusraportin aikaansaamiseksi
Tutkimusraportin teko	- tiiviin ja mielenkiintoisen kuvauksen esittäminen aineiston kertomasta tarinasta sekä teemojen sisällä että niiden välillä.	- sellaisen tutkimusraportin kirjoittaminen, joka vastaa tutkimuskysymyksiin. - sellaisen tutkimusraportin kirjoittaminen, joka menee pelkkää teemojen kuvausta pidemmälle

Tämän pro gradu -tutkielmani sisällönanalyysissä olen hyödyntänyt edellä mainittua ja esitettyä Braunin ja Clarken (2006) kuusivaiheista mallia. Braun ja Clarke (2021, 331) kirjoittavat, että vaiheittaista lähestymistapaa ei ole tarkoitettu noudatettavan jäykästi ja analyttisen taidon kehittyessä nämä kuusi vaihetta voivat myös hieman sekoittua. Olen aloittanut aineiston analyysin (1) perehtymällä havainnointilomakkeisiin ja käymällä ne huolellisesti läpi useampaan kertaan. Siirsin aineiston paperisilta lomakkeilta kysymys kysymykseltä sähköiseen muotoon. Alustavat koodit (2) sain luotua liittämällä samaa tarkoittavia asioita- ja kvantifioimalla laskin aineistossa esiintyviä sanoja yhteen. Huomasin, että jo tämän perusteella aineistosta olisi mahdollista tehdä jonkinasteisia päätelmiä sieltä ilmi tulleiden keskeisten seikkojen pohjalta. Esimerkiksi leikkiin ja tunteisiin liittyvät asiat ja sanat olivat esillä

korostuneesti. Tämän jälkeen aloitin aineiston alustavan kategorisoinnin ja teemoittelun (3) aineistossa esiintyneitä samaa tarkoittavia mainintoja tarkastelemalla. Aluksi kävin havainnointilomakeaineiston kohta kohdalta läpi huomioiden pienimmätkin yksityiskohdat muodostaen niistä vähitellen laajempia kokonaisuuksia ja yleistyksiä.

Seuraavaksi jatkoin teemojen tarkastelua (4) muodostaen alustavista teemoista vähitellen laajempia kokonaisuuksia yhdistelemällä havainnointilomakkeen eri kohdista tulleita samaa viittaavia asioita toisiinsa ja tarkastelemalla niistä tulevan tiedon määrää ja riittävyttä. Vaikka tutkimusaineistoni havainnointilomakkeiden 7 kohtaa kartoittivat eri asioita havainnointitilanteessa, niin samankaltaisuuksia kuitenkin löytyi eri kohtien vastauksista. Tämän jälkeen lukitsin teemat (5), ja lähdin etsimään teemoittelusta aineistosta tutkimuksen ja tutkimuskysymysten kannalta oleellista vanhemman/muun havainnoijan metalisaatioperustaisen toiminnan myötä syntynyttä sisältöä. Sisällönanalyysin tukemana tuon tutkimusraportissa (6) aineistosta esiin sieltä ilmenneitä keskeisimpiä seikkoja lapsen toimintaan ja osallisuuteen liittyen. Tutkimusaineiston kategorisoinnin avulla lapsen osallisuutta tukeviksi teemoiksi (TAULUKKO 2) muodostuivat lopulta 1) *leikki*, 2) *muut lapset*, 3) *toimintaympäristö* sekä 4) *vanhempi/muu läheinen aikuinen*. Lisäksi käyn omana alalukunaan ja teemana läpi 5) *tunteet* toiminnan taustalla, koska myös ne ja niiden huomioimisen merkitys olivat huomattavassa määrin esillä tutkimusaineistossa. Edellä ja seuraavan sivun taulukossa esitellyt teemat ja niiden sisällön käyn läpi seuraavassa luvussa 5 Tutkimuksen tulokset ja niiden tulkintaa.

Tälle pro gradu -tutkielmalle ei asetettu hypoteesia tai ennakko-oletusta. Keskityin tutkimusaineiston sisältöön. Eskola ja Suoranta (1998, 19–20) ovat kirjoittaneet laadullisen tutkimuksen hypoteesittomuudesta ja avanneet sen tarkoittavan sitä, ettei tutkijalla ole selkeitä ennakko-odotuksia tutkimuksen tuloksista.

TAULUKKO 2. Tutkimusaineistosta lapsen osallisuutta tukeviksi muodostuneet alateemat ja niiden pohjalta muodostetut pääteemat

ALATEEMA	PAATEEMA	
<ul style="list-style-type: none"> • Mahdollisuus ikä- ja kehitystasoiseen leikkiin • Tuettu leikki • Lelut • Leikkiin liittyvät murheet ja huolenaiheet • Pitkäkestoinen ja johdonmukainen leikki • Leikkiin rinnastettava toiminta 	<p>LEIKKI</p> <p>Leikin yhteydessä lasten osallisuutta tukevia tekijöitä</p>	<p>OSALLISUUS</p> <p>Lapsen osallisuuden kokemuksen huomioiminen kohtaamispaikka-toiminnassa</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Vertaissuhteiden myötä tulleet hyväntuulisuutta tukevat tekijät • Oppimisen ja kehityksen tuki • Vertaisten läsnäolon myötä havaittuja haasteita 	<p>MUUT LAPSET</p> <p>Muiden lasten läsnäolon merkitys lapsen osallisuuden kokemuksen tukena</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Monipuoliset virikkeet • Ilmapiiiri ja tunnelma • Kohtaamispaikkatoiminnan henkilökunta • Liikkumistila ja siihen liittyvät turvallisuustekijät • Ruokailumahdollisuus • Mahdollisuus vetäytyä rauhallisempaan tilaan 	<p>TOIMINTAYMPÄRISTÖ</p> <p>Toimintaympäristön mahdollistama tuki lasten osallisuuden kokemukselle</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Läheisyys • Asioiden jakaminen lapsen kanssa • Turvallisuuden tunteen tuoja • Vanhemman oman tunnetilan heijastuminen lapsen tunnetilaan 	<p>VANHEMPI/MUU LÄHEINEN AIKUINEN</p> <p>Läheisen aikuisen läsnäolon merkitys lapsen osallisuuden kokemuksen tukena</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Ilo • Rauhallisuus • Tyytyväisyys • Paha mieli • Arkuus • Hermostuminen 	<p>TUNTEET</p> <p>Ilmenneiden tunteiden tukeminen lapsen osallisuuden näkökulmasta</p>	

5 Tutkimuksen tulokset ja niiden tulkintaa

Tässä luvussa esittelen pro gradu -tutkielmani tulokset tutkimusaineiston perusteella syntyneiden viiden teeman kautta, jotka on esitelty taulukossa 2 edellisellä sivulla. Peilaan teemoja tässä tulosluvussa myös aikaisempaan tutkimukseen. Yhdistän tähän myös tutkimustulosten pohjalta syntyneitä omaa tulkintaani. Alalukuun 5.6 olen tehnyt yhteenvetoa tässä luvussa esitellyistä tuloksista ja siitä, miten ne vastaavat tutkimuskysymyksiini.

Aineistoon perehtyminen antoi ymmärtää, että valtaosan havainnoinneista on tehnyt lapsen äiti. Joukossa oli tunnistetusti myös muutama isän, isovanhemman tai opiskelijan tekemä havainnointi. Havainnointilomakkeessa ei kuitenkaan ollut kohtaa, johon havainnoinnin tekijän olisi erikseen pyydetty kirjaamaan suhdettaan havainnoitavaan lapseen. Havainnointilomakkeet oli yhtä englannin kielellä täytettyä havainnointilomaketta lukuun ottamatta täytetty suomen kielellä, eikä aineisto antanut tunnistettavia viitteitä siitä, että havainnoitujen lasten joukossa olisi ollut muutoin eri kieli- tai kulttuuritaustaisia lapsia.

Alkuperäinen aineisto koostui 184 havainnointilomakkeesta, mutta aineistoon tutustuessani löysin joukosta muutamia kopioita, joten lopullinen määrä on jo aiemmin tekstissä esiin tullut $N=177$ täytettyä havainnointilomaketta. Nuorin havainnoitu oli tutkimusaineistossa kirjattu 2,5 kuukauden ikäiseksi, vanhin 6-vuotiaaksi. Suurin osa havainnoituista oli alle 3-vuoden ikäisiä (TAULUKKO 3). Tämä seikka on tärkeä huomioida tutkimustulosten analysoinnissa. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä heikommat valmiudet hänellä on esimerkiksi sanallisesti ilmaista tarpeitaan ja toiveitaan. Tässä tilanteessa havainnoinnissa onkin havainnoijan mentalisaatiokyky korostunut, koska havainnointi on edellyttänyt häntä keskittymään pienen lapsen mieleen ja tunnetiloihin sekä niiden vaikutuksiin hänen toimintansa ja käyttäytymisensä taustalla.

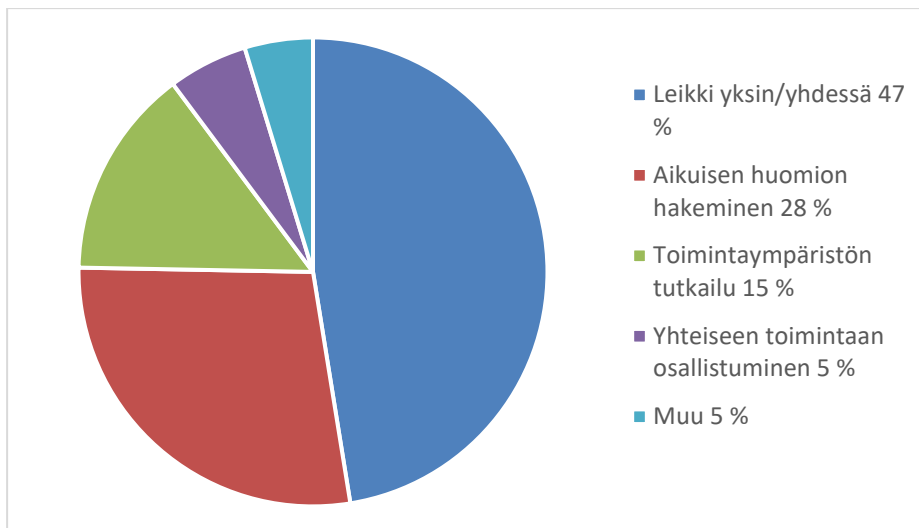
TAULUKKO 3. Havainnoitujen lasten ikäjakauma vuosien 2016–2023 välillä.

Havainnoidut lapset ikäjakaumittain ja vuosittain										
Ikä	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Havainnot yht.	%
Alle 1v	4	14	1		6		1	1	27	15,3 %
1v	16	9	26		2		1	9	63	35,6 %
2v	26	7	17		2		1	3	56	31,6 %
3v	2	2	4				1	3	12	6,8 %
4v	1	6			1				8	4,5 %
5v	2	3						3	8	4,5 %
6v					1				1	0,6 %
Ikä ei tiedossa	1							1	2	1,1 %
yht	52	41	48		12		4	20	177	100 %

Seuraavissa alaluvuissa esiteltävät teemat korostuivat keskeisesti havainnointiaineistossa ja ne syntyivät Braunin ja Clarken (2006) mallin tukemana. Avaan näitä tarkemmin aineistosta saatujen tutkimustulosten perusteella. Näen nämä teemat samalla havainnointiaineistosta esiin tulleina lasten toiveina. Näitä toiveita, tätä saatua tietoa, on mahdollista tavoitteiden mukaisesti hyödyntää osana koko organisaation päätöksentekoa lapsen asemaa tukien ja osallisuus huomioiden. Avaan teemoja myös kuvioiden sekä sitaattien tukemana. En ole numeroinut havainnointilomakkeita tai havainnoituja lapsia. Sitaatteihin on merkattu esille havainnoitavan lapsen ikä samalla tavoin, mitä havainnoija on sen havainnointilomakkeeseen kirjannut. Sitaatissa mahdollisesti esiintyvä nimi on muutettu lapsen anonymiteetin säilyttämiseksi.

5.1 Leikki tukemassa lapsen osallisuutta kohtaamispaikkatoiminnassa

Ensimmäisenä teemana avaam leikkiä ja siihen liittyviä tutkimusaineistossa esiintyneitä huomioita lapsen osallisuutta tukevana tekijöinä. Näitä ovat mahdollisuus *ikä- ja kehitystasoiseen leikkiin ja tuetun leikin rooli, lelujen merkitys, leikkiin liittyvien murheiden ja huolenaiheiden huomioiminen, pitkäkestoisen ja johdonmukaisen leikin mahdollisuus sekä leikkiin rinnastettavan toiminnan mahdollistaminen* kohtaamispaikkatoiminnassa. Leikin merkitys kohtaamispaikkatoiminnassa korostui tutkimusaineiston jokaisessa Huomaa minut! -havainnointilomakkeessa havainnoitavaksi määritellyssä asiassa. Merkitys näkyi myös siinä, että lähes puolet havainnoinneista oli toteutettu leikki-tilanteissa (KUVIO 4). Lisäksi leikkiin liittyvään havainnointiin liittyi useita huomioita mahdollisuudesta toimia ikätovereiden kanssa.

KUVIO 4. Lapsen toiminta havainnointihetkellä.

Leikki on tehokas tapa tukea lapsen osallisuutta monipuolisesti. Brotheruksen ja Kankaan (2018, 32) mukaan lapsen osallisuus näyttäytyy arjessa pääosin leikkitilan ja -välineiden valitsemisen muodossa. Säkkinen (2018, 176) kirjoittaa, että useiden osallisuustutkimusten positiivisena tuloksena on näyttäytynyt lasten kokema osallisuus leikkiessä, jolloin heillä on mahdollisuus ilmaista itseään ja toimia vuorovaikutuksessa muiden kanssa samalla vaikuttaen itse toiminnan kulkuun ja toimintansa merkityksellisyyteen.

Tutkimusaineistossa leikki oli havainnoitu yksinleikiksi, leikiksi toisen lapsen kanssa, tai leikiksi oman vanhemman tai vaihtoehtoisesti muun paikalla olleen aikuisen kanssa. Pääsääntöisesti havainnointiaineistossa kuitenkin näyttäytyi, että leikki on ollut yksin- tai rinnakkaisleikkiä havainnoitujen lasten ikä- ja kehitystason mukaisesti. Aineistosta saattoi edellä mainittuihin leikin muotoihin liittyen huomioida havainnoijien lukuisat merkinnät siitä, että yksin- tai rinnakkain leikkivät lapset olivat oman leikkinsä lisäksi kiinnostuneita muiden lasten tai aikuisten touhujen seuraamisesta ja mahdollisuudesta liittyä aktiivisesti mukaan. Yhteisleikin sujuvuus näyttäytyi kuitenkin aineistossa vähäisenä, ja se huomioitiinkin vain muutamassa yli 3-vuotiaan lapsen havainnoinnissa. Tästä huolimatta kaverin kanssa leikkiminen havainnoitiin kuitenkin tärkeänä ja toive leikkikaverista näyttäytyi aineistossa kattavasti eri ikäisten lasten havainnoinneissa. Toisaalta tutkimusaineistoissa tuli yksittäisten vastausten kohdalla esiin lapsen jännitys muiden lasten kanssa leikkiessä. Leikkitilanteita kuvattiin muun muassa seuraavasti:

”Leikkii & kulkee yksin. Ihmettelee mitä muut lapset tekevät. Kiinnostunut muiden aikuisten ja lasten tekemisistä.” (lapsi 1 v 3 kk)

”Kotileikkiä kaverin kanssa. Ilmeet hyvin totiset ja keskittyneet. Ei juuri ota kontaktia leikkikaveriin, vaan hoitaa nukkevauvaa. Käy välillä kysymässä mitä äiti tekee.” (lapsi 2 v)

”Lapsi leikkii, tutkii eri leluja, tarkkailee etäämmältä muiden lasten touhuja. Välillä lapsi menee myös muiden kanssa leikkimään. Lapsi kiinnostunut touhuamaan muiden lasten kanssa mutta myös aikuisten seura sopii.” (lapsi 1 v 5 kk)

”Toinen samanikäinen tyttö, jonka kanssa leikkivät. Iloinen, hän iloitsi pullasta ja kavereiden kanssa leikeistä.” (lapsi 3 v)

”Lapsi leikkii yksin nukkenpään kanssa. Hymyilee ja juttelee itsekseen. Vielä epävarma miten muita lapsia lähestytään.” (lapsi 2 v 8 kk)

”Mikko (nimi muutettu) leikkii itsekseen leluilla. Hakee katsekontaktia ja kuuntelee ympäristöään. Haluaisi varmasti leikkiseuraa, mutta ei ehkä uskalla ottaa kontaktia.” (lapsi 1 v 8 kk)

Saarinen ym. (2023, 74) ovat kirjoittaneet, että rinnakkaisleikissä lapset leikkivät vierekkäin, mutta he eivät ole aktiivisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Tämä onkin yhteydessä tutkimustuloksiin yksin- ja rinnakkaisleikeistä, koska pääosa havainnoiduista lapsista kuului tähän alle 3-vuotiaiden ikäryhmään, ja kuten edellä kävi ilmi, harvempi lapsista sai vielä aineiston perusteella yhteisleikkiä aikaiseksi. Yhteisleikkeihin kyetään noin neljä vuoden iästä alkaen ja niistä puhutaan, kun lapsilla on yhteinen tavoite ja sovitut roolit leikkeihin (Saarinen ym. 2023, 74). Onkin merkityksellistä huomioida kohtaamispaikka toiminnan tarjoamat mahdollisuudet ikä- ja kehitystasoiseen leikkiin ja sen yhteydessä huomioitaviin eri leikin muotoihin.

Moni havainnointilomake huomioi, että oman vanhemman tai läheisen aikuisen kanssa on kiva leikkiä tai näyttää leluja hänelle. Ylipäättäänkin lelut pitävät tyytyväisenä, jos ympärillä on ihmisiä, vaikka he eivät olisikaan suoranaisesti mukana leikissä. Havainnointi toi myös ilmi

lasten toiveen saada jutella ja leikkiä kohtaamispaikkatoiminnan ohjaajien kanssa. Havainnoijat kiinnittivät huomion lapsen sujuviin leikkeihin ohjaajien kanssa ja samalla he ilmaisivat myös tyytyväisyyttä siihen, että myös muun aikuisen seura kelpasi havainnoidulle lapselle.

”Leikkiä leluilla äidin kanssa ja itsenäisesti. Äidin luona on mukana käydä leluja näyttämässä tai vähän turvaa hakemassa.” (lapsi 2 v 3 kk)

”Kutsuu leikkiin lähinnä äitiä, Muut lapset eivät niin kiinnosta leikkien osalta.” (lapsi 1 v 2 kk)

”Poika leikkii aikuisen kanssa renkailla. Iloinen, hymyilee, ottaa kontaktin aikuiseen. On iloinen, kun aikuinen leikkii hänen kanssaan. Nauttii leikistä.” (lapsi 2 v 6 kk)

”Pekka (nimi muutettu) leikkii eläinten kanssa ohjaajan kanssa. Rauhallinen tunnelma. Ohjaajan kanssa viihtyy ja myös muiden lasten kanssa.” (lapsi 1 v 4kk)

”Leikkii toisen työntekijän kanssa jolle kokkailee ruokaa. Tykkää kun joku leikkii hänen kanssaan.” (lapsi 3 v)

”Maija (nimi muutettu) leikkii sivuhuoneessa vauvanukella ohjaajan kanssa. (lapsi 1,5 v)

”Hakee opiskelijasta leikkikaveria puhumalla ja näyttämällä leikkejään.” (lapsi 2 v)

Aikuisten tuki leikissä ja leikkiin verrattavassa toiminnassa näyttäytyy edellä mainittujen sitaattien pohjalta merkityksellisenä kohtaamispaikkatoiminnassa. Leikki-ikäiselle lapselle tulee tarjota tilaisuus harjoitella omia leikkitaitojaan mahdollistamalla hänelle *tuettu leikki*, jossa myös aikuinen on osallisena. Reunamo ja Käyhkö (2014, 66) kirjoittavat, että tuettu leikki on aikuisen ja lapsen yhdessä jakama kokemus. Lapsi ei saa sitä yksin aikaiseksi, mutta toisaalta aikuinenkaan ei sitä voi etukäteen määritellä. Kirjoittajat huomioivat Vygotskyn (1978) lähikehityksen vyöhykkeen. Tämä tarkoittaa aluetta lasten omien taitojen ja aikuisen tuella toteutettavan toiminnan välillä. (Reunamo & Käyhkö 2014, 66.)

Brotherus ja Kangas (2018, 21) kirjoittavat, että lapsen sensitiivinen kohtaaminen sekä myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta ovat vahvistamassa lapsen osallisuuden kokemusta. Myös Kataja (2020, 66) huomioi, että lasten kanssa toimiessa kohtaaminen on osallisuuden ydintä. Kohtaamispaikkatoiminnan kehittämis- ja suunnittelutyössä tulisikin huomioida se, että toimintaa pyörittävillä aikuisilla tulisi olla kykyä kohdata lapsi niin sanotusti lattiatasolla leikin parissa. Aineistossa tulleet muutamainnattavat opiskelijoita tulisi muistaa hyödyntää kohtaamispaikkatoiminnan pyörittämisessä muiden toimintaa pyörittävien tuella. Heitä tulisi kannustaa ja ohjata lattiatasolle leikkimään sekä tukemaan lapsen leikkiä ja osallisuuden kokemusta tällä tavoin. Omien varhaiskasvatuksen kentältä tulleiden kokemusten myötä opiskelijat ovat pidettyjä lasten keskuudessa. Sen lisäksi, että heistä hyötyvät lapset ja kohtaamispaikkatoimintaa järjestävä organisaatio, niin myös opiskelijat hyötyvät, kun he pääsevät harjoittamaan taitojaan kohdata eri ikäisiä, eri taustoista tulevia ja erilaisilla tarpeilla olevia lapsia.

Leikkiin liittyvät keskeisesti erilaiset *lelut*, jotka saivat paljon mainintoja tutkimusaineistossa. Kohtaamispaikassa nähdään olevan paljon leluja, ja tutkimusaineiston mukaan uudet sekä erilaiset lelut kiinnostavat lapsia. Kiinnostavina leluina aineistossa tulivat esiin värikkäät ja äänekäät lelut, rakennettavat lelut, autot ja parkkitalot, keittiö, nukkeleikit sekä yleisesti kotileikki. Havainnoijat ovat tuoneet aineistossa ilmi, että nukkeleikkeihin toivotaan lisää tarvikkeita. Myös äänekäitä leluja kaivataan lisää, koska ne ovat herättäneet kiinnostusta lapsissa. Muita lelutoiveita, joita havainnointiaineistoon oli kirjattu, olivat keinuhevonen, Ryhmä Hau -lelut, erilaiset hahmot ja majaleikit.

”Täällä on paljon erilaisia leikkivälineitä, joita on kiva kokeilla.” (lapsi 1 v 10 kk)

Uusista leluista on maininta useassa tutkimusaineiston lomakkeessa:

”Uudet lelut kiinnostavat eniten.” (lapsi 6 kk)

”Nalle Puh uusi ja mahtava lelu.” (lapsi 9 kk)

”On kiinnostunut uusista leluista. Hän innostuu erityisesti värikkästä luukkulelusta.”
(lapsi 1 v)

”Kivoja, erilaisia leluja kuin kotona.” (lapsi 3 v 2 kk)

”Erilaiset lelut tuovat mielenkiintoa leikkiin.” (lapsi 2 v)

Lelut eivät ehkä ole kohtaamispaikassa uusia, mutta havaintojen myötä voi päätellä niiden olevan lapsille uusia, koska ne ovat erilaisia kuin lelut kotona. Monipuolisuus lelukokoelmassa onkin huomioitava lasta osallistavana tekijänä kohtaamispaikkatoiminnassa ajatuksella jokaiselle jotakin.

Joidenkin aineiston havainnointilomakkeiden kohdalla huomasin, että toiveet esimerkiksi tietyistä leluista oli johdettu sitä kautta, että ne ovat mahdollisesti kiinnostavia esimerkiksi kotona. Osa lelutoiveista saattoi myös olla aikuisten, tässä tapauksessa havainnoijien, toiveita esimerkiksi havainnointiajankohtana pinnalla olevista leluista. Toiveet eivät välttämättä tulleet muutoin havainnoinnin kautta esille. Erääseen havainnointilomakkeeseen oli esimerkiksi kirjattu seuraavaa:

”Pitäisi olla enemmän Ryhmä Hau -leluja ja kottikärryt.” (lapsi 3 v)

Tässä voi olla myös mahdollisuus, että ehkä lapsi on jo ollut kyvykäs vastaamaan, jos häneltä on kysytty, mitä leluja toivoisi täällä olevan. Tällaista osallisuuden huomioimista voikin jo tehdä, kun lapsi on ikä- ja kehitystasoltaan siinä vaiheessa, että hän voi sanallisesti kertoa toiveitaan. Tutkimuksen teoria-aineistossa huomioitiinkin MLL:n (2018) tavoite huomioida lapsen osallisuus myös kuulemalla heitä. Tämän pro gradu -tutkielman aineisto perustui kuitenkin havainnointiin.

Kiinnostus äänekkäistä leluista oli kirjattu useampaan tutkimusaineiston lomakkeeseen. Eräässä havainnointilomakkeessa lapsen (1 v 4 kk) ulospäin näkyvästä toiminnasta on kirjattu seuraavaa:

”Tutkii ja kokeilee monia leluja, ääntelevät painaa monta kertaa päälle.” (lapsi 1 v 4 kk)

Kun kyseisen lapsen havainnoijaa on havainnointilomakkeessa pyydetty pohtimaan, mistä lapsi vaikuttaa olevan kiinnostunut ja innostunut, niin havainnoija on avannut seuraavasti:

”Ääntelevät, vilkkuvat, liikkuvat lelut.” (lapsi 1 v 4 kk)

Tässä havainnoija on lapsen toimintaa seuraamalla tehnyt johtopäätöksen siitä, millaiset lelut lasta kiinnostavat. Tämä johtopäätös on mahdollista huomioida kohtaamispaikkatoiminnan tulevia leluhankintoja pohtiessa; aktivoivat lelut ovat kysytyjä. Niitä hankkimalla tulee kyseisen sekä useamman muunkin lapsen toive täytettyä ja myös osallisuuden näkökulma huomioitua.

Havainnointiaineiston pienimmän kohderyhmän kohdalla esiin tulivat myös toiveet puruleluista. Näistä oli kirjattu muun muassa seuraavasti:

”Haluaisin kutiavia ikeniä helpottavia puruleluja. Hampaiden tulo, en saa pureskella leluja.” (lapsi 1 v 2 kk)

Leikkiin liittyvistä murheista ja huolenaiheista (KUVIO 5) useammasta havainnointilomakkeesta tuli ilmi harmitus toisen lapsen viedessä lelun. Murhetta aiheutti myös leikkien keskeyttäminen ja välillä lapsen havainnoitiin kokevan kiirettä, että ehtisi leikkiä kaikilla leluilla. Muita murhetta aiheuttavia tekijöitä olivat leikin sotkeminen muiden lasten toimesta, toisen kanssa leikin tai lelujen jakaminen, tai kun jää vaille haluamaansa lelua. Muutamassa havainnointilomakkeessa huomioitiin, että lapsi tarvitsee apua saadakseen lelun ylhäältä.

KUVIO 5. Tutkimusaineistossa ilmenneitä murheita ja huolenaiheita leikkiin liittyen.

Tutkimusaineiston pohjalta voidaan herättää keskustelua siitä, miten leikkiin liittyviä murheita ja huolenaiheita olisi mahdollista huomioida kohtauspaikkatoiminnan kehittämis- ja suunnittelutyössä. Tulisiko leluja, jotka aiheuttavat lapsille harmitusta, usein näitä suosituimpia leluja, olla useampia kappaleita? Toisaalta voi pohtia, että oman vuoron odottaminen on myös taito, jota lapsen tulisi harjoitella. Miten suosituimpien lelujen kohdalla leikkivuorot tulisi jakaa? Olisiko tässä mahdollista hyödyntää esimerkiksi Time Timer -kelloa, joka näyttäisi lapselle ajan, kuinka kauan hänellä on aikaa leikkiä tällä lelulla, jolla muutkin haluavat leikkiä? Ajan päättyessä leikkivuoro siirtyisi seuraavalle. Toisaalta leikkiaikaa ei kuitenkaan saisi tyypistää liian lyhyeksi. Laitila ja Rantanen (2018, 157–158) toteavat pitkäkestoisen leikin tukevan laadukkaan ja moniulotteisen leikin syntymistä. Kyrönlampi & Uitto (2022, 102) kirjoittavat, että kasvattajat voivat näyttäytyä myös lasten osallisuuden estäjinä tilanteissa, joissa lasten täytyy keskeyttää mieleinen leikki ja siirtyä esimerkiksi seuraavaan toimintaan. Tämä perustelisi sitä, että samaa suosittua lelua olisi useampi kappale. Yhden käytettävissä olevan lelun kanssa olisi vain lyhyt leikkiaika yhtä lasta tai lapsiryhmää kohden. Tutkimusaineiston pohjalta on myös syytä pohtia, tulisiko lelujen olla enempi lasten käden

ulottuvilla. Lelujen tulisi olla helposti lasten saatavilla, samoin houkuttelevasti esillä. Toisaalta saattaa löytyä jokin peruste, esimerkiksi turvallisuustekijä, miksi kaikki tavarat eivät voi olla jatkuvasti kaikkien lasten saatavilla.

Myös tutkimusaineistosta löytyi mainintaa *pitkäkestoisesta ja johdonmukaisesta leikistä*. Lapsen keskittynyt touhuaminen ja leikki on yllättänyt havainnoijan ja näitä mainintoja oli aineistossa useampi. Tällöin havainnoijan on ollut hauska pysähtyä seuraamaan lapsen touhuja ja iloita siitä, että lapsi viihtyy leikeissään myös ilman vanhempaa. Toisaalta kahdessa havainnointilomakkeessa oli maininta siitä, että leikki on pitkäkestoisempaa tuettuna ja aikuisen mallintamana.

Aineisto toi esiin myös *muuta leikkiin verrattavaa toimintaa*, yhteistä tekemistä, joka on näkynyt havainnoinnin yhteydessä yksittäisten lasten tai isomman joukon lapsia kiinnostuksen kohteena. Maininta *”kivasta tekemisestä”* huomioitiin useammassa havainnointilomakkeessa. Musiikkiin liittyvä toiminta, kuten esimerkiksi laululeikit, tanssiminen ja disko huomioitiin positiivisessa mielessä useammassa havainnoinnissa. Myös kädentaitoihin liittyvä tekeminen; askartelu, piirtäminen ja muovailu mainittiin aineistossa useamman kerran, samoin useampi maininta oli myös kirjoista ja yhteisistä luku-/kirjan katseluhetkistä.

”Leikki discon tahtiin. Hymyä, hyppimistä, ilon hihkumista. Kiva tanssia, kiva kun on paljon kavereita.” (lapsi 2 v)

”Yhteinen musiikkihetki. Soittimena marakassi + yhteiset laululeikit. Iloinen hymy. Laululeikit ovat hauskoja! Musiikki taitaa olla tuttu juttu ja aina yhtä hauskaa!” (lapsi 2 v 3 kk)

”Lapset tanssivat. Naurua, hymyä, halusin kavereita mukaan, tanssimme piirissä! Saako täällä oikeasti tänään riehua/tanssia!?!” (lapsi 4 v)

”Innostuu, kun saa sakset & paperin, hymyilee leikatessa.” (lapsi 2 v)

”Värittäminen on kivaa. Haluan kokeilla eri värisiä tusseja. Olen innostunut. Olen hyväntuulinen.” (lapsi 18 kk)

”Kaisa (nimi muutettu) innostuu kun joku alkaa hänelle lukemaan.” (lapsi 2 v)

”Tuo kirjaa luettavaksi äidille ja muille aikuisille. Toivoo yhdessä lukemista/olemista itsenäisen olemisen väliin.” (lapsi 1 v 4 kk)

Tämä leikin oheinen, mutta siihen verrattavissa oleva muu ohjattu toiminta ja virikkeet on siis myös hyvä huomioida kohtaamispaikkatoimintaa suunniteltaessa. Tutkimusaineistosta oli mahdollista tehdä havainto, että ohjatusta toiminnasta oli mainintoja pääosin vuosilta 2016–2018. Myöhemmiltä vuosilta siitä ei ole huomattavia merkintöjä havainnoinneissa. Ohjatun toiminnan merkityksellisyyttä ei voi kuitenkaan olla väheksymättä. Saarinen ym. (2023, 28) kirjoittavat aikuisen merkityksestä tunnistaa lapsen toimintatarpeita tukeakseen hänen kehitystään perustuen siihen, että varhaislapsuus on voimakkaan kasvamisen, kehittymisen ja oppimisen aikaa. Näen lisäksi itse, että monipuolisesti lapsille erilaisia mahdollisuuksia tarjoamalla on myös helpompi tunnistaa lapsen vahvuuksia ja sitä kautta olla tukemassa lapsen kasvun, kehittymisen ja oppimisen matkaa. Kaikilla lapsilla vahvuudet eivät tule esiin perinteisessä leikissä, osalla ne saattavat näyttäytyä esimerkiksi musiikin tai kädentaitojen tukemana.

5.2 Toisten lasten läsnäolon tärkeys osallisuuden tunteen vahvistamisessa

Huolimatta useimpien havainnoitujen iästä, alle 3-vuotiaita, muiden lasten läsnäolon merkitys ja sosiaaliset kokemukset korostuivat suurimmassa osassa havainnointilomakkeista sekä useammassa havainnointilomakkeen havainnoidussa asiassa. Lasten havainnoitiin nauttivan muiden lasten seurasta ja *toisten lasten nähtiin olevan tukemassa lapsen hyväntuulisuutta kohtaamispaikkatoiminnassa*, kuten seuraavissa esimerkeissä käy ilmi:

”Hänelle kelpaa leikkikaveriksi kuka vaan. Hyvä mieli tulee kun löytää yhteisen sävelen jonkun kanssa.” (lapsi 2 v)

”Hymyilee muille lapsille. Tykkää kovasti muista lapsista.” (lapsi 1 v 3 kk)

”Hänellä on hauskaa toisen tytön kanssa, naureskelevat:” (lapsi 5 v)

Aina positiivinen kokemus muiden läsnäolosta ja seurasta ei kuitenkaan välttämättä edellytä sitä, että lapsi olisi kaiken toiminnan keskiössä. Aineistosta käy ilmi, että muiden lasten kanssa toimimisen lisäksi pelkästään muiden lasten seuraaminen tuo havainnoitaville hyvää mieltä. Asiaa avataan muun muassa seuraavasti:

”On keskittynyt tekemiseen, selkeä päämäärä siihen mitä tekee. Seurailee mitä muut lapset tekevät. Haluaa myös saada oman työnsä valmiiksi. Tykkää olla seurassa mutta on hiljainen tarkkailija.” (lapsi 2,5 v)

”Hyväntuulinen. Tykkää seurata myös toisten lasten tekemistä. Kiva tavata muita lapsia” (lapsi 1 v 10 kk)

Havainnointilomakkeet toivat esiin myös havainnot *lapsen oppimisen edistymisestä* muiden lasten kanssa toimiessa. Tätä voidaan kutsua vertaisoppimiseksi, jolla tarkoitetaan tiedon ja taitojen omaksumista jonkun tietyn sosiaalisen ryhmän jäsenenä sekä osallistumalla sen toimintaan (Koivula 2017, 265). Lapsi havainnoi ja ottaa muilta mallia sekä oppii myös ryhmässä toimimisen taitoja. Tätä avaa muun muassa seuraava esimerkki:

”Matkii toisia lapsia. Oppii sosiaalisia taitoja ja saa leikkikavereita.” (lapsi 3 v)

Muiden lasten läsnäolo ja yhteinen toiminta aiheutti osalle havainnoituista myös negatiivisiksi rinnastettavia tuntemuksia, jotka aiheuttavat *lasten välisiä haasteita* kohtaamispaikkatoiminnassa. Muutamista havainnointilomakkeista kävi ilmi vaikeus jakaa esimerkiksi leikkiä toisen lapsen kanssa. Haastetta ilmeni lelujen jakamisessa, pelkoa lelun menettämisestä tai sitä, että toinen lapsi sotkee leikin. Näitä samaisia haasteita huomioitiin aikaisemmin jo leikkiin liittyvinä huolenaiheina ja murheinakin, mutta nostin ne tähän esille, koska mielestäni ne liittyvät myös tähän teemaan. Myös kaverin tuleminen liian lähelle ja koskettaminen koettiin havaintojen mukaan ikävänä. Näiden myötä vuorovaikutus toisen lapsen kanssa saattoi havainnointien mukaan aiheuttaa jännitystä. Huomioitavaa on myös havainnot siitä, että lapsi hakeutuu rauhalliseen paikkaan yksikseen, kun paikalla on paljon lapsia, tai että isompien lasten nähdään joskus jyräävän pienempien yli. Edellä mainitusta asioista esimerkkejä seuraavassa:

”Lapsi ei pitänyt jos joku tuli hänen leluunsa hänen siirtäessä osaa leluista/leikeistä muualle.” (lapsi 2 v)

”Sanna (nimi muutettu) pelästyy hieman isomman lapsen tuloa leikkiin. Isommat lapset tuntuvat joskus jyräävän pienien yli. Sanna tuntuu toivovan, että saisi leikkiä välillä rauhassa ja välillä muiden pienten kanssa.” (lapsi 1 v 5 kk)

Ikätoverien ja vertaissuhteiden merkitystä ei voi väheksyä. Lapsille tulee tarjota mahdollisuuksia saada tavata muita lapsia ja viettää aikaa heidän kanssaan. Kohtaamispaikkatoiminta tukee tätä ajatusta, samalla vertaissuhteiden kautta tullutta osallisuuden kokemusta. Vygotskyn (1978, 88–90) mukaan vertaiset ovat merkittävässä roolissa lapsen kognitiivisen kehityksen edistämässä. Lapsi oppii tehokkaammin yhteistyössä muiden lasten kanssa. Salmivalli (2005, 15) on kirjoittanut, että vertaistensa kanssa lapsi oppii ja omaksuu tietoja, taitoja ja asenteita, jotka ovat tukemassa lapsen sopeutumista erilaisiin tilanteisiin, mutta myös vaikuttamassa lapsen hyvinvointiin. Hartub (1992, 177–178) kirjoittaa, että myös konfliktitilanteet kuuluvat lasten välisiin suhteisiin; lapset voivat olla eri mieltä asioista, mutta pikkuhiljaa he oppivat perustelemaan omia näkemyksiään asioista toisilleen.

Tässä aineistossa toisten lasten läsnäolon merkitys nousee siis esiin, mutta ei korostuneesti. Syynä siihen voi olla se, että kyse on suurimmalta osin pienistä, alle 3-vuotiasta lapsista. Osalla kohtaamispaikkatoimintaan osallistuminen saattaa olla satunnaisempaa, tällöin esimerkiksi varsinaisia kaveri- tai ystävyys-suhteita ei ehdi syntyä. Näiden syntyminen edellyttää vanhempien tukea esimerkiksi mahdollistamalla lasten tapaamisen myös kohtaamispaikkatoiminnan ulkopuolella. Pienet lapset saattavat myös kohtaamispaikkatoiminnassa, vaikkakin ovat kiinnostuneita myös muista lapsista, olla enemmän kiintyneitä paikalla olleeseen omaan vanhempaan tai muuhun läheiseen.

5.3 Toimintaympäristön merkitys lapselle kohtaamispaikkatoiminnassa

Kohtaamispaikkatoiminnan toimintaympäristö nähtiin tutkimusaineistossa sekä tarkkailemaan että tutkimaan kannustavana, uteliaisuutta ja kiinnostusta herättävänä *monipuolisia virikkeitä* tarjoavana paikkana. Lukuisia mainintoja aineistossa sai se, että toimintaympäristö tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia tehdä enemmän. Useammassa havainnointilomakkeessa on

myös maininta siitä, kuinka lapset nauttivat paikasta ja olostaan siellä. Ympäristö koetaan *ilmapiiriltään* turvallisena ja rauhallisena sekä *tunnelmaltaan* rentona ja mukavana.

”Saa paljon sellaisia virikkeitä, mitä ei kotona saa. Virikkeisyys vaikuttaa välillä hämmäntävän Iidaa (nimi muutettu), mutta myös innostavan.” (lapsi 7 kk)

”Lapsi on kovin kiinnostunut ympäristöstä, tutkii tavaroita katsomalla, koskettamalla ja laittamalla niitä suuhun.” (lapsi 7,5 kk)

”Ympäristö kiinnostaa. Ympäristössä on mielenkiintoisia juttuja, niitä voi tutkia ja jakaa uudet jutut äidin kanssa.” (lapsi 1 v 3 kk)

”Lapsi selkeästi viihtyy, virikkeitä ja seuraa riittävästi.” (lapsi 1 v 3 kk)

”Kiinnittää huomiota ympäristöön, kulkee huoneissa ja vaihtaa leikkiä.” (lapsi 5 v)

”Täällä voi tehdä monipuolisesti kaikkea.” (lapsi 5 v)

”Lapset tutkivat paikkoja innokkaasti. Paljon kaikkea uutta ja mielenkiintoista.”
(sisarukset 5 v ja 1,5 v)

”Minulla on mukava leikki. Olen turvallisessa ympäristössä. Turvallisuuden tunne.”
(lapsi 2,5 v)

Toimintaympäristöt ovat sekä tukemassa, mutta joskus myös estämässä lasten mahdollisuuksia aktiiviseen toimijuuteen (Kronqvist & Kumpulainen 2011, 45). Siksi myös lapsen havainnointien myötä tulleita toimintaympäristöön liittyviä seikkoja olisi erityisen tärkeä huomioida lapsen osallisuutta tukien kohtaamispaikkatoimintaan liittyvässä päätöksenteossa. Kronqvist ja Kumpulainen (2011) vetoavat siihen, että toimintaympäristön rakennusvaiheessa on erityisen tärkeä huomioida sen antamat mahdollisuudet ja tila lapsille sekä heidän toimijuudelleen. Jo rakennusvaiheessa lapsen osallisuus voidaan huomioida heitä kuulemalla. Näin päästään usein parhaimpiin lopputuloksiin. (Kronqvist & Kumpulainen 2011, 45.)

Myös toimintaympäristön, kohtaamispaikkatoiminnan, *henkilökunta* ja myös muut aikuiset on useissa havainnointilomakkeissa mainittu mukavina, luottamusta herättävinä ja lapsen viihtyvyyttä tukevinä tekijöinä. Tuttujen ohjaajien nähtiin olevan lapsille mukava yllätys ja lisäävän lasten rohkeutta ottaa kontaktia. Tämän merkitys onkin huomioitava. Lapsen nähdään havainnointiaineiston vastausten perusteella rohkaistuvan, kun käyntikertoja tulee lisää. Muutamissa havainnoinneissa vieraiden aikuisten nähtiin aiheuttavan vierastamista ja ihmetystä. Tällöin useimmiten mainittiin äidin läsnäolon rauhoittavan tilanteessa.

”Aapo (nimi muutettu) leikkii/tutkii muumitaloa, juttelee samalla ohjaajan kanssa. Hän selvästi nauttii kaikesta huomiosta, sillä häntä kuunneltiin ja hänestä oltiin kiinnostuneita.” (lapsi 3,5 v)

”Ohjaaja-tädin huomio tuntui kivalta.” (lapsi 2 v 4 kk)

”Pekka (nimi muutettu) tykkää kovasti kun vieras aikuinen leikkii hänen kanssaan.”
(lapsi 13,5 kk)

”Ohjaaja on hänelle mieluinen ja hän vastaa tämän aloitteisiin. Saara (nimi muutettu) tykkäsi kun ohjaaja otti hänet mukaan keittiöön ja hän sai huomiota.” (lapsi 1,5 v)

”Tykkää olla aikuisten seurassa. Toivoo että häneen otetaan yhteyttä, jutellaan, kysellään, hymyillään.” (lapsi 15 kk)

”Vieraiden aikuisten tulo liian lähelle saa aikaan epäluuloista tuijottamista, mutta äidin läsnäolo rauhoittaa.” (lapsi 7,5 kk)

”Vierastaa vähän muita aikuisia. Äidin syli on paras paikka.” (lapsi 1 v)

”Vieraan aikuisen jäädessä seuraamaan leikki yleensä pysähtyy ja tyttö jää ihmettelemään aikuista.” (lapsi 2,5 v)

Muutama havainnointi huomioi *runsaan liikkumistilan*. Mahdollisuus vapaaseen liikkumiseen tuotiin esiin lapsia kiinnostavana tekijänä muun muassa seuraavaan tapaan:

”Kivaa, että on paljon tilaa liikkua.” (lapsi 14 kk)

”Tykkää kun on tilaa liikkua vapaasti.” (lapsi 13,5 kk)

”Tykkää juosta ympäri rakennusta ja tutkia paikkoja.” (lapsi 13,5 kk)

Todennäköisesti lapset kokevat, että kohtaamispaikassa on enemmän liikkumatilaa, mitä kotona. Mahdollisesti kotona liikkumista ja juoksemista sisätiloissa joudutaan myös rajoittamaan enemmän. Isot huoneet ja esimerkiksi pitkä käytävät huutavat lapsia liikkumaan, liikkuminen tulee sallia, mutta turvallisuustekijät huomioiden.

Toimintaympäristöön liittyvät *turvallisuustekijät* ilmenivät myös tutkimusaineistossa, ja tähän liittyen erityisesti vauvojen ja juuri kävelemään oppineiden turvallisuus. Näissä havainnoinneissa korostuu vanhemman/muun aikuisen merkitys havainnoijana ja heidän käsityksensä turvallisesta toimintaympäristöstä. Turvallinen toimintaympäristö kaikenikäisille tukee myös ihan pienimpien kohtaamispaikkatoimintaan osallistuvien lasten osallisuutta. Vauvoille ja ihan pienimmille lapsille nousi toive leikkikehästä. Muutamassa havainnointilomakkeessa nähtiin turvallisuuteen liittyvänä epäkohtana pienempien ja isompien lasten leikkiminen samassa tilassa. Tähän näen mahdollisena ratkaisuna jakotilat ikä- ja kehitystason mukaisesti. Turvallisuuteen liittyviä seikkoja oli aineistossa huomioitu muun muassa seuraavasti:

”Leikkikehä perhekahvilapäiville ihan pienille vauvoille, turvallisuuden tunnetta tuomaan.” (lapsi 4 kk)

”Vauvat ja kävelevät taaperot olisi eri ryhmissä turvallisuuden takia.” (lapsi 6 kk)

Mielenkiintoisena seikkana tutkimusaineistosta lapsille tärkeänä tekijänä kohtaamispaikkatoiminnassa kävi ilmi *mahdollisuus ruokailla* omia eväitä syöden.

”Lapsi odottaa kovasti perhekahvilassa ruokailua ja ilmaisee halunsa syödä usein kesken leikin käymällä äidin laukulla ja ilmaisemalla.” (lapsi 1 v 11 kk)

”Lapsi on tyytyväinen ja hyväntuulinen. Odottaa ruokataukoa. Lapsi ilmaisee äidin kiehnäämisellä nälkänsä.” (lapsi 2 v)

”Hyvä, että täällä saa syödä omia eväitä. Ruoka on hyvää.” (lapsi 2,5 v)

Nälkä mainittiin useammassa havainnointilomakkeessa mahdollista toimintaa, esimerkiksi turhautumista, selittävänä tekijänä. Myös kohtaamispaikkatoiminnan puolesta tulleet tarjoilut olivat kiinnostaneet lapsia ja saaneet aikaan hyvää mieltä, Syöminen nähtiin yhdessä havainnointilomakkeessa rauhoittavana tekijänä muun touhuamisen ohessa.

Yhdessä havainnointilomakkeessa tuli esiin ympärillä oleva tohina ja sen tarttuminen lapseen. Sitä ei kuitenkaan avattu, nähdäänkö se positiivisena vai negatiivisena tekijänä. Muutamissa havainnointilomakkeissa oli maininta vieraasta paikasta, suuresta määrästä ihmisiä ja kohtaamispaikan hälinästä. Yksi havainnointi viittasi näiden tuomaan kuormitukseen, joka näkyy kotona lapsen väsymyksenä- Yksi havainnoija toi esiin lapsen kokevan kovat äänet pelottavina. Tähän liittyen toimintaympäristössä onkin huomioitava aineistossa ilmennyt seikka mahdollisuudesta vetäytyä rauhallisempaan tilaan ja mahdollisuus rauhoittumiseen erinäisistä syistä, esimerkiksi suuren ihmismäärän ja melun vuoksi.

”Varmasti taas perhekerhon jälkeen väsähtää, kun eri tavalla hälinää ja kuormitusta kuin kotona.” (lapsi 1,5 v)

”Kiinnostunut itseksensä/rauhassa olosta.” (lapsi 2 v)

”Halusi olla yksin välillä” (lapsi 2,5 v)

Rauhoittumisen mahdollisuuden tarjoamisesta kirjoittaa muun muassa Leinonen (2020). Hän kirjoittaa, että osallisuuteen sisältyy myös mahdollisuus vetäytyä tilanteesta. Halu leikkiä yksin tai mennä rauhoittumaan voi olla lapsen oma valinta samoin kuin toisten seuraan kiinnittyminen. Tämä tulee sallia tai antaa lapselle lupa tähän. (Leinonen 2020, 16.) Tämän on huomionnut myös Saarinen ym. (2023, 102), jotka korostivat, että virikkeiden, ärsykkeiden ja jatkuvan touhuamisen lisäksi lapsi tarvitsee myös mahdollisuuden joutilaisuuteen. Kohtaamispaikkatoiminnassa joutilaisuutta tulisi mahdollistaa rakentamalla rauhoittumistila ilman liikoja virikkeitä ja ärsykeitä. Erityispedagogisesta näkökulmasta katsottuna virikkeetön

rauhottumistila on erityisen tärkeä esimerkiksi aistiyliherkän lapsen tukena. Majokon (2017) mukaan toimintaympäristöön on mahdollista rakentaa ärsykeistä vapaa rauhoittumistila (safety zone). Se voi olla esimerkiksi erillinen huone tai nurkkaus. (Majoko 2017, 6.) Leinonen (2020, 16) kuitenkin huomioi, että jos lapsi vetäytyy liikaa muiden seurasta, niin aikuisen tulee tukea ja auttaa häntä liittymään seuraan uudestaan. Kohtaamispaikkatoiminnassa tähän voivat tukea lapsen oma vanhempi tai muu läheinen, mutta myös kohtaamispaikkatoiminnan henkilökunnan tulisi pitää silmät auki tällaisten tilanteiden varalta.

5.4 Oman vanhemman tai muun läheisen aikuisen läsnäolon merkitys

Lapsen kanssa kohtaamispaikkatoimintaan tulleen aikuisen *läheisyys* ja läsnäolon merkitys näyttäytyi havainnointiaineistossa lukuisina mainintoina. Erityisessä roolissa oli havainnoidun lapsen oman vanhemman rooli. Huomioitavaa on, että äidin läsnäolon merkitys mainittiin aineistossa lukuisia kertoja. Lapset ovat havainnointien perusteella äärimmäisen tarkkaavaisina sen suhteen, että oma läheinen aikuinen on koko ajan lähettyvillä ja saatavilla. Lapsi hakee katsekontaktia omaan aikuiseen, odottaa hänen reagoivan ja nauttii tätä kautta saamastaan huomiosta. Lapsen nähdään odottavan vanhemmasta myös leikkikaveria. Vanhemman halutaan osallistuvan ja häntä mallinnetaan toiminnassa. Yleisesti oman vanhemman tai läheisen aikuisen kanssa halutaan *jakaa asioita* ja kokea uusia juttuja yhdessä.

”Matti (nimi muutettu) pysyy turvallisen välimatkan päässä äidistä ja hakeutuu aika ajoin syliin.” (lapsi 1 v)

”Huolestutti eniten, että äiti pysyy lähellä varmasti. Välillä tarkasti kosketuksella.” (lapsi 13,5 kk)

”Hän nauttii muiden seurasta, paha mieli tuli kun äiti ei ollutkaan ihan vieressä.” (lapsi 1 v 3 kk)

”Olisi kiva jos iskä leikkisi kanssani.” (lapsi 1 v 4 kk)

”Vähän väliä katsoo äitiä & hymyilee (hakee tukea).” (lapsi 1 v 3 kk)

”Välillä tarkistaa katseella äidin läsnäolon.” (lapsi 2 v)

”Äidin huomio on tärkeää.” (lapsi 2,5 v)

Oman vanhemman läsnäolon nähdään rauhoittavan lasta ja tuovan lapselle *turvallisuuden* tunnetta. Vanhemman kadottaminen näköetäisyydeltä havainnoitiin aiheuttavan pahaa mieltä osalle lapsista. Myös vanhemman keskittyminen muuhun kuin lapseensa nähtiin havainnointiaineistossa aiheuttavan lapselle harmin tunnetta.

”Iloinen ja kiinnostunut ympäristöstä. Utelias, mutta kuitenkin kaipaa turvaa äidiltä.”
(lapsi 1 v 7 kk)

”Isä on tukena ja turvana, vaikka haenkin rohkeasti leluja myös toisesta huoneesta.”
(lapsi 1 v 10 kk)

”Turvallinen olo äidin läheisyydessä.” (lapsi 2 v 3 kk)

”Äidin läsnäolo luo turvaa.” (lapsi 2 v 4 kk)

”Eniten huolestuttaa jos äiti poistuu näköpiiristä.” (lapsi 2 v 7 kk)

Edeltäviin havainnoiteihin viitaten muun muassa Kyrönlampi-Kylmänen (2007) on kirjoittanut, että lapsi nauttii yhteisestä tekemisestä perheen jäsenen kanssa, ja siihen liittyen myös läheinen kontakti vanhemman kanssa on lapselle tärkeää. Lapset toivovat vanhempien kanssa yhteistä olemista. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 162–168.) Näen, että kohtaamispaikkatoiminnassa sinne lapsen kanssa tulleella aikuisella on enemmän aikaa, mitä mahdollisesti esimerkiksi kotioiloissa. Kotona kotityöt ja muut jutut saattavat viedä mukaanaan, ja lapsi saattaa jäädä enemmän omiin oloihinsa. Kohtaamispaikkatoiminnassa vanhempi tai muu läheinen aikuinen saattaa olla enempi läsnä. Toki perheiden tilanteet kodeissakin voivat olla erilaisia, ja aikaa lapsille jaetaan eri tavoin. Kohtaamispaikkatoiminta saattaa olla vanhemmallekin pieni hengähdysvetki kotiarjen oheen, mutta vanhempia tulisi kuitenkin mielestäni jopa kannustaa yhteiseen tekemiseen ja olemiseen lapsen kanssa kohtaamispaikassa. Tässä ohessa on sitten mahdollista saada vertaistukea vanhemmuuteen muilta vanhemmilta esimerkiksi keskustelemalla heidän kanssaan.

Neljä havainnointilomaketta toi esiin myös *vanhemman oman tunnetilan heijastumisen lapsen tunnetilaan*. Aineistosta kävi ilmi, että vanhemman rauhallisuus ja tyyneys vaikuttavat myös lapsen rauhallisuuteen. Positiivinen olotila ja mieli nähtiin aineistossa heijastuvan niin lapsesta aikuiseen kuin aikuisesta lapseenkin. Yhteen lomakkeeseen oli kirjattu huomio siitä, kuinka äidin viihtyessä lapsi aistii tämän.

”Äiti oli mukana tanssimassa, mikä varmasti myös vaikutti lapsen tanssiin ja iloon.”

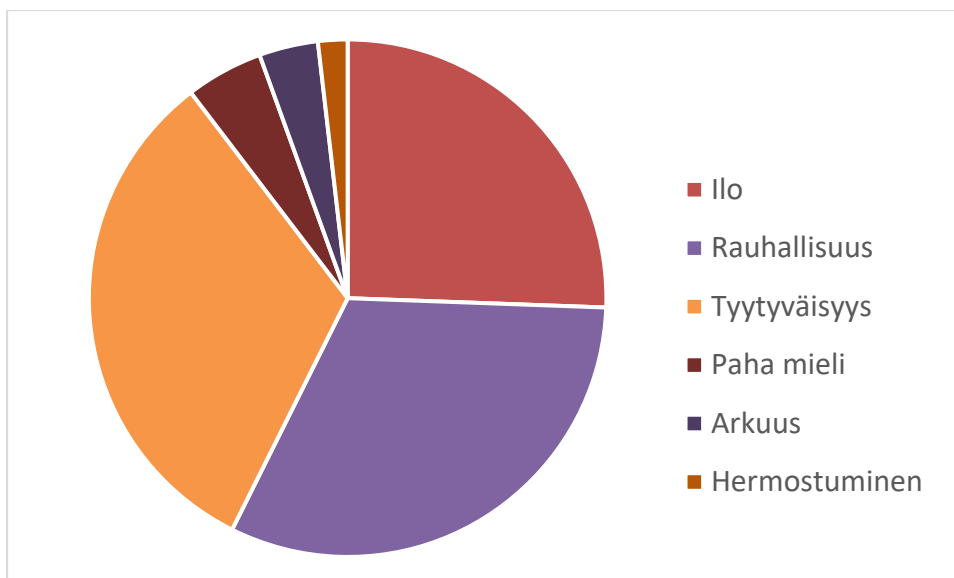
(lapsi 2 v)

Huolimatta siitä, että vanhemman tai muun aikuisen läsnäolon merkitys korostui aineistossa, niin useampi havainnointilomake huomioi myös sen, että lapsi pystyy olemaan sosiaalinen ja reipas myös ilman vanhemman mukanaoloa. Lapsen havainnoitiin hakevan huomiota myös muilta aikuisilta kohtaamispaikassa, ja touhuavan heidänkin seurassaan. Kolme havainnointilomaketta toi esiin sen, kuinka lapsi on mieltynyt ohjaajaan ja vastaa tämän aloitteisiin. Aineisto osoitti, että useammalla lapsella on kiinnostus jutella tai leikkiä ohjaajan kanssa.

”Ei näyttänyt kaipaavan äitiä tai kiinnittänyt huomiota äidin läsnäoloon muuutoin, kun tarkastamalla, että äiti yhä paikalla. (lapsi 1 v 5 kk)

5.5 Lapsen tunnetilojen näyttäytyminen kohtaamispaikkatoiminnassa

Tutkimusaineisto osoitti, että kohtaamispaikkatoiminta herättää lapsissa monenlaisia erilaisia tunnetiloja (KUVIO 6). Näistä muodostuikin oma teemansa lapsen osallisuuden tukemisen taustalle. Aineistosta löytyi lukuisa määrä tunnetiloja kuvaavia adjektiiveja tai niihin yhdistettäviä muita sanoja. Seuraavassa jaoin tunteet positiivisten tunteiden, negatiivisten tunteiden ja arkuutta käsittelevien tunteiden kategorioihin.

KUVIO 6. Keskeisimpinä esiintyneet tunnetilat havainnointiaineistossa.

Positiivisiksi tunteiksi määrittelemistäni eniten lukumääräisesti esiintyivät tyytyväisyys (140 viittausta), rauhallisuus (138 viittausta) ja iloisuus (111 viittausta). Tyytyväisyys -käsitteeseen sisällytin myös maininnat viihtymisestä, hymystä, onnellisuudesta, mukavuudesta, nauttimisesta sekä kiinnostuksesta, Rauhallisuus sisälsi myös maininnat tarkkailusta, keskittyneestä- ja tutkivasta toiminnasta, turvallisuuden tunteen näkymisestä sekä havainnoista, että luottaa ympäristöön. Iloisuus -käsitteen alle sisällytin myös hyväntuulisuuden, innostuksen, naurun, hauskuuden ja havainnot hassuttelusta. Tutkimusaineistossa positiivisiksi määrittelemieni tunteiden taustalla näyttäytyi havainnointien mukaan hyvin moninaiset tekijät. Keskeisimpinä korostuivat tuttu paikka ja ympäristö, kivat touhut, leikki ja lelut sekä huomion saaminen joko omalta vanhemmalta tai muulta aikuiselta. Nämä toivat havainnointien mukaan lapsille eniten aiemmin mainittuja tyytyväisyyttä, rauhallisuutta ja iloisuutta, joista esimerkit seuraavassa:

”Tyytyväinen. Iloitsee, kun muut ottavat kontaktia.” (lapsi 6, 5 kk)

”Onnellisuus. Ihmisistä ja leluista.” (lapsi 1 v)

”Tyytyväinen. Iloitsi kovin leluista.” (lapsi 2,5 v)

Negatiiviseksi määrittelemiäni tunnetiloja esiintyi huomattavasti vähemmän. Niitä kuitenkin positiivista tilaa kuvaavien määritelmien tavoin kuvattiin aineistossa monin eri adjektiivein ja

muuta määritelmiä käyttämällä. Lukumääräisesti eniten esiintyivät pahaan mieleen (21 viittausta) sekä hermostumiseen (8 viittausta) viittaavat käsitteet. Pahan mielen alle sisällytin myös maininnat murheellisuudesta, harmituksesta ja huolestumisesta. Hermostumiseen liitin myös kiukun, riitelevän, kiihtyneen ja suuttuneen. Negatiivisiksi tässä tutkimuksessa määrittelemieni tuntemusten pahan mielen ja hermostuneisuuden taustalla havainnoijat näkivät muun muassa jonkin kieltämisen, mieleisen lelun puuttumisen, väsymyksen, uuden tilanteen, äidin huomion menettämisen tai uudet aikuiset. Seuraavassa sitaattit aineistosta:

”Turhautuminen, kun ei saanut kynää.” (lapsi 1 v 4 kk)

”Paha mieli tulee rajaamisesta, näkyy itkuna ja vastaan laittamisena.” (lapsi 1 v 5 kk)

Arkuus käsitteen (16 viittausta) määrittelen neutraaliksi tunteeksi positiivisten ja negatiivisten tunteiden välimaastoon. Sen alle sisällytän myös maininnat varautuneisuudesta, vierastamisesta, ujoudesta, epäröinnistä, mietteliäisyydestä, totisuudesta ja pohtivasta olemuksesta. Aremmiksi havainnoitujen ja syrjäänvetäytyvien lasten kohderyhmään ja heidän osallisuutensa huomioimiseen tulisi tulkintani mukaan kiinnittää kohtaamispaikkatoiminnassa erityistä huomiota. Arkuuden ja muiden siihen viittaavien tekijöiden taustalla havainnoijat näkivät uusien aikuisten kohtaamisen, uudet tilanteet ja ensimmäisen kerran kohtaamispaikassa. Tämä kävi ilmi muun muassa seuraavassa havainnoinnissa:

”Välillä tarvitsen turvaa äidin sylistä, kun tilanne on uusi.” (lapsi 2 v)

Laine ja Neitola (2002, 3) toimittamassa teoksessa avataan Turun yliopiston Kasvatustieteiden laitoksen tutkimusprosessia *Pienten lasten sosiaaliset suhteet*. Laine (2002) kirjoittaa kyseisessä teoksessa syrjään vetäytymisen merkitsevän sitä, että lapsi vetäytyy oma-aloitteisesti pois vertaisryhmästään. Hänen mukaansa osa syrjään vetäytyneistä ei pidä sosiaalisesta aktiivisuudesta, osa on ujoja, hiljaisia, pelokkaita, estyneitä tai ahdistuneita. (Laine 2002, 27.) Junttila ym. (2002, 69) toteavat teoksessa samaan tutkimukseen liittyen, että suurin osa lapsista haluaisi mukaan muiden lasten touhuihin, mutta useimmalle se on vaikeaa ja epävarmaa sekä ohjatuissa- että vapaan toiminnan tilanteissa. Onkin äärimmäisen tärkeä tekijä huomioida kohtaamispaikkatoiminnassa nämä lapset, ja se, kuinka heidät huomioidaan ja kuinka he voivat tuntea olevansa osa vertaisryhmää ja kohtaamispaikkayhteisöä.

Kaikki edellä mainitut (tyytyväisyys, rauhallisuus, iloisuus, paha mieli, arkuus, hermostumien) kuvaavat adjektiivit mainitaan myös Opetushallituksen (OPH 2024) Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarina kuvin ja sanoin -materiaaleissa, johon sisältyy 104 tunnetta nimettynä aakkosjärjestyksessä. Materiaali määrittelee, että tunteita on lukemattomia erilaisia, ne koetaan yksilöllisesti, ne vaihtelevat, muuntuvat ja ilmenevät monin eri tavoin. Tunteet luovat taustan kaikelle ihmisten väliselle vuorovaikutukselle ja ne ovat mukana kaikessa, mitä ihmisten keskuudessa ja heidän välillään tapahtuu. Tunteiden voidaan sanoa olevan yksi viestinnän keino. (OPH 2024.) Lapsen viestejä, myön tunteiden kautta näyttäytyviä, tulisikin aikuisen sekä kunnioittaa että havainnoida ja huomioida aktiivisesti hänen osallisuuttaan tukien.

Näen tunteilla olevan tärkeän roolin sekä mentalisaatio- että osallisuus käsitteiden alla. Mentalisaatiolla ja tunteilla on syvä yhteys toisiinsa. Huomaa minut! -osallisuustyökalua käyttäessään havainnoija on havainnoiteja tehdessään joutunut pohtimaan paljonkin havainnoimansa lapsen tunteiden merkitystä. Taustalla on näyttäytynyt myös havainnoijan omat tunteet. Tunteet huomioimalla ja niitä analysoimalla voi tehdä merkittäviäkin lapsen osallisuutta tukevia johtopäätöksiä, joita voi hyödyntää kohtaamispaikkatoiminnan kehittämisessä. Pieni lapsi voi tunteitaan ilmaisemalla osoittaa mielipiteensä eikä niitä saisi jättää huomioimatta. Tunteiden huomioimisen merkityksellisyyttä tukee myös jo teoriaosassa huomioitu Lahtisen ja Pynnösen (2020, 25) huomio siitä, kuinka lapsi tarvitsee kokemuksen siitä, että hänet on otettu vakavasti ja myös hänen tunteillaan sekä merkitystä että vaikutusta.

Tutkimusaineistossa havainnoijat olivat monipuolisesti onnistuneet analysoimaan lapsen tunteiden taustalla mahdollisesti olevia tekijöitä. Tämä kertoo hyvää havainnoijien mentalisaatiokyvystä juuri tässä havainnointihetkessä. Tämä viittaa teoriaosuuden mainintaan, jossa Rippstein ym. (2017, 7) toteavat, että pysähtymällä aikuinen saattaa löytää ihan uusia merkityksiä lapsen sanojen, ilmeiden ja eleiden taustalta. Tutkimusaineistossa tuli muutaman havainnoijan osalta esiin se, että havainnointitilanteessa he olivat havahtuneet pohtimaan lapsen asioita, ja myös se huomio, kuinka hauskana he pitivät kukaan pysähtymistä seuraamaan lapsen touhuja. Todennäköisesti muussa normaalissa arjessa tällaiset pysähtymisen hetket jäävät vähemmälle.

5.6 Yhteenvetoa tutkimustuloksista

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni selvitti, millaiset lasten toimintaa ohjaavat tekijät korostuvat kohtaamispaikkatoiminnassa tutkimusaineiston mukaan? Braunin (2006) temaattisen analyysin tukemana Huomaa minut! -osallisuustyökalun avulla kootusta tutkimusaineistosta korostuivat lasta havainnoineen aikuisen ajatusten pohjalta leikin-, muiden lasten läsnäolon-, viihtyisän ja virikkeellisen toimintaympäristön-, vanhemman tai muun läheisen läsnäolon sekä lapsen sen hetkisen tunnetilan merkitys kohtaamispaikkatoiminnassa. Pääosin toiminta on vapaata leikkiä, jossa lapselle läheisen aikuisen läsnäolon merkitys on korostunut. Oman aikuisen läsnäoloa varmistellaan usein. Havainnoidut lapset ovat pääosin alle 3-vuotiaita, ja leikki on pääasiassa yksin- tai rinnakkaisleikkiä. Yhteisleikki näyttäytyy aineistossa vähäisenä.

Toimintaa kohtaamispaikassa tukevat tutkimustulosten mukaan viihtyisä ja virikkeellinen toimintaympäristö ja lelut sekä muut aktiviteetit, jotka ovat lasten saatavilla ja mahdollistavat lasten viihtyvyyden. Tutkimusaineisto toi esille lasten kiinnostuksen tiettyjen lelujen suhteen, muun muassa värikkäät ja äänekkäät sekä aktivoivat lelut ovat lasten hittejä. Tutkimustulokset huomioiden haluan tuoda ilmi myös ihan pienempien (vauvaikäiset) huomioimisen leluhankinnoissa. He ovat myös kohtaamispaikkatoiminnassa ihmettelemässä uusia asioita, ja heidän kiinnostuksensa uusia leluja ja toimintaympäristöä kohtaan tuli myös esiin aineistossa.

Toiminnassa näyttäytyivät tutkimustulosten mukaan useammatkin leikkiin liittyvät murheet ja huolenaiheet. Näitä olivat muun muassa lelujen jakamiseen liittyvät murheet tai liian lyhyt leikkiaika. Lelut saattoivat myös olla esimerkiksi lapsen käden ulottumattomissa, mikä on tutkimustulosten mukaan ollut aiheuttamassa mielipahaa.

Tutkimustuloksissa myös ohjattu toiminta huomiotiin havainnoinnin yhteydessä. Ohjatun toiminnan muodoista oli mainintoja esimerkiksi kiinnostuksena tehdä kädentöitä, kuten askarrella tai värittää. Useampia mainintoja saivat myös musiikkiin liittyvä toiminnot. Lukeminen, aikuinen lapselle, tuli myös esiin aineistossa.

Kaikenikäiset lapset ovat kiinnostuneita toisista lapsista ja viihtyvät toistensa seurassa nauttien toinen toistensa läsnäolosta, vaikka esimerkiksi iän ja kehitystason perusteella useimmilla ei vielä ole edellytyksiä yhteisleikille. Tämä kävikin ilmi tutkimustuloksissa suurimmassa osa

havainnoinneista. Myös konflikteja esiintyy, mutta ne näyttäytyivät aineistossa kuitenkin vain pienessä mittakaavassa. Muiden lasten läsnäolon merkitys koetaan tutkimustulosten perusteella myös tärkeäksi uuden oppimisen tukena. Lapset saattavat yllättää vanhempiaan uusilla taidoillaan kohtaamispaikkatoiminnan yhteydessä.

Tutkimustulosten pohjalta voi tehdä johtopäätöksen, että kohtaamispaikat ovat lapsille mieluisia toimintaympäristöjä, joihin tulla kerta toisensa jälkeen leikkimään ja osallistumaan ohjattuun toimintaan. Lapsille halutaan tarjota mahdollisuus nähdä muita lapsia. Myös vanhemmalle kohtaamispaikka on miellyttävä paikka tulla lapsen kanssa. Toimintaympäristö nähdään myös pääosin turvallisena ja rauhallisena. Huomiota kiinnitettiin lähinnä ihan pienimpien lasten turvallisuuden huomioimiseen heidän osallistumistaan ja toimintaansa tukien. Toimintaympäristöön liittyen tutkimustuloksissa näyttäytyivät toimintaa tukevana myös kohtaamispaikkatoiminnan henkilökunnan merkityksellisyys. Heistä pidetään, ja heidän toivotaan pysyvän samoina, mikä lisää lasten tuttuuden ja turvallisuuden tunnetta. Toimintaan liittyen toimintaympäristön runsas liikkumatila huomioitiin tutkimusaineistossa, ja sen tuomat mahdollisuudet liikkua ja toimia suuremmassa mittakaavassa kuin kotona.

Tutkimustuloksissa lasten tunteidenkirjo oli valtava. Tunteita kuvattiin lukuisin eri adjektiivein, ja ne näyttäytyivät eri tavoin eri toiminnoissa. Tutkimustuloksissa jaoin tunteiden kirjon positiivisiin- ja negatiivisiin tunteisiin. Arkuutta käsittelevät tunteet huomioitiin erikseen. Lasta havainnoineet aikuiset pystyivät melko kattavasti pohtimaan sitä, mikä saattoi olla lapsen tunnetilan taustalla. Tätä voi pitää mentalisaation ytimenä.

Toinen tutkimuskysymys selvitti, millaisia seikkoja huomioimalla lapsen osallisuuden kokemuksta on mahdollista lisätä kohtaamispaikkatoiminnassa? Huomaa minut! - osallisuustyökalun avulla koottu aineisto sisälsi runsaasti tietoa, jota voi hyödyntää nyt ja tulevaisuudessa lapsen osallisuuden kokemuksen lisäämisen näkökulmasta. Vaikka tutkimuksen kohderyhmä oli pääosin alle 3-vuotiaita, niin heitä havainnoimalla on ollut mahdollista tehdä päätelmiä siitä, mitä lapsi kohtaamispaikkatoiminnalta odottaa ja toivoo, sekä millaisia tarpeita hän kohtaamispaikkatoiminnalle asettaa. Tässä kohtaa vanhemman tai muun häntä havainnoineen aikuisen mentalisaatiokyky on ollut tärkeässä roolissa, jotta hän on saanut kirjattua havaintoja, joihin kohtaamispaikkatoiminnan kehittämis- ja suunnittelutyössä voidaan tarttua.

Tutkimustuloksista ilmi tulleet osallisuuden kokemusta lisäävät tarpeet ja toiveet näyttäytyvät aiemmin esitetystä taulukossa (TAULUKKO 2, s. 38) alateemoina. Lisäksi olen vielä tarkemmin koonnut kuvion (KUVIO 7) osallisuutta tukevista tekijöistä tämän luvun loppuun. Tutkimustulosten mukaan *leikkiin* liittyvinä toiveina osallisuutta voi lisätä ja tukea esimerkiksi leluhankintoja tehdessä huomioiden esimerkiksi lasten aineistossa esiintyviä lelutoiveita, leikkiin liittyviin huoliin ja murheisiin puuttamalla tai tuettuun leikkiin panostamalla. Lapsen leikin taustalla kohtaamispaikkatoiminnassa esiintyviin huolenaiheisiin ja murheisiin (KUVIO 5) tutkimustulokset toivat paljon uutta tietoa. Näihin on syytä perehtyä, ja tarvittaessa puuttua ja miettiä niihin liittyviä kehitysehdotuksia lapsen osallisuutta tukien. Oman työelämästä saadun kokemukseni perusteella tuettu leikki huomioidaan niin, että tarvittaessa lapsen kanssa leikissä on mukana oma vanhempi, muu hänelle läheinen aikuinen tai myös kohtaamispaikkatoiminnan aikuinen. Myös useat aikaisemmat tutkimukset kannustavat tuettuun leikkiin. Aikuisen tuella leikistä on mahdollista saada pitkäkestoisempaa ja lapsen ajatuksia leikkiin liittyen voi näin tukea, jos lapsi ei itse osaa viedä ajatuksiaan toteutuksen tasolle. Lattiatasolla kohtaaminen onkin osallisuuden keskiössä pienen lapsen kanssa toimiessa.

Muiden lasten merkitys lapsen osallisuuden tukena huomioi esimerkiksi sen, kuinka tärkeä oppimisen mallintaja lapsi toiselle lapselle on. Tutkimusaineiston pohjalta voi tulkita, että vertaissuhteita tulee tukea kohtaamispaikkatoiminnassa. *Toimintaympäristö* taas tukee lapsen osallisuutta muun muassa monipuolisin virikkein, mutta mahdollistamalla lapselle myös vetäytymisen rauhallisempaan tilaan hänen sitä toivoessa. Toimintaympäristön suunnittelussa siis tutkimustulosten perusteella tulee huomioida se, että se tarjoaa jokaiselle jotakin ikä- ja kehitystaso huomioiden sekä jakotiloja erilaisille toiminnoille. *Vanhempi tai muu läheinen aikuinen* on tukemassa lapsen osallisuutta olemalla läsnä ja jakamalla asioita lapsen kanssa yhdessä kohtaamispaikkatoiminnassa. Vanhempien mukanaolo ja merkitys tulee siis myös huomioida tutkimustulosten kautta saadun tiedon pohjalta tärkeänä tekijänä toiminnassa. Heitä tulee kannustaa toimimaan lapsen kanssa.

Lapsen *tunteita* ei saa koskaan väheksyä. Tulkintani mukaan myös kohtaamispaikkatoiminnassa lapsen tunteisiin ja niiden mahdollisiin juurisyihin tulee tarttua. Lapsen osallisuuden kokemusta lisää esimerkiksi se, jos hän kokee jostakin toiminnasta iloa ja hyväntuulisuutta, niin siihen liittyviä mahdollisuuksia on tarjottava hänelle lisää. Iloa ja hyväntuulisuutta toivat tutkimustulosten mukaan esimerkiksi seura ja kivat lelut. Ikäviä tunteita aiheuttavien asioiden kohdalla tulee pohtia, miten ikävät asiat olisi mahdollista

kääntää iloisiksi tuntemuksiksi. Tästä haluan tuoda esimerkkinä tutkimustuloksissa esiin tulleen toiveen ja tyytyväisyyden ruokailumahdollisuudesta kohtaamispaikkatoiminnan tiloissa. Esimerkiksi nälkä saattoi aineiston perusteella tehdä lapsen itkuiseksi. Onkin hyvä tukea lapsen osallisuuden kokemusta tarjoamalla lapselle ja hänen kanssaan tulleelle aikuiselle tila, jossa voi esimerkiksi omia eväitä käydä syömässä. Myös lapsen arkuus ilmeni tutkimusaineistossa. Aremmat ja ehkä syrjäänvetäytyvät lapset tulee tulkintani mukaan kohdata sensitiivisesti ja pikkuhiljaa toimintaan mukaan kannustaen. Näin hekin saavat oman kokemuksensa osallisuudesta

KUVIO 7. Tutkimustulosten perusteella syntyneitä johtopäätöksiä lapsen osallisuutta tukevista tekijöistä MLL:n kohtaamispaikkatoiminnassa.

6 Pohdinta

Seuraavassa paneudun tutkimuksen tuloksiin ja tulosten sekä ylipäätään aiheen herättämiin ajatuksiin. MLL:n Varsinais-Suomen piiri on Huomaa minut! -osallisuustyökalun kehittämällä ja lanseeraamalla tarttunut tärkeään aiheeseen. Tulkintani mukaan se haluaa entistä näkyvämmiin tuoda lapsen osallisuuden huomioimisen esille organisaatiossaan. Olen aina nähnyt MLL:n lapsen etua ajavana ja lapsen puolella olevana organisaationa. Siksi onkin ollut mielenkiintoista perehtyä aiheeseen ja toimijaan syvemmin.

Lapsen osallisuutta, eli hänen oikeuksiaan osallistua ja vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin ja päätöksiin on vahvistettu viime vuosina. Itse olen huomionut tämän seikan työelämäkokemukseni kautta varhaiskasvatuksen kentällä, jossa lapsi halutaan yhä enemmän mukaan toiminnan suunnitteluun. Toiminta huomioi lapsen mielenkiinnon kohteet, ja myös lasta koskevien asiakirjojen täyttämisen yhteydessä halutaan lapsen ääni entistä suuremmassa roolissa kuuluviin.

6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Havainnointiaineistosta saatu tieto ja tutkimustulokset kertovat kohtaamispaikkatoiminnassa työskenteleville lapsen ajatuksia kohtaamispaikkatoiminnasta. Tutkimustulosten pohjalta voidaan todeta, että lasta seuraamalla ja häntä havainnoimalla voidaan kiinnittää huomio monipuolisesti lapsen osallisuuden kokemuksen luomiseen. Havaintoja ja tämän pro gradu -tutkielman tuloksia hyödyntämällä kohtaamispaikkatoimintaa voidaan kehittää esimerkiksi lelujen hankintaan liittyen, kaikille yhteistä toimintaa suunniteltaessa, aikatauluja huomioidessa, tai yleisesti toimintaympäristöä suunniteltaessa ja kehittäessä alle kouluikäisten lasten tarpeita ja toiveita vastaavaksi. Kohtaamispaikkatoiminnan toimintaympäristö on samalla alle kouluikäisen lapsen oppimisympäristö.

Näitä tutkimuksen pohjalta syntyneitä tuloksia huomioimalla voi pienin ja yksinkertaisikin asioin olla tukemassa lapsen osallisuuden kokemuksen syntymistä. Lapselle osallisuuden kokemusta tuovat asiat saattavat aikuisesta tuntua pieniltä ja mitättömiltäkin, mutta lapselle hänelle tärkeiden asioiden huomioiminen on merkityksellistä. Lapselle onkin syytä myös ikä- ja kehitystason mukaisesti kertoa, miten häntä havainnoimalla on saatu uusia ideoita, jotka voidaan tuoda mukaan kohtaamispaikkatoiminnan arkeen. Itäpuisto, Kiili ja Malinen (2022)

kirjoittavat, että asiakkaiden osallistamisen merkitys on lisääntynyt, ja esimerkiksi aiemmin tämän tutkielman alkupuolella mainitun Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) yksi keskeisistä lähtökohdista oli lasten, nuorten ja vanhempien osallistumisen ja kokemusasiantuntijuuden lisääminen. He kirjoittavat tutkimuksena osoittaneen, että asiakkaalle mahdollistettu osallisuuden kokemus ottamalla asiakas mukaan palveluiden tuottamiseen, kehittämiseen ja arviointiin perustuu siihen, miten palveluja tarjoava taustaorganisaatio on sen mahdollistamassa. Kun taustaorganisaatio näkee asiakasosallistumisen arvon, seuraavaksi korostuu johtajien rooli pyrittäessä luomaan edellytyksiä onnistuneelle asiakasosallistumiselle. Heidän tehtävä on motivoida työntekijöitä, esitellä ideoita ja viestiä organisaation ydinarvoista. (Itäpuisto ym. 2022, 118–119, 122.)

Organisaatiotasolla MLL voi hyötyä näistä tutkimustuloksista tiedolla johtamisen näkökulmasta. Tutkimustuloksia on mahdollista viedä tulevaisuuden suunnittelu- ja kehittämistyöhön sekä päätöksenteon tueksi. Lapsen osallisuuden huomioimisen ollessa yhä suuremmissa asemassa yhteiskunnassamme, tämänkaltaista tutkimusta tarvitaan. Myös MLL on huomioinut toiminnassaan LAPE:n, ja se haluaa olla kehittämässä palveluitaan perhekeskuksissa lasten hyvinvoinnin vahvistamisen tukena. (Rippstein ym. 2017, 4; THL 2024). Rippstein ym. (2017, 4) kirjoittavat, että Huomaa minut! -osallisuustyökalu mahdollistaa sen, että aikuisen on helpompi huomioida pienenkin lapsen äänen kuulluksi tuleminen hänelle tarkoitettujen palveluiden kehittämistyössä.

MLL:n toimintakulttuuri mahdollistaa osallisuuden huomioimisen laaja-alaisesti ja toimintaan paremmin tutustuessani olen huomannut, että siitä on tullut organisaatiossa myös velvoite, joka sitouttaa toimijat sekä kuulemaan lapsia että hyödyntämään heidän näkemyksiään. Tekemiäni johtopäätösten mukaan MLL on Huomaa minut! -osallisuustyökalun kehittämällä ja sitä hyödyntämällä arvottanut lapsen osallisuuden toteutumisen jo varsin korkealle tasolle. MLL on huomioinut lasten osallisuuden lisäämisen organisaatiossaan, ja tulkintani mukaan löydän MLL:n toteuttamasta lapsen osallisuutta tukevasta työstä yhtenäisyyksiä tutkimuksen taustalla olleen Shierin (2001) mallin kanssa (KUVIO 1). Näen, että Huomaa minut! -havainnointilomakkeista tulleen tiedon hyödyntäminen kohtaamispaikkatoiminnan suunnittelu- ja kehittämistyössä nostaa Shierin (2001) osallisuuden malliin tukeutumalla organisaation jo kolmannelle tai neljännelle tasolle 5-portaisella asteikolla. Kolmannella tasolla lapsen ajatukset huomioidaan päätöksenteossa ja neljäs taso osallistaa lapsia päätöksentekoprosessiin ollen samalla siirtymäprosessi aktiiviseen toimijuuteen lapsen

saavuttaessa enemmän valtaa ja mahdollisuuden myös osallistua toiminnan järjestämiseen. (Shier 2001, 110, 113–114). Shierin (2001, 115) viidennellä tasolla lapset ovat jakamassa valtaa ja vastuuta päätöksenteossa. Tälle tasolle on myös mahdollista päästä, mutta tutkimusaineiston kohderyhmä oli pääosin niin pientä, että useimmassa tapauksessa tämän toteutuminen olisi haastavaa.

Shierin (2001) osallisuuden ulottuvuuksia arvioivan mallin lisäksi kohtaamispaikkatoiminnassa toteutuvaa lapsen osallisuutta voidaan arvioida myös tässä tutkimuksessa huomioidun Mikko Orasen Lastensuojelun käsikirjassa (Oranen 2024) esittämän kuuden osallisuuden ulottuvuuden mallin mukaisesti. Myös tähän malliin verraten tulkitsem, että niin Huomaa minut! -osallisuustyökalu kuin myös MLL organisaationa panostaa asiakaslähtöisyyteen ja asiakasosallisuuteen merkittävästi. Tulkintani mukaan kuten Oranen, niin myös MLL:n Huomaa minut! -osallisuustyökalu haluaa lapsen saavan myös henkilökohtaisen kokemuksen siitä, että häntä on kuultu. Tässä viittaankin Rippsteinin ym. (2017, 12) huomioon, että työkalu antaa lapselle ja hänen lähiaikuiselleen lupauksen siitä, että osallistumalla prosessiin on mahdollisuus vaikuttaa ja saada aikaan tarvittavia muutoksia, joiden mahdollinen toteutus tai toteuttamatta jättäminen avataan myös perusteluineen näille osallistujille.

Organisaatio mahdollistaa asiakkaalle 1) mahdollisuuden osallistua tai kieltäytyä osallistumasta lomakkeen täyttämiseen. Se myös 2) tarjoaa asiakkaalle tietoa asiakkaan mahdollisuuksista osallisuustyökalun havainnointiin osallistumalla. Asiakkaalla on havainnointiin osallistumalla 3) mahdollisuus vaikuttaa MLL:n kohtaamispaikkatoimintaan liittyviin prosesseihin, ja siihen liittyen 4) mahdollisuus omien mielipiteiden ilmaisemiseen. Lapsiasiakas saa 5) tukea omien mielipiteiden ilmaisuun aikuisen mentalisaatioperustaisen toiminnan myötä havainnointilomakkeen täyttäjänä. Viimeisimpänä Orasen (2024) mallissa esitetty ulottuvuus; 6) mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin, toteutuu siinä määrin, että asiakkaalla on vapaus osallistua kohtaamispaikkatoimintaan omien aikataulujensa mukaan ja kohtaamispaikassa voi toimia varsin vapaasti omien mieltymysten mukaisesti. MLL:n toteuttamasta osallisuutta tukevasta työstä löytyy siis paljon samaa, mitä Orasen (2024) esittämästä mallista.

Sana hyvinvointi on ollut tässä tutkimuksessa esillä useasti. Vaikka itse tutkimusaineistosta ei löytynytäkään mainintaa sanasta, niin lapsen osallisuus ja hänelle osallisuuden kokemuksen tarjoaminen on monin tavoin yhteydessä hänen hyvinvointiinsa. Kallinen ym. (2021) kirjoittavat, että lasten hyvinvointia on mahdollista tarkastella osallisuuden positiosta

rakentuvana. Lapsi pyritään nostamaan subjektin asemaan ja tarkoitus on vahvistaa lapsen sosiaalisuutta suhteessa hänen omaan hyvinvointiinsa. Lasten omien ideoiden ja toiveiden huomioiminen vahvistaa osallisuutta lasten päästessä osallisiksi ja osoittamaan omaa toimijuuttaan. Sen sijaan huomiotta jättäminen on heikentämässä lapsen hyvinvointia. (Kallinen ym. 2021 6, 15, 17.)

Kallinen ym. (2021) huomioivat omassa tutkimuksessaan esiintyneen ristiriidan, jonka mukaan lasten hyvinvointia halutaan tukea ja mahdollistaa heidän osallisuutensa toteutumisen heitä itseään koskevissa asioissa. Samaan aikaan aikuisilla ei ole kuitenkaan aikaa kuunnella lapsia tai pysähtyä lasten asioiden äärelle. (Kallinen ym. 2021, 17–18.) Tämän seikan olen huomannut itsekin esimerkiksi omien työelämäkokemuksieni kautta varhaiskasvatuksen kentällä. Kallinen ym. (2021) kirjoittavat heidän oman ja aiempien tutkimustuloksien yhteydestä siihen, kuinka lapsilla on usein rajalliset mahdollisuudet toimia aktiivisina oman elinympäristönsä ja sen myötä oman hyvinvointinsa vahvistajina. Heidän tutkimuksensa on osoittanut, kuinka lasten tuottama hyvinvointia koskeva tieto on tärkeää. Sitä tulisi hyödyntää aiempaa enemmän, ja lapsia tulisi ottaa vahvemmin mukaan eri kehittämistöihin heidän omassa arki- ja paikallisissa toimintaympäristöissään. (Kallinen ym. 2021, 17–18.) MLL pyrkii tekemään työtä edellä mainitun ristiriidan kumoamiseksi, että aikuisella ei olisi aikaa pysähtyä lapsen asioiden äärelle; Huomaa minut! -osallisuustyökalun tavoitteena on kannustaa vanhempaa tai lapselle muuta läheistä aikuista pysähtymään hetkeksi keskittyen vain ja ainoastaan lapseen.

Tutkimuskysymykset eivät hakeneet vastausta vanhempien omille ajatuksille tai kokemuksille, jotka mahdollisesti tulivat havainnoinnin myötä esille. Havainnointilomakkeessa oli kuitenkin kohta ”*Vanhemman/havainnoijan mietteitä*”, joka pyydettiin täyttämään viimeisenä kohtana. Aineistoissa esiintyneissä huomioissa korostui erityisesti kohtaamispaikkatoiminnan merkityksellisyys ei vaan lapsen, vaan myös lapsen mukana tulleen aikuisen hyvinvoinnin tukena. Näen tässä lomakkeen kohdassa kytköksen lapsen osallisuuden tukemiseen. Kyseisessä kohdassa useat havainnoijat olivat pohtineet sitä, millaisia tunteita he kokevat itse seurattessaan havainnoitavan lapsen touhuja kohtaamispaikkatoiminnassa. Pajulo ym. (2015, 1050) ovat kirjoittaneekin, että mentalisaatio pätee sekä itsen että toisiin ihmisiin. Havainnoimalla lasta vanhempi tulee kiinnittämään huomiota myös omaan toimintaansa ja tunteisiinsa.

Pääosin havainnot olivat yksittäisiä reflektointeja havainnoijan omasta toiminnasta ja ne toivat hyvin esiin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tyytyväisyyden siinä hetkessä. Kaksi havainnoijaa mainitsi aineistossa havainnoinnin herättäneen pohtimaan lapsen asioita. Tämä voi näyttäytyä niin, että vanhempi saa vahvistusta omalle tähänastiselle toiminnalleen ja sen toimivuudelle lapsen kanssa. Toisaalta se voi myös herätellä vanhempaa pohtimaan, mitä omassa toiminnassa suhteessa lapseen voisi olla kehitettävää tai mitä voisi tehdä toisin.

Eräs havainnoija tunsi ylpeyttä seuratessaan oman lapsensa leikkejä. Yksi havainnoitsija koki lounashetket lapsen kanssa kohtaamispaikkatoiminnassa itselleen tärkeäksi. Yksi oli huomionnut sen, että hänen tulisi sanoittaa lapselle ympärillä tapahtuvaa enemmän. Eräs havainnoiva vanhempi koki myös hauskaksi pysähtyä hetkeksi vain seuraamaan lapsen touhuja. Yksi havainnoija oli kirjannut lomakkeeseen kokeneensa, että lomakkeen kirjaaminen vie aikaa lapselta. Eräs havainnoija huomasi ärsyyntyvänsä lasten riitelystä.

Näitä mentalisaatioperustaisen toiminnan myötä syntyneitä havaintoja havainnoijan, useimmiten lapsen vanhemman, omasta tunnetilasta ei ole syytä sivuuttaa kohtaamispaikkatoimintaan liittyvässä kehittämis- ja suunnittelutyössä. Mentalisaatioperustainen toiminta on sekä lapsen osallisuuden tuki että vanhemmuuden tuki. Sen, että kohtaamispaikkatoiminta huomioi lapsen osallisuuden, ei tarvitse poissulkea vanhemman huomioimista. Kohtaamispaikkatoiminta on myös vanhemman hyvinvointia tukevaa, ja myös hänen häntä itseään koskevia ajatuksiaan tulisi kunnioittaa. Se, että vanhemmalla on mahdollisuus saada osallisuuden kokemus ja hyvää mieltä kohtaamispaikkatoiminnasta, on tukemassa hyvää vanhemmuutta ja jaksamista lapsiarjessa pienen/pienien lasten kanssa. Se, että vanhempi itse saa hyviä kokemuksia myös kodin ulkopuolelta, saa hänet paremmin tukemaan myös lapsen osallisuutta ja hyvinvointia.

Hyvää vanhemmuutta tukevana esimerkkinä aineistosta tuli huomioitua esimerkiksi se, että vanhempi uskaltaa myöntää kohtaamispaikkatoiminnan olevan hänelle myös lepohetki siinä merkityksessä, että joku toinen leikkii hetken hänen lapsensa kanssa. Osalle vanhemmista kohtaamispaikkatoiminta saattaa toimia lepopaikkana, kun lapsella on seuraa eikä lapsi joka hetki kaipaa omaa vanhempaa vierelleen ja viihdyttämään. Kohtaamispaikka voi osalle perheistä olla ainoa paikka, jossa perhe pääsee muiden ihmisten seuraan. Osallisuus- ja samalla hyvinvointikokemus tulee tässä jaettuna sekä lapselle että vanhemmalle. Se, että vanhempi saa mahdollisesti ihan pienen hetken hengähtää tai saa esimerkiksi tunnin parin ajaksi

aikuiskontakteja muiden lasten vanhemmista tai kohtaamispaikan työntekijöistä, voi olla merkityksellinen tekijä. Tämä tulee huomioida kohtaamispaikkatoiminnan henkilöstöresursseja pohdittaessa. Toisaalta, kuten jo aikaisemmin tutkimustuloksissa tuli ilmi, lapset kokevat vanhemman läsnäolon tärkeänä kohtaamispaikassa. Tätä tulisikin tukea ja tähän vanhempaa kannustaa, mutta vanhemman jaksaminen huomioiden häntä on mahdollista myös tukea, jos siihen on mahdollisuus, antamalla hänelle hetki aikaa hengähtää ja vaikka juoda kuppi kahvia rauhassa.

Maininnat ohjatusta toiminnasta olivat aineistossa vuosilta 2016–2018, sen jälkeen niistä ei ollut mainintoja. Onko ohjattu toiminta nykyään vähäisempää, vai koetaanko se nykyään merkityksettömämpänä? Miksi mainintoja ei ollut vuoden 2018 jälkeen, vaikka sitä ennen ohjattu toiminta huomiottiin lukuisissa havainnoinneissa? Ohjattu toiminta olisi kuitenkin tärkeä huomioida, koska se saattaa saada mukaansa niitäkin lapsia, jotka eivät ehkä muutoin itse aktiivisesti osaa etsiä itselleen tekemistä. Lapset tarvitsevat aikuisen tukea tunnistamaan heidän toimintatarpeitaan ja myös ohjatussa toiminnassa näihin tarpeisiin voi puuttua.

Erityispedagogisesta näkökulmasta haluan huomioida myös mahdollisia osallisuuden haasteita aiheuttavat lapsen tuen tarpeet. Pieneltä osin näihin jo puutuinkin tulososassa. Toimintaympäristön kaikkienensa, sisältäen ohjatun toiminnan, tulisi huomioida myös mahdollisia tuen tarpeisia lapsia. Kuten Saarinen ym. (2023, 36) huomioivat, niin lapsen tarpeita vastaava toimintaympäristö nähdään samalla hänen kiinnostuksensa kohteita tukevana palautteena. Stenvall (2028, 28) taasen huomioi, että jo lapsistrategia kehottaa huomioimaan erityisesti sellaiset lapset ja lapsiryhmät, joiden osallisuus jää usein huomioimatta.

Ohjatussa toiminnassa esimerkiksi kuvatuot mahdollistavat myös pienimpien lasten ja mahdollisista kielenkehityksellisistä haasteista kohdanneiden aktiivisemmän osallistumisen. Kuvatuki on pienelle lapselle erinomainen keino tukea esimerkiksi leikkiä ja tunteiden sanoittamista. Juuri muun muassa leikki ja tunteet kävivät aineistosta esiin osallisuutta tukevana teemoina. Tutkimusaineistossa näyttäytyi ainoastaan yksi englannin kielellä täytetty havainnointilomake. Ei ole näyttöä siitä, kuinka paljon eri kieli- ja kulttuuritaustaiset osallistuvat kohtaamispaikkatoimintaan. Kuvatuki on kuitenkin eri kielisillekin lapsille osallisuutta tukeva keino.

Jäin pohtimaan Huomaa minut! -osallisuustyökalun ja havainnointilomakkeen saattamista tulevaisuudessa sähköiseen muotoon. Näen, että pääsääntöisesti jokaisella kulkee tänä päivänä esimerkiksi puhelin mukanaan, ja sen älyominaisuuksia hyödyntämällä havainnointilomake olisi mahdollista täyttää sähköisesti. Vaihtoehtoisesti perhekahvilatoiminnassa voisi olla käytössään esimerkiksi muutama tabletti (esimerkiksi iPad), joita asiakkaat voisivat hyödyntää havainnointia tehdessään. Näin havainnointilomakkeen tiedot olisi mahdollista saada välittömästi sähköiseen muotoon. Sähköisellä työkalulla, esimerkiksi jonkun alustan tuella, saatua havainnointiaineistoa olisi mahdollista hyödyntää helpommin, ja havainnoinnin myötä tulleeseen palautteeseen reagointi onnistuisi vaikka välittömästi.

Samanaikaisesti tämän pro gradu -tutkielman viimeistelyvaiheen kanssa olin suorittamassa opintoihini liittyvää korkeakouluharjoittelua toisessa lapsi- ja perhepalveluita tarjoavassa kansalaisjärjestössä. Sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri ry että harjoittelupaikkani Sateenkaari Koto ry ovat jäsenjärjestöjä Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöjen (VSLJ) alla. Oli arvokasta huomata, kuinka paljon alan järjestötoimijat tekevät yhteistyötä perheiden ja erityisesti lasten puolesta puhujina. Kaikkien toimijoiden kaikesta toiminnasta paistaa halu olla tukemassa lasta ja lapsen osallisuutta. Kaikessa toiminnan suunnittelu- ja kehittämistyössä halutaan huomioida lapsen näkökulma ennen päätöksentekoa. Viime aikoina huolta on aiheuttanut STEA-rahoituksen väheneminen. MLL on kuitenkin jo yli 100 vuotta tehnyt arvokasta työtä suomalaisten lapsiperheiden hyväksi, toivottavasti tämä huomioidaan jatkossakin, myös SOTE-uudistuksen tavoitteet huomioiden: ennaltaehkäisevästi lasten hyvinvoinnin tuki huomioiden.

6.2 Tutkimusetiikka

Olen huomioinut tutkimuksessani Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) ohjeistuksen hyvään tieteelliseen käytäntöön liittyen. Peruseriaatteita tähän liittyen ovat eurooppalaiseen malliin perustuen luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 12). Olen pyrkinyt suunnittelemaan, toteuttamaan ja dokumentoimaan kaiken tutkimukseeni liittyvän huolellisesti. Tutkimukseni teossa olen huomioinut aiemman tutkimustiedon ja hyödyntänyt sitä tutkimukseni taustalla.

Tutkimuksen teko edellyttää hyvää tieteellistä käytäntöä, ja siihen liittyy monia eettisiä kysymyksiä. Keskeisenä tutkimuksen teon lähtökohtana voidaan pitää ihmisarvon

kunnioittamista. Tutkimukseen osallistuminen tulee olla jokaisen itsensä päätettävissä. Tutkimuksen tekijältä edellytetään avoimuutta tutkittavia kohtaan. Epärehellisyyttä on vältettävä koko tutkimustyön ajan sen eri vaiheissa. (Hirsijärvi ym. 2016, 23–27.)

Alaikäisten ja erityisesti pro gradu -tutkielmani osallistujajoukon, pienten lasten, kohdalla pohdintaa herättää suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Nieminen (2021, 33) kirjoittaa, että käytännössä päätösvalta lapsen osallistumisesta on lain mukaan lapsen huoltajalla ja alle 18-vuotiaiden tutkimukseen osallistumiseen tarvitaan huoltajan suostumus. Lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden asiasta tulee kuitenkin keskustella lapsen kanssa, koska kyse on lapsen henkilökohtaisesta asiasta. Tässä tutkimuksessa tutkimusjoukko on laaja ja aineistoa on useamman vuoden ajalta. Lapsen on mahdoton tulla tunnistetuksi tutkimuksesta, joten tässä tapauksessa voin myös sillä perustella sitä, että vanhemman suostumus osallistua havainnointiin ja antaa havainnointilomakkeensa MLL:n haltuun, on ollut riittävä.

Pro gradu -tutkielmalle anottiin tutkimuslupa (LIITE 2) tutkimusaineiston omistavalta organisaatiolta liitteineen lokakuussa 2023. Tutkimusluvan myönsi MLL:n Varsinais-Suomen piirin järjestöpäällikkö Katja Rippstein. MLL on hoitanut tiedottamisen havainnointilomakkeiden hyödyntämisestä mahdolliseen tutkimuskäyttöön asianosaisille. Osasta havainnointilomakkeita selviää lapsen etunimi ja kaikkiin on kirjattu lapsen ikä, mutta muita tunnistetietoja lomake ei sisällä. Tässä pro gradu -tutkielmassa hyödynnetään tunnistetiedoista lapsen ikää. Koska nimeä ja ikää ei yhdistetä, niin havainnoidut pysyvät anonyymeina.

6.3 Luotettavuus

Luotettavuuden arviointi tutkimuksessa toteutetaan usein reliaabelius ja validius käsitteiden kautta. Reliaabeliudella tarkoitetaan sitä, että saatu tutkimustulos voidaan toistaa uudessa tutkimuksessa. Validius laadullisessa tutkimuksessa voi koskea esimerkiksi tutkimuksen kohteeksi määritellyn ilmiön eheyttä ja sitä, että tutkimuksen tulokset ja käsittelytapa pidättäytyvät ilmiön luonteessa. (Aaltio & Puusa 2021, 179–180.) Hirsijärvi (2010, 231–233) kirjoittaa, että validiteetin tehtävä on arvioida tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä oli tarkoitus. Tässä tutkimuksessa keskeistä oli tarkastella havainnointiaineiston perusteella, miten lapset toimivat ja mitä he tekevät kohtaamispaikkatoiminnassa. Tämän jälkeen tutkimus keskittyi toiminnan analysointiin, ja sitä kautta löydettyihin seikkoihin, joiden myötä lapsen

osallisuuden kokemusta voidaan lisätä kohtaamispaikkatoiminnassa. Nämä asiat seurasivat toisiaan läpi tutkielman teon.

Aaltio ja Puusa (2021) huomioivat, että laadullisen tutkimuksen luotettavuus tulee kuitenkin ymmärtää myös laajemmin kuin vain reliaabelius ja validius käsitteiden kautta. Tutkijan tulee pyrkiä tekemään oma päättelypolkunsä läpinäkyväksi tulosten analysointivaiheessa ja tuloksia tulkittaessa. (Aaltio & Puusa 2021, 181). Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden ydintä onkin se, että tutkija on pystynyt uskottavin perusteluin vakuuttamaan lukijan ratkaisuihistaan valita ja käyttää sekä perusteltuja ja oikeanlaisia lähestymistapoja että menetelmiä ratkaistakseen tutkimusongelman ja toteuttaakseen tutkimuksen (Puusa & Juuti 2021, 175). Olen kuvannut tutkimusprosessin etenemisen vaihe vaiheelta hyödyntäen myös taulukoita avaamaan toimintaani. Myös Tuomi ja Sarajärvi (2018, 164) painottavat sitä, että tutkimuksen tekemisen eteneminen kerrotaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 165) kirjoittavat myös, että laadullisen tutkimuksen yhtenä perusvaatimuksena on riittävä aika tehdä tutkimusta. Minulla tutkijana oli aikaa palata tutkimusaineistoon kerta toisensa jälkeen tutkimuksen teon eri vaiheissa. Tätä tukee myös Braunin ja Clarken (2021, 330–332) ajatukset siitä, että aineistolle tulee antaa sekä aikaa että tilaa. Aineiston palaamisen myötä pääsin aineistoon yhä syvemmin sisälle ja aineiston sisältö tarkentui kerta kerralta tämän takia. Huolellinen perehtyminen tutkimusaineistoon parantaa tutkimuksen luotettavuutta.

Huomaa minut! -osallisuustyökalun havainnointilomake koostui avoimista kysymyksistä. Havainnoijan oli mahdollista vastata lomakkeen sisältämiin havainnoitavia asioita koskeviin kohtiin omin sanoin. Näin havaintojen myötä saatu tieto on kattavampaa, kuin esimerkiksi silloin, jos lomake olisi sisältänyt monivalintakysymyksiä. Avointen kysymysten vastausten kokoaminen on tutkijalle työläämpää, mutta avoimet kysymykset antavat tutkimukselle laajempaa näkökulmaa. Näen, että tutkimustulosten luotettavuutta lisää myös laaja (N=177) osallistujajoukko. Näkemyksiä on eri ikäisten, eri kehitystasoisten ja eri taustoista tulevien lasten havainnointien kautta. Aineisto voi jossakin kohtaa saturoitua ja sama tieto toistuu kerta toisensa jälkeen, joten tietty määrä aineistoa tuo jo esille tarvittavan (Aaltio & Puusa 2021, 184). Uskon, että tämä aineisto toi tähän tutkimukseen tarvittavan tiedon kattavasti esille.

Havainnointiaineiston luotettavuutta on mahdollista vahvistaa tekemällä aineiston keruusta suunnitelmallista ja systemaattista. Tällöin sitä voi myös analysoida järjestelmällisesti ja uskottavasti. (Paalumäki & Vähämäki 2021, 133.) Aineistoa on kerätty vuosien 2016–2023

aikana. Eniten havaintoja on vuosilta 2016–2018, ihan viime vuosilta aineistoa oli vähemmän. Ihan tuoreinta tietoa ei siis ole niin kattavasti, mutta vuosista riippumatta aineistosta kävi ilmi samansuuntaisia seikkoja.

Tutkimuksen arviointi sisältää myös kriittistä ja arvioivaa tarkastelua (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tutkimustulosten luotettavuuteen saattoi vaikuttaa havainnointitilanne, joka mahdollisesti hämmensi havainnoitavia lapsia. Paalumäki & Vähämäki (2021, 140) kirjoittavat, että havainnointitilanne voi vaikuttaa havainnoinnin kohteeseen ja siten se voi vääristää tulosten luotettavuutta. Oletuksen mukaan vanhempi on yleisesti kohtaamispaikkatoiminnassa tilanteessa, joka nyt oli havainnointitilanne, enemmän lapsen saatavilla. Nyt pientä lasta saattoi hämmentää vanhempi, joka teki paperille muistiinpanoja. Tämä saattoi vaikuttaa lapsen käytökseen. Vanhemman havainnoidessa ja kirjoittaessa muistiinpanoja huomio kohdistui kyseiseen tehtävään. Lapsen kanssa oleminen, tekeminen ja seurustelu jäi vähäisemmäksi, jos havainnoija noudatti hänelle lomakkeen täyttämiseen annettua ohjeistusta.

Tutkimustulosten luotettavuuteen voi vaikuttaa myös, se että minä aineistoa analysoivana en itse ole ollut tekemässä havainnoiteja. Minulla ei ole konkreettista käsitystä siitä, mitä havainnointitilanteessa tapahtuu, tai mitkä seikat voivat olla vaikuttamassa havainnointitilanteen kulkuun. Toisaalta lapsen osallisuuteen ja sen toteuttamiseen liittyen minulla on aiempaan työnkuvaani varhaiskasvatuksen kentältä liittyen esiyymmärrystä aiheeseen. Työelämäkokemukseni pohjalta osaan näkemättä tilannetta hieman arvioida havainnointien kulkua, ja olen voinut hyödyntää aikaisemmin kokemuspohjaisena kartuttamaani tietoutta myös aineiston tulkinnassa ja pohdinnoissani. Paalumäki ja Vähämäki (2021, 133) huomioivat luotettavuuteen liittyen, että tutkijan on tiedostettava oma suhteensa tutkittavaan kohteeseen ja kuvata se tutkimusraportissa.

Lapsen oman vanhemman tai hänet läheisesti tuntevan aikuisen merkitys tutkimusaineiston kokoajana on kuitenkin huomattava ja lisää aineiston sisällön luotettavuutta. He tuntevat lapsen jo entuudestaan ja he myös tuntevat lapsen ulkopuolista havainnoijaa syvällisemmin. Lapsen toimintamallit ovat pääosin tuttuja, ja syy lapsen toiminnalle on selvillä. Grönfors (2015, 146) on todennut, että aikaisemmin tehdyt havainnot ovat tukemassa uusia havaintoja.

6.4 Jatkotutkimukset

Lapset nähdään yhä aktiivisempina toimijoina yhteiskunnassamme. Heidän äänensä halutaan kuuluviin ja tähän perustuen tämän tutkimuksen aihe on sekä ajankohtainen että tärkeä. Tulevassa tutkimuksessa olisi mahdollista olla etnografinen tutkimusote, jossa yksi havainnoija tekisi havainnointia pidemmällä aikavälillä kohtauspaikoissa. Hänen olisi mahdollista tämän tutkimuksen tulosten pohjalta myös tehdä arviointi siitä, miten Huomaa minut! -osallisuustyökalun havainnointi aineiston myötä esimerkiksi tämän tutkimuksen myötä tulleita tutkimustuloksia on huomioitu kohtauspaikoissa.

Vanhemmilta tai ylipäätään lapsen kanssa tulevilta aikuisilta olisi mahdollista selvittää heidän näkemystään siitä, miten he näkevät lapsen osallisuuden huomioimisen toteutuvan kohtauspaikkatoiminnassa. Tutkimus olisi mahdollista toteuttaa haastattelututkimuksena tai paperisin/sähköisin kyselylomakkein. Sähköinen kysely on mahdollista täyttää myös kotona, täyttäminen ei vie aikaa lapsilta kohtauspaikassa, se on kustannustehokas ja tulosten analysointi nopeutuu ja on helpompaa sen avulla. Sähköinen kysely mahdollistaa vastaajan täyden anonymiteetin.

Mielenkiintoinen tutkimuskohde olisi myös Huomaa minut! -osallisuustyökalu itsessään. Jatkotutkimuksessa olisi mahdollista tutkia, miten laajassa käytössä työkalu tällä hetkellä on. Samalla olisi hyvä selvittää, miten sitä käyttävät organisaatiot kokevat työkalusta ja sen käyttöä avaavasta menetelmäoppaasta tulevat hyödyt sekä oman toimintansa tukena, että lapsen osallisuuden lisäämisen mahdollistajana. Sen verran löysin tietoa, että työkalun käyttö on levinnyt Varsinais-Suomesta esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalle. Latva (2020) on omassa amk-tasoisessa opinnäytetyössään tutkinut osallisuustyökalun mahdollisuuksia vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukena MLL:n toiminnassa Seinäjoella (Latva 2020, 13).

Lähteet

Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 177–188.

Arvola, O. 2021. Varhaiskasvatus eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten osallisuuden ja oppimisen mahdollistajana. Turun yliopiston julkaisu B:539. [Varhaiskasvatus eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten osallisuuden ja oppimisen mahdollistajana - UTUPub](#). (Luettu 15.4.2024.)

Bateman, A. & Fonagy, P. 2014. Mentalisaatioon perustuva hoito: epävakaan persoonallisuushäiriön käytännön hoito-opas. Suom. Höllander, P. Helsinki: Therapie-säätiö. Alkuperäinen teos 2006.

Bateman, A. & Fonagy, P. 2019. Introduction. Teoksessa A. Bateman & P. Fonagy (toim.), Handbook of Mentalizing in Mental Health Practice. Second edition. USA: American Psychiatric Association, 3–20.

Braun, V. & Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2), 77–101. <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>. (Luettu 10.4.2024.)

Braun, V. & Clarke, V. 2020. Can I use TA? Should I use TA? Should I not use Ta? Comparing reflexive thematic analysis and other pattern-based qualitative analytic approaches. *Counselling and Psychotherapy Research* 21(1), 37–47. <https://doi.org/10.1002/capr.12360>. (Luettu 17.4.2024.)

Braun, V. & Clarke, V. 2021. One size fits all? What counts as Quality practice in (reflexive) thematic analysis? *Qualitative Research in Psychology* 18(3), 328–352. <https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1769238>. (Luettu 16.4.2024.)

Brotherus, A. & Kangas, J. 2018. Leikkiympäristön haasteet ja rajoitukset lasten osallisuudelle. Teoksessa J. Kangas, J. Vaslov, E. Fonsèn & J. Heikka (toim.), Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2: Suunnittelu, toteutus ja kehittäminen. Suomen varhaiskasvatus, 20–34.

Bryne, D. 2021. A worked example of Braun and Clarke's approach to reflexive thematic analysis. *Quality & Quantity* 56(2), 1391–1412. <https://doi.org/10.1007/s11135-021-01182-y>. (Luettu 17.4.2024.)

Campbell, K., Orr, E., Durepos, P., Nguyen, L., Li, L., Whitmore, C., Gehrke, P., Graham, L. & Jack, S. M. 2021. Reflexive Thematic Analysis for Applied Qualitative Health Research. *The Qualitative Report* 26(6), 2011–2028. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2021.5010>. (Luettu 16.4.2024.)

Eskola, J. 2018. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 209–231.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Franska, J., Rippstein, K. & Ylikojola, L. 2021. Huomaa minut! Teoksessa A. Paasivirta & M. Väistö (toim.), *Pienten lasten turvallinen osallisuus*. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 6/2021, 14–17. [Pienten lasten turvallinen osallisuus \(Iskl.fi\)](#). (Luettu 31.1.2024.)

Hartub, W.W. 1992. Friendships and their developmental significance. Teoksessa H. McGurg (toim.) *Childhood social development. Contemporary perspectives*. Hove: Erlbaum, 175–205.

Hastrup, A., Hakkarainen, P., Heinonen, H., Hyytinen, R., Ihanus, M., Kerppola, J., Kokkonen, J., Lampinen, P., Martikainen, A., Paju, P., Rapeli, T., Saaristo A-M., Sairisalo, H., Satuli-Kukkonen, A., Somu, K., Särkelä, R., Tuominen, M. & Willman, A. 2019. Lasten ja perheiden palvelujen tuottaminen yhteistyössä järjestöjen ja seurakuntien kanssa: toimivat rakenteet ja sopimuskäytännöt. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*. [Lasten ja perheiden palvelujen tuottaminen yhteistyössä järjestöjen ja seurakuntien kanssa : toimivat rakenteet ja sopimuskäytännöt \(julkari.fi\)](#). (Luettu 25.1.2024.)

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2016. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hohti, 2013. Lapsuuden rajat. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 129 (23), 2519–2525. [Lapsuuden rajat \(duodecimlehti.fi\)](#). (Luettu 7.2.2024.)

- Hotari, K-E., Oranen, M., & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa M. Bardy (toim.), Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 117–132.
- Huhtinen, A-M. & Tuominen, J. 2020. Fenomenologia. Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 296–307.
- Itäpuisto, M., Kiili, J. & Malinen, K. 2022. Asiakasosallistuminen ja sen johtaminen lapsi- ja perhepalveluiden johtajien kuvaamana. Työelämän tutkimus 20(1), 118–139.
<https://doi.org/10.37455/tt.102542>. (Luettu 19.4.2024.)
- Jalonen, H., Laihonon, H. & Lönnqvist, A. 2012. Tietojohtaminen osaksi kunnan strategista johtamista. Hallinnon tutkimus 31(2), 138–147. [Tietojohtaminen osaksi kunnan strategista johtamista | Hallinnon Tutkimus \(journal.fi\)](https://doi.org/10.37455/tt.102542). (Luettu 5.3.2024.)
- James, A. & James, A. 2008. Key concepts in childhoods studies. Thousand oaks (CA): Sage.
- Junttila, N., Kaarakainen, M-T., Neitola, M., Salminen, T., Tallo, J. & Votkin, H. 2002. Lasten minäkäsitys ja käyttäytymispiirteet. Teoksessa K. Laine & M. Neitola. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 51–94.
- Kallinen K., Nikupeteri, A., Laitinen, M., Lantela, L., Turunen, T., Nurmi, H. & Leinonen, J. 2021. Lasten hyvinvoinnin tekijät. Kasvatus & Aika 15(2), 4–21.
<https://doi.org/10.33350/ka.80332>. (Luettu 19.4.2024.)
- Kalland, M. 2014. Vanhemman mentalisaatiokyky. Teoksessa A. Viinikka (toim.), Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 26–38.
- Kalland, M. 2017. Mentalisaatiokyky vanhemmuudessa. Teoksessa I. Laitinen & S. Ollikainen (toim.), Mentalisaatio – teoriasta käytäntöön. Helsinki: Therapiea-säätiö, 131–150.
- Kataja, E. 2020. Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa Teoksessa J. Elo, E. Fonsèn, J. Heikka & J. Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 58–82.
- Kauppi, A. & Takalo, A. 2014. Mentalisaation psykoanalyttiset juuret. Teoksessa A. Viinikka (toim.), Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 8–25.

- Koivula, M. 2017. Lasten vertaisoppiminen päiväkodissa. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista osallisuutta ja hyvinvointi. Tampere: Vastapaino, 265–282.
- Kotioja, E. 2020. Hyvän lapsuuden rakentajat. Mannerheimin Lastensuojeluliitto 1920–2020. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- Kyrönlampi, T., & Uitto, M. 2022. Lasten osallisuutta mahdollistavat ja estävät tekijät esiopetuksessa. *Kasvatus ja aika* 16(2), 90–108. [Lasten osallisuutta mahdollistavat ja estävät tekijät esiopetuksessa | Kasvatus & Aika \(journal.fi\)](#). (Luettu 24.10.2023.)
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2007. Arki lapsen kokemana: eksintentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. *Acta Universitatis Lapponiensis* 111. Lapin yliopisto.
- Kronqvist, E-L. & Kumpulainen, K. 2011. Lapsuuden oppimisympäristöt. Eheä polku varhaiskasvatuksesta kouluun. Helsinki: WSOYpro.
- Lahtinen, P. & Pynnönen, J. 2020. Opas lapsilähtöisen palvelutarpeen arviointiin. Helsinki: Pesäpuu ry.
- Laine, K. & Neitola, M. 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Laine, K. 2002. Vertaisryhmä ja syrjäytyminen. Teoksessa K. Laine & M. Neitola. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 13–37.
- Laitila, H., Lunkka, N. & Suhonen, M. 2020. Asiakaslähtöisyys lapsi- ja perhepalveluiden moniammatillisessa verkostoyhteistyössä vanhempien kokemana. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 57(1), 3–16. [Asiakaslähtöisyys lapsi- ja perhepalveluiden moniammatillisessa verkostoyhteistyössä vanhempien kokemana | Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti \(journal.fi\)](#). (Luettu 30.10.2023.)
- Laitila, K. & Rantanen, S. 2018. Jos leikki luo lähikehityksen vyöhykkeen, mihin tarvitaan lastentarhanopettajaa? Teoksessa J. Kangas & E. Fonsèn (toim.) Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut: Helsingin yliopisto, 155–165. [Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona \(helsinki.fi\)](#). (Luettu 1.4.2024.)

Larmo, A. 2012. Mentalisaatio – kyky pitää mieli mielessä. Lääketieteellinen aikakauskirja 126(6), 616–622. [Mentalisaatio - kyky pitää mieli mielessä \(duodecimlehti.fi\)](https://doi.org/10.1177/0000762112468888). (Luettu 5.3.2024.)

Latva, J. 2020. Huomaa minut! -menetelmän mahdollisuudet vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukena. Opinnäytetyö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Huomaa minut! - menetelmän mahdollisuudet vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukena - Theseus](https://doi.org/10.1177/0000762120938888). (Luettu 10.8.2024.)

Leinonen, J. 2020. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Elo, E. Fonsèn, J. Heikka & J. Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Suomen varhaiskasvatus ry, 15–39.

Majoko, T. 2017. Practices that support the inclusion of children with autism spectrum disorder in mainstream early childhood education in Zimbabwe. SAGE Open July-September 2017, 1–14. <https://doi.org/10.1177/2158244017730387>. (Luettu 8.4.2024.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto – MLL. 2018. Strategia. [MLL:n strategiamll - Mannerheimin Lastensuojeluliitto](https://www.mll.fi/strategia). (Luettu 22.10.2023.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto – MLL. 2021. Mentalisaatio vanhemmuudessa. [Mentalisaatio vanhemmuudessa - Mannerheimin Lastensuojeluliitto \(mll.fi\)](https://www.mll.fi/mentalisaatio-vanhemmuudessa). (Luettu 26.10.2023.)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri – MLL V-S. 2023. Avoimet kohtaamispaikat. [Avoimet kohtaamispaikat - MLL Varsinais-Suomen piiri](https://www.mll.fi/avoimet-kohtaamispaikat). (Luettu 26.1.2024.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto – MLL. 2023. Organisaatio. [Organisaatio - Mannerheimin Lastensuojeluliitto \(mll.fi\)](https://www.mll.fi/organisaatio). (Luettu 22.10.2023.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto – MLL. 2024a. MLL:n strategia. [MLL:n strategia - Mannerheimin Lastensuojeluliitto](https://www.mll.fi/strategia). (Luettu 25.1.2024.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto – MLL. 2024b. Perhekeskusyhteistyö. [Perhekeskusyhteistyö - Mannerheimin Lastensuojeluliitto \(mll.fi\)](https://www.mll.fi/perhekeskusyhteistyo). (Luettu 29.1.2024.)

Moran, D. 2013. Edmund Husserl and Phenomenology. Teoksessa Philosophy of Mind: The Key Thinkers, 37–58.

https://www.researchgate.net/publication/269696567_Edmund_Husserl_and_Phenomenology

(Luettu 7.3.2024.)

Nieminen, L. 2021. Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.), Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura ry., 25–42. [Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka \(nuorisotutkimusseura.fi\)](#). (Luettu 1.4.2024.)

Nivala, E. 2021. Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisessä varhaiskasvatuksessa. Journal of Early Childhood Education Research 2021, 10(1), 33–59. [eRepo - Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä varhaiskasvatuksessa \(uef.fi\)](#). (Luettu 24.1.2024.)

Opetushallitus – OPH. 2024. Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarina kuvin ja sanoin. [1. Tunteet - mitä ne ovat? | Opetushallitus \(oph.fi\)](#). (Luettu 27.3.2024.)

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä!/? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus – lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Oranen, M. 2024. Lapsen osallisuus. Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos – THL. [Lapsen osallisuus - THL](#). (Luettu 2.8.2024.)

Paalumäki, A. & Vähämäki, M. 2020. Havainnointi organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 131–140.

Pajulo, M., Salo, S. & Pyykkönen, N. 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 2015; 131(11): 1050–1057. [Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä \(duodecimlehti.fi\)](#). (Luettu 26.10.2023.)

Pulkkinen, L., Ahonen, T. & Ruoppala, I. (toim.) 2023. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 145–156.

- Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.
- Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 57–98.
- Rippstein, K., Franska, J. & Metsäpalo, R. 2017. Huomaa minut! Osallisuustyökalu palautteen keräämiseen alle kouluikäiseltä lapselta. Turku: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri ry.
- Reunamo, J. & Käyhkö, M. 2014. Leikin tukeminen. Teoksessa J. Reunamo (toim.) Varhaiskasvatuksen kehittäminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 66–92.
- Ruuska, P. 2020. Mentalisaatioteoria lisää ymmärrystä muutoksen vaikeuteen ja hitauteen psykoterapiassa. Psykoterapia 2020, 39(1). [psyk_012020_ruuska.pdf \(psykoterapia-lehti.fi\)](#). (Luettu 4.2.2024.)
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja - Tietoarkisto \(tuni.fi\)](#). (Luettu 9.8.2024.)
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009. KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2012112210007>. (Luettu 7.3.2024.)
- Saarinen, A., Lyytinen, P., Ahonen, T. & Lyytinen, H. 2023. Varhaislapsuus. Teoksessa Pulkkinen, L., Ahonen, T. & Ruoppala, I. (toim.), Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 34–102.
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sevón, E., Mustola, M., Hautakangas, M., Hautala, P., Ranta, M., Salonen, E. & Alasuutari, M. 2021. Näennäinen normi vai elettyä demokratiaa? Varhaiskasvatusikäisten lasten osallisuus kasvatusalan opiskelijoiden ja ammattilaisten puheessa. Kasvatus ja aika 2021, 15(3–4), 333–349. [Näennäinen normi vai elettyä demokratiaa? | Kasvatus & Aika \(journal.fi\)](#). (Luettu 24.1.2024.)

Shier, H. 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. A New Model for Enhancing Children`s Participation in Decision-making, in line with Article 12.1. of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *Children & Society*, 15, 107–117.

Slade, A. 2009. Mentalizing the Unmentalizable: Parenting Children on the Spectrum. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy* 8(1), 7–21.

<https://doi.org/10.1080/15289160802683054>. (Luettu 5.3.2024.)

Stenvall, E. 2018. Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. [Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus : Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä - Trepo \(tuni.fi\)](#). (Luettu 22.10.2023.)

Stenvall, E. 2020. Osallisuutta ja osallistumista. Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. [Osallisuutta ja osallistumista. Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa \(valtioneuvosto.fi\)](#). (Luettu 7.2.2024.)

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus – STEA. 2024. Mitä leikataan ja keneltä? [Mitä leikataan ja keneltä? - STEA](#). (Luettu 5.8.2024.)

Suhola, T. 2017. Asiakaslähtöisyys ja monialainen yhteistyö oppilashuollossa: Oppilashuoltoprosessi systeemisenä palvelukokonaisuutena. Väitöskirja. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. [Asiakaslähtöisyys ja monialainen yhteistyö oppilashuollossa: oppilashuoltoprosessi systeemisenä palvelukokonaisuutena - LUTPub](#). (Luettu 1.2.2024.)

Säkkinen, L. 2018. Aikuinen tuo leikkiin mukaansa oppimisen elementin. Teoksessa J. Kangas & E. Fonsèn (toim.) *Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona*. Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut: Helsingin yliopisto, 166–180. [Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona \(helsinki.fi\)](#). (Luettu 1.4.2024.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos – THL. 2024. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). [Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma \(LAPE\) - THL](#). (Luettu 12.2.2024.)

Thomas, N. 2002. *Children, Family and the State. Decision – Making and Child Participation*. 2. Painos. Great Britain: The Policy Press.

Toivonen, V. 2023. Lapsen itsemäärääminen ja osallisuus sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. [Lapsen itsemäärääminen ja osallisuus sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä \(valtioneuvosto.fi\)](#). (Luettu 7.2.2024.)

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2023. Helsinki: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa \(tenk.fi\)](#). (Luettu 10.3.2024.)

Tähtinen, J., Salmi-Nikander, K. & Tuomaala, S. 2009. Lapsuuden tutkimuksen monet ja monitieteiset kasvot. Kasvatus ja aika 2009 3 (3), 3–8. [Lapsuuden tutkimuksen monet ja monitieteiset kasvot | Kasvatus & Aika \(journal.fi\)](#). (Luettu 7.2.2024.)

Unicef. 2023. Lapsen oikeuksien sopimus: tiivistelmä. [Lapsen oikeuksien sopimus tiivistettynä | UNICEF](#). (Luettu 22.10.2023.)

Valtioneuvosto. 2021. Kansallinen lapsistrategia. Komiteamietintö. Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. Helsinki: Valtioneuvosto. [Kansallinen lapsistrategia : Komiteamietintö - Valto \(valtioneuvosto.fi\)](#). (Luettu 5.2.2024.)

Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry – VSLJ ry. 2021. Perhetalo Heideken nykyään. [Perhetalo Heidekenin toiminta nykyään | Heideken](#). (Luettu 26.1.2024.)

Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry -VSLJ RY. 2021. Tervetuloa Perhetalo Heidekenille! [Perhetalo Heideken - kokoustilat Turussa](#). (Luettu 5.8.2024.)

Viinikka, A., Sourander, J. & Oksanen, E. 2014. Reflektiivinen työote. Teoksessa A. Viinikka (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 67–74.

Viitala, R. Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. 2018. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–70.

Vygotsky, L.S. 1978. Mind in society. The development of higher psychological processes. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

YLEISSOPIMUS lapsen oikeuksista 1991.60. [YLEISSOPIMUS lapsen oikeuksista - FINLEX®](#). (Luettu 22.10.2023.)

Liitteet

Liite 1. Huomaa minut! -havainnointilomake

LIITE 3

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

MLL

Lomake on kehitetty MLL:n Varsinais-Suomen piirissä MLL:n
mentalisäätioperustaisen toiminnan materiaalien pohjalta

Päivämäärä: ___/___/201__

**Huomaa minut! -havainnointia
lapsesta**

Lapsen nimi ja ikä: _____

Tilanne:

Eleet, ilmeet, kontaktit, liike, asennot kosketus, yms.:

Vanhemman/ havainnoijan mietteitä:

Toiveita, viestejä:

Ajatuksia:

Tunteita:

Huolen aiheita, murheita, jostain josta en pidä:

Liite 2 (1). Tutkimuslupahakemus

Tutkimuksen tekijän henkilökohtaiset-, tutkimusluvan antajan- ja tutkimuksen ohjaajan yhteystiedot peitetty.

**TURUN
YLIOPISTO**

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

1 (2)

Hakijan tiedot	Nimi Olkkonen Terhi	
	☐ Oletko Turun yliopiston ☐ tutkija ☒ opiskelija	
Tutkimuksen vastuullinen johtaja / opinnäytetyön ohjaaja	Nimi Minna Saarinen	Tutkinto, johon tutkimus sisältyy Kasvatustieteen maisteri
	Toimipaikka Turun yliopisto	Oppiarvo ja tehtävä Yliopistonlehtori / Kasvatustieteet
Tutkimuksen toimeksiantaja (täytetään tarvittaessa)	Osoite MLL V-S PIIRI, SEPÄNKATU 3, 20700 TURKU	
	Pu	
Tutkimusluvan myöntäjä täyttää	☒ Tutkimusluvan myöntäminen ☒ Tutkimuslupa myönnetään ☐ Tutkimuslupaa ei myönnetä	
	Myöntämisen ehdot ☒ Tutkimusluvan myöntämisen ja tietojen luovuttamisen ehtona on, että tutkimuksen tekijä sitoutuu noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä ja lainsäädäntöä. Tutkimuksen tekijä on velvollinen käyttämään tietoja luottamuksellisesti ja tutkimuksessa kuvatulla tavalla. Tutkimuksen valmistuttua tiedot on hävitettävä asianmukaisella tavalla. ☒ Hakijan tulee tarvittaessa/pyydettyä toimittaa valmis raportti tutkimuksen valmistuttua ja esitellä tutkimuksen tulokset suullisesti Muut ehdot Tutkimus edellyttää tietosuojan vaikutustenarviointia (DPIA) ☐ Kyllä ☒ Ei Perustelut myöntämättä jättämiselle: Click or tap here to enter text.	
	Päätäjän nimi Kati Rippstein	Valmistelija
Päiväys ja allekirjoitus	Paikka ja päivämäärä 10.10.2023	Myöntäjän allekirjoitus Kati R.T.
Tiedottaminen päätöksestä	☒ hakija ☐ vararehtori ☐ dekaani ☐ muu, kuka? Click or tap here to enter text.	

Liite 2 (2). Tutkimuslupahakemus

 TURUN YLIOPISTO		TUTKIMUSLUPAHAKEMUS	2 (2)
KUVAUS TUTKIMUKSESTA			
Tutkimuksen tekijä tai tekijät	Terhi Olkkonen		
Tutkimuksen nimi			
Lyhyt kuvaus tutkimuksesta (tavoitteet, tutkimusongelmat, jne.)	Erityispedagogiikan Pro gradu -tutkielmassa hyödynnetään MLL Varsinais-Suomen Huomaa minut! -osallisuustyökalun havainnointimakkeita. Tutkimusaihe tarkentuu, kun tutkija saa aineiston ja pääsee tutustumaan siihen. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa, jota aineiston omistava organisaatio voi mahdollisesti hyödyntää esimerkiksi tiedolla johtamisen ja päätöksenteon tukena toiminnassaan.		
Tutkimuksen aikataulu	Lokakuu 2023 – Toukokuu 2025		
Mitä tietoja tutkimuksessa kerätään, miten ja milloin?	Aineisto valmiina, ja ainakaan etukäteen ei ole tiedossa tarvetta lisätietojen keräämiselle aineestoon liittyen.		
Tutkimuksen rahoitus			
Litteet	Pakolliset liitteet ☐ Tutkimussuunnitelma / opinnäytetyön suunnitelma ☐ Aineistonkeruumateriaali (esim. tiedote tutkittaville, suostumuslomake, kyselylomake) ☐ Aineistonhallintasuunnitelma ☐ Tietosuojaseloste (jos tutkittavista kerätään tunnistettavia tietoja) ☒ Opinnäytetyön ohjaajan allekirjoitus tutkimuslupalomakkeeseen Tapauskohtaiset liitteet ☐ Ihmistieteiden eettisen toimikunnan lausunto ☐ Vaikutustenarviointi ☐ Muu liite, mikä? Click or tap here to enter text.		
Päiväys ja allekirjoitus	Paikka ja päivämäärä Paikka, Päivämäärä <i>6.10.2023 Turku</i>	Allekirjoitus <i>Terhi Olkkonen</i>	